

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**PANDEMİ VE DEPREM SÜRECİNİ YAŞAYAN OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ
SOSYAL - DUYGUSAL İYİ OLUŞ VE
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIKLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
AŞINA KALKULOĞLU**

GAZİANTEP-2022

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**PANDEMİ VE DEPREM SÜRECİNİ YAŞAYAN OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ
SOSYAL - DUYGUSAL İYİ OLUŞ VE
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIKLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
AŞINA KALKULOĞLU**

**DANIŞMAN
PROF. DR. NİLÜFER DARICA**

GAZİANTEP-2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Pandemi ve Deprem Sürecini Yaşayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal-Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

13/01/2022

Aşına KALKULOĞLU

ÖNSÖZ

Zorlayıcı ve riskli yaşam olayları altında yetişen çocukların; gelişimlerini engelleyen tüm olumsuzluklara rağmen, bu zorlu yaşam olaylarıyla nasıl başa çıkabileceklerini ve sağlam kalabileceklerini anlamak bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık kavramlarına işlerlik kazandırılıp çocukları tanımanın, müdahale ve önleme stratejilerinin geliştirilmesi açısından büyük öneme sahip olacağını ümit etmekteyim.

Öğrenmek bir yandan benzersiz, heyecan verici bir duygu iken diğer yandan insana güven kazandıran da bir deneyim. Öğrendikçe güven kazandığım bu tez dönemim boyunca tezimin de doğası gereği kızgınlık, öfke, merak, kaygı ve coşku gibi bir çok duyguyu yeniden deneyimleyip, kendimi tanıdım. Bu dönemi her şeye rağmen “anı ve öğrenmenin hazzını” yaşadığım, çok okuduğum, kendimden taşıdığım bir dönem olarak hatırlayacağım. Her işimizin daha kolay olmasını ister, bu zorluklarla mücadele etme gücüne sahip olmayı çok az düşünürüz. Bu süreç bana daha az şikayet etmeyi ve daha çok idare etmeyi öğretirken bir yandan da sorunları çözebilme ve koşulları iyileştirebilme becerisi kazandırdı. Geriye dönüp baktığımda kendimi yorgun hissetmemin yanı sıra yalnız olmayı ve başarabilmeyi öğrendiğim bu dönemin emektarlarına teşekkür etmek istiyorum.

Çalışma sürecinde akademik desteğini sunan danışmanım Prof. Dr. Nilüfer DARICA’ya, savunma jürime katılarak yüksek lisans eğitimime de bilgi ve tecrübeleri ile katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Çağlayan DİNÇER’e, Prof. Dr. Yaşare AKTAŞ ARNAS’a, Doç. Dr. Ufuk AKBAŞ’a, Arş. Gör. Mihriban ÖZCAN’a; verdikleri destek ve motivasyonla ilerlememde büyük katkıları olan, çalışma azmine hayran olduğum ve gururla andığım Doç. Dr. Ali Sırrı YILMAZ’a, Dr. Onur YERLİKAYA ŞAŞMAZ’a, Doç. Dr. Merve ÜNAL’a ve Psk. Çağla YILMAZ’a; eğitim ve meslek hayatım boyunca farkını hissettiğim, gururla bahsettiğim ve çokça özlem duyduğum Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı’nda lisans eğitimime katkılarını sunan Prof. Dr. Semra ERKAN, Prof. Dr. Mübeccel GÖNEN, Prof. Dr. Berrin AKMAN, Prof. Dr. Tülin GÜLER YILDIZ, Doç. Dr. Mine Canan DURMUŞOĞLU, Arş. Gör. Şadiye CAN GÜL hocalarıma ve tez savunmamda katkılarını sunarak beni onurlandıran değerli hocam Prof. Dr. Belma TUĞRUL’a saygı ve teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Tezimin saha çalışması kapsamında okullarla görüşmemi sağlayan ve benimle birebir çalışarak desteklerini sunan Sn. ÇALIK ailesine; bağımsız karakterim karşısında beni sabırla

karşılayan “Sırtındaki yük pek, sana yardım edelim, seni hafifletelim. Balta, balta, balta...” şarkısıyla tezimizi yazdığım, lisansüstü eğitimiyle yollarımızın kesiştiği, aklına ve ruhuna her daim inandığım, başarılarına tanıklık ettiğim, evini ve dostluğunun kapılarını bana açan dostum Selen ÇİLMEN’e; bu süreçte küçük sürprizleriyle motivasyonumuzu arttıran, yakınmalarımızı dinleyerek bizi koşulsuz seven Hüseyin HIZIR (iyilerin dostu, kötülerin düşmanı), İnci ILGIN ve Süha UĞUR’a; herşeyin iyi olacağı yönünde, her seferinde “bitmemesi için bir neden yok” diyerek bu yolda yürümem için beni yüreklendiren Kenan ÖZÇELİK’e; her zaman bir “parçası” olmaktan mutluluk duyduğum, desteklerini gönülden hissettiğim Sn. AĞAR ailesine teşekkür ederim.

Aile değerlidir ama sevgi dolu, destekleyici ve bol kadın üyeli aile daha da bir değerlidir. İdeallerimin peşimden gidebilmemdeki en büyük güç kaynaklarım, evlatları olmaktan büyük onur duyduğum ve verdikleri maddi manevi destekle bugünlere gelişimde büyük katkıları olan hayatımdaki “rol modellerim” canım annem Şehnaz KALKULOĞLU’na ve canım babam İsmail KALKULOĞLU’na; her zorlu şartta desteklerini esirgeyemeyen, benimle birlikte bütün duygularımı paylaşan canım kardeşim Ayçin AKGÜL’e ve abimden öte gördüğüm Mehmet Doğuş AKGÜL’e; maddi manevi destekleri, hayattaki duruşları ve kocaman yürekleriyle yol gösterici olan anneannem Hafize ERDEMİR’e, dedem Nazım ERDEMİR’e, dayım Ayhan ERDEMİR’e, yengem Aslı ERDEMİR’e, teyzelerim Gamze KILIÇ ve Ferahnaz TANYILDIZI’na gönülden sevgilerimi ve teşekkürlerimi iletiyorum.

Merak duygusunu yitirmeyen ve yeşertebilen herkese ...

Ocak, 2022

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının incelenmesidir. Karma araştırma yöntemi kullanılan bu araştırmanın çalışma grubu; Elazığ il merkezinde bulunan MEB’e bağlı iki bağımsız anaokulu ve bir anasınıfında (özel eğitim kurumu) eğitim gören 73 çocuktan oluşmaktadır. Çalışmanın nicel boyutuna ilişkin veriler; “Çocuk Kişisel Bilgi Formu” ve “Sosyal- Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)”nden elde edilmiş, veri analizi için SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Çocuklar ölçeğin alt boyutlarında aldıkları puanlara göre yüksek ve düşük düzeylere ayrılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; ölçeğin alt boyutlarında cinsiyet, anne öğrenim durumu ve mesleği değişkenlerine göre anlamlı fark tespit edilirken; kardeş sayısı, baba öğrenim durumu ve mesleği değişkenlerine göre fark tespit edilememiştir. Çalışmanın nitel boyutuna ait veriler “çocuk resimleri” ve “yarı yapılandırılmış görüşme” bilgileri kullanılarak elde edilmiş; veri analizinde ise MAXQDA 22 programı kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, pandemi ve deprem için algı, duyguları anlamlandırma ve geçirilen yaşantı ortak alt temalar olarak tespit edilmiştir. Çocukların pandemi için olumsuz, deprem için bilim dışı tanımlamalar yaptığı; pandemi için sosyal tedbirler alabilirlerken, hijyen tedbirleri için desteğe ihtiyaç duydukları görülmüştür. Depremden korunma yöntemlerinde ailelerin davranışlarının önem arz ettiği; çocukların sosyal medyayı bilgi edinme kaynağı olarak kullandıkları ve etkilendikleri görülmüştür. Çocukların deprem sürecinde kendisi ve başkalarına dair olumsuz duygu ve olumsuz duygu nedenleri ifade ettikleri ve resmettikleri; pandemi sürecinde ise; olumsuz duyguları olumlu nedenlerle ifade ettikleri ve resmettikleri görülmüştür. Depreme göre; pandemi sürecinde üstesinden gelebilme becerilerinin daha iyi olma nedeni olarak geçirilen yaşantının etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Pandemi, Deprem, İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık

ABSTRACT

The aim of this study is to examine social-emotional well-being and psychological substantiality of pre-school children who experienced pandemic and earthquake period. Group of this study using mixed research modal is consist of 73 children studying at 2 independent pre-school and 1 nursery class (Private Teaching Institution) affiliated with the Ministry of National Education in the center of Elazığ. Quantitative data of the study is obtained from “Child Personal Information Form” and “Social-Emotional Well-Being and Psychological Substantiality Scale” (PERİK). In addition, SPSS 22.0 Programme is used for data analyse. Children are categorized as high and low levels by the help of sub-dimension of the scale. As a result of the analyse; while it is determined that there is a meaningful difference in gender, mothers’ educational background and profession variables, there is no meaningful difference in number of siblings, fathers’ educational background and profession. Qualitative data of the study is obtained from “children’s pictures” and “semi-structured Interview”. Also, MAXQDA 22 programme is used in the content analyse. As a result of the analyse; pandemic and perception for earthquake, interpretation of senses and experience are determined as common subtheme. It is seen that children make negative describings for pandemic and marginal describings for earthquake; while they can take social precautions for pandemic, they need help for the hygiene precautions. Also, it is concluded that families’ behaviors are important for the protection ways from earthquake and children use social media as an information resource and influenced from it. In addition, it is seen that children state and make pictures of negative emotion and reasons of negative emotion for themselves and others during the earthquake period. On the other hand, they state and make pictures of negative emotions with positive reasons during the pandemic period. Consequently, it is determined that the reasons why their overcoming skills are better in pandemic period is the effect of experience.

Keywords: Pre-school, Pandemic, Earthquake, Well-Being and Psychological Substantiality

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİL ve RESİMLER LİSTESİ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	

GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Problem Cümlesi	2
1.1.2. Alt Problemler	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Tanımlar	4

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Biyolojik Bir Afet – Pandemi	5
2.1.1. Genel Bakış	5
2.1.1.1. Tanımı	5
2.1.1.2. Dünyada Pandemi	5
2.1.1.3. Türkiye’de Pandemi	6
2.1.1.4. Çocuklarda Pandemi	6
2.1.2. Pandeminin Bireyler Üzerindeki Etkisi	6
2.1.3. Pandeminin Çocuklar Üzerindeki Etkisi	7
2.2. İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar	10
2.2.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	10
2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	13
2.3. Doğal Afet – Deprem	15
2.3.1. Genel Bakış	16
2.3.1.1. Tanımı	16

2.3.1.2. Dünyada ve Türkiye’de Deprem Verileri.....	16
2.3.2. Deprem Bireyler Üzerindeki Etkisi	17
2.3.3. Deprem Çocuklar Üzerinde Etkisi.....	18
2.4. İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar	20
2.4.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	20
2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	22
2.4. Psikolojik Sağlık ve Sosyal Duygusal İyi Oluş.....	25
2.4.1. Genel Bakış.....	25
2.4.1.1. Tanım	25
2.4.2. İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlığın Çocuklar Açısından Değerlendirilmesi	26
2.5. İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar	29
2.5.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	29
2.5.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YÖNTEM.....	33
3.1. Araştırma Modeli.....	33
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	33
3.3. Veri Toplama Araçları.....	35
3.3.1. Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlık Ölçeği (PERİK)	36
3.3.2. Veri Toplama Aracı Olarak Resim	37
3.3.3. Çocuk Kişisel Bilgi Formu	37
3.3.4. Görüşme Formu	37
3.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.....	37
3.3.6. Veri Toplama Aracının Uygulanması.....	38
3.3.7. Verilerin Analizi	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BULGULAR ve YORUMLAR	40
4.1. Birinci Probleme Dair Bulgular.....	40
4.2. İkinci Probleme Dair Bulgular	47
4.2.1. Tema - 1. Pandemi	49
4.2.1.1. Alt Tema 1- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Pandemi Algısı”	49

4.2.1.2. Çocukların Resimleri ve Görüşmelerine Yansıyan “Aile Türleri”	51
4.2.1.3. Alt Tema 2 – Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Geçirilen Yaşantı” ...	52
4.2.1.4. Alt Tema 3– Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Duyguları Anlamlandırmak”	54
4.2.2. Tema 2. Deprem.....	57
4.2.2.1. Alt Tema 1- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Deprem Algısı”	59
4.2.2.2. Alt Tema 2- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Duyguları Anlamlandırmak”	62
4.3. Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Alt Boyut Düzeylerinin Tamamında Yüksek/Düşük Düzeyde Bulunan Çocukların Resim ve Görüşlerine İlişkin Bulgular ve Örnekler	64
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ ,TARTIŞMA ve ÖNERİLER	75
5.1. Sonuç ve Tartışma	75
5.1.1. Birinci Alt Probleme Dair Sonuç ve Tartışmalar.....	75
5.1.2. İkinci Alt Probleme Dair Sonuç ve Tartışmalar	79
5.2. Öneriler	84
5.2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	84
5.2.2. Uygulamaya Yönelik Öneriler	85
KAYNAKÇA	87
EKLER.....	102
EK-1 Etik Kurul İzin Formu.....	102
EK-2 Çocuk Kişisel Bilgi Formu	103
EK-3 Çocukla Görüşme Soruları.....	104
EK-4 Perik Ölçeği Örneği	105
EK-5 Ölçek Kullanım İzni.....	106

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Risk Faktörleri	27
Tablo 2. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarına Ait Demografik Bilgiler	34
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarının Ailesine Ait Demografik Bilgiler....	35
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları	40
Tablo 5. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	41
Tablo 6. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldığı Alt Boyut Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	42
Tablo 7. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Annenin Mesleğine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	43
Tablo 8. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldığı Alt Boyut Puanlarının Baba Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	45
Tablo 9. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Baba Mesleğine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	46
Tablo 10. Pandemi Algısına İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu	49
Tablo 11. Aile Türlerine İlişkin Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu	51
Tablo 12. Geçirilen Yaşantıya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu	52
Tablo 13. Duyguları Anlamlandırmaya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayısını Gösterir Frekans Tablosu.....	54
Tablo 14. Deprem Algısına İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayısını Gösterir Frekans Tablosu	59
Tablo 15. Duyguları Anlamlandırmaya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu.....	62
Tablo 16. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarının PERİK Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara Göre Düzeylere Ayrılması	65

ŞEKİL VE RESİMLER LİSTESİ

Şekil 1. Pandemi Temasını Gösterir Hiyerarşik Kod-Alt Kodlar Modeli.....	48
Şekil 2. Deprem Temasını Gösterir Hiyerarşik Kod- Alt Kodlar Modeli	58
Resim 1. Ç45’e Ait Pandemi Resmi	67
Resim 2. Ç45’e Ait Deprem Resmi	67
Resim 3. Ç2'ye Ait Pandemi Resmi.....	68
Resim 4. Ç2'ye Ait Deprem Resmi	68
Resim 5. Ç3'e Ait Pandemi Resmi.....	70
Resim 6. Ç3'e Ait Deprem Resmi	70
Resim 7. Ç12'ye Ait Pandemi Resmi.....	71
Resim 8. Ç12'ye Ait Deprem Resmi	71
Resim 9. Ç63'e Ait Pandemi Resmi.....	72
Resim 10. Ç63'e Ait Deprem Resmi	72
Resim 11. Ç7'ye Ait Pandemi Resmi.....	73
Resim 12. Ç7'ye Ait Deprem Resmi	73

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, alt problemler, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar ve kavramlara yönelik tanımlamalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Erken çocukluk döneminde sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın önemi son yıllarda anlaşılmış birçok ülkenin hükümet politikalarında ve gündemdeki konuları arasında yer almaya başlamıştır. Bu konuyu anlama çabaları son on yıllık süreçte artış göstermiş; ulusal başarı değerlendirilirken sadece ekonomik göstergeler değil toplumsal ilerleme sağlanabilmesi için fiziksel ve ruhsal iyi oluş ile psikolojik sağlamlığın etkisinin de göz önünde bulundurulması gerektiği görülmüştür (UNICEF, 2013; Stiglitz ve ark., 2009). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi erken çocukluk döneminde bulunan çocukların büyüme, öğrenme, gelişme, toplumsal olaylar hakkında bilgi edinme ve tam potansiyellerine ulaşma hakkı olduğunu tanımlamış; aynı zamanda bu tanımlamayla iyi oluşları ve psikolojik sağlamlıklarına odaklanmıştır.

Erken çocukluk döneminde yaş, cinsiyet, çevre desteği gibi gelişimi etkileyen birçok temel yapı iyi oluş ve psikolojik dayanıklılığı etkilemektedir (Önder ve Ögelman, 2020). Cinsiyet dinamiklerini tespit etmenin, çocukların yaşanan olumsuzluklardan etkilenme ve başa çıkabilme mekanizmalarını farklılaştırması nedeniyle önemli bir ayrıntı olduğu görülmüştür (Kumar ve Quisumbing, 2014). Kişisel özellikler ve çevresel faktörler arasındaki etkileşimin gelişimi etkilediği; çocuğun aile içindeki konumunu, rolünü, kendini algılama şeklinin temellerini oluşturan kardeş sayısının psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olduğu ifade edilmektedir (Atkinson, 1995; Adler, 2000). Ebeveynlerin öğrenim durumları ve meslekleri ailenin sosyoekonomik statüsünü belirlemekte ve aile ikliminin temelini oluşturmaktadır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme stratejileri ve çocuğun aile içindeki yaşantısı, ebeveynin öğrenim durumu ve mesleklerine göre farklılık göstermektedir. Zor koşullar altında bu farklılıkların, psikolojik sağlamlığı da etkilediği belirtilmektedir (Mcloyd, 1998). Literatürde belirtilen değişkenlerle, okul öncesi dönem çocuklarının iyi oluş ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki farklılaşmaları tespit etmek bu çalışma için de önemli görülmüştür.

Yoksulluk, ilgisizlik, savaş, terör, ihmal-istismar, afetler ve pandemi gibi zorlayıcı yaşam koşulları sebebiyle savunmasız olan çocukların bu koşullarla nasıl başa çıkacakları; nasıl korunabileceği sorununa yanıt aramak hem iyi oluş hem de psikolojik sağlamlık için önemli gelişimsel adımlardır. Okul öncesi dönemle başlayan bu gelişimsel süreç yetişkinlik boyunca da bireylerin hayatında önemini devam ettirmektedir. Bu süreçte bu becerilerin üst düzeyde tutulması ya da geliştirilmesi stresle, problemlerle baş etme becerilerini destekleyerek yaşam şartlarına adaptasyonlarını arttırmada can suyu görevini üstlenmektedir. Bu amaçla çocuğun gelişimiyle ilgili olan ebeveynler, öğretmenler, eğitimciler ve araştırmacılar bu konuda bilinçlenmeli; yapılacak çalışmalarla iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın yaygınlaştırılması için katkıda bulunmalılardır.

Pandemi ve deprem gibi zorlayıcı yaşam sorunlarıyla karşı karşıya kalan çocukların cinsiyet, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu ve meslek değişkenleriyle sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık düzeylerini belirlemek ve nasıl yansıttıklarını tespit etmek için karma yöntem araştırması yapılmasına karar verilmiş; bu probleme yanıt aranmıştır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın amacı, pandemi ve depremi yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen problemlere yanıt aranacaktır.

1.1.2. Alt Problemler

- Sosyal/duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlılık” alt boyut düzeyleri cinsiyet, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu ve anne-baba mesleği değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- Pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocukları sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarını resim ve görüşlerine nasıl yansıtmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Toplumu ilgilendiren ve risk faktörü oluşturan pandemi ve deprem gibi yaşantıların çocuk üzerindeki etkilerini incelemek, sürecin ve etkilerinin devam etmesi nedeniyle önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Konuyla ilgili çalışmalar giderek çeşitlendirilse de okul öncesi çocuklarına yönelik çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Psikolojik sağlamlığı yüksek ve düşük düzeyde olan çocukların hangi içsel güçlere sahip olduğu ve hangi becerilerde desteğe ihtiyaç

duyduğunun tespit edilmesi, çocukla etkileşimde olan bütün bireyler için önemli veri kaynaklarıdır. Bu nedenle çocukların belirli değişkenlerle psikolojik sağlamlık alt boyut düzeylerinin belirlenmesi ve farklılaşmaları tespit etmek; Elazığ İli'nde eş zamanlı yaşanan deprem ve pandemi sürecinin yansımalarını araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Biyolojik afet olan pandemi ve doğal afet olan depremin neden olduğu sorunlarla başa çıkabilmek yetişkinlere göre çocuklar için daha zorlu ve karmaşık bir süreçtir. Düzen, çocukların gelişimi için çok önemli bir etkidir. Bu zorlu şartlar altında düzeni bozulan çocukların, bu olumsuz süreçlerle birlikte alışkanlıkları, duyguları, aile içi ve akranlarıyla kurduğu iletişim ve etkileşimleri, öğrendiği roller, hayatı deneyimledikleri oyun davranışları ve türleri değişime uğramıştır. Yetişkinler bu değişimler karşısında farklı savunma mekanizmaları geliştirerek kendilerini korumaya alabilirken, küçük çocuklar bunu başarabilecek bilince sahip değildir. Bu nedenle bu çalışmada, pandemi ve deprem sürecini yaşamış okul öncesi çocuklarının öğretmenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarını belirlenmek ve bu doğrultuda çocuklardan edinilen bilgilerle bu süreçlerin nasıl yansıdığı detaylı incelenmek istenmiştir. Okul öncesi dönem, çocuğun yaşamının ileriki yıllarını da etkilediği kritik bir dönem olması sebebiyle bu dönemdeki çocukların zorlu yaşantılar sonrasında problem olabilecek duygusal ve davranışsal sorunların erken tanısı, önlenmesi, daha etkin destek verilmesi, koruyucu hizmetlerin artırılması ve müdahale programlarının oluşturulmasına ortam hazırlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

- Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- Perik Ölçeği'nin çocukların iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarını belirleyebilecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır.
- Çocuklar için hazırlanan görüşme sorularının, problem durumunu tespit edecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır.
- Uygulanan ölçek ve diğer veri toplama araçlarının çalışmanın amacını ortaya koyacak nitelikte olduğu varsayılmaktadır.
- Perik Ölçeği'ni dolduran öğretmenlerin, çocukların özelliklerini yansıtacak şekilde soruları cevaplandırdıkları varsayılmaktadır.

- Araştırmacının literature bağlı kalarak tarafsız bir şekilde bulguları yorumladığı varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma;

- Araştırmaya katılanlar 2021-2022 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinde yaşayan, okul öncesi kurumunda eğitim almaya devam eden 73 çocuk ile sınırlıdır.
- Araştırmada çocuklar için belirlenen düzeyler ve verileri “Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal-Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık” ölçeğinin ölçtüğü değerler ve öğretmenlerin gözlemleriyle sınırlıdır. Ölçülen değerler ise ölçekteki sorularla sınırlıdır.
- Görüşme ve resim analizi sonucunda oluşan kategori ve kodlar, çocukların ifadeleri ve araştırmacının yorumlama gücüyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Pandemi: Türk Dil Kurumu’na göre “epidemi” yani salgın, enfeksiyonun belirli sınırlar içinde yayılması olarak ifade edilirken; “pandemi” ise salgının geniş bir alana yayılması, birçok ülkeyi etkileyecek boyuta gelmesi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021).

Deprem: Birleşmiş Milletler, can ve mal kaybına sebebiyet veren; toplumun sosyo-kültürel/ekonomik yaşamını aksatan, canlıların yaşamını kesintiye uğratan doğa olayları olarak tanımlanmaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016; Turan ve Kartal, 2011).

Psikolojik Sağlamlık: Kişilerin olumsuzluk durumunda üstesinden gelebilmesine imkan veren, sıkıntılı durumda iç ve dış koruyucu faktörlerin etkileşimi ile oluşan karmaşık bir yapıdır (Mihaela, 2015).

İyi Oluş: Duygu düzenleme becerisi, aidiyet duygusu, iletişim ve aktif etkileşimi içeren temelinde fiziksel iyi oluşu da kapsayan çok boyutlu bir süreçtir (Walker ve John, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kavramsal açıdan pandemi, deprem ve sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık kavramlarının tanımlamalarına, literatürdeki değerlendirme ve açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1. Biyolojik Bir Afet – Pandemi

2.1.1 Genel Bakış

2.1.1.1 Tanımı

Türk Dil Kurumu'na göre “epidemi” yani salgın, enfeksiyonun belirli sınırlar içinde yayılması olarak ifade edilirken; “pandemi” ise salgının geniş bir alana yayılması, birçok ülkeyi etkileyecek boyuta gelmesi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021).

Modern tanımlara bakıldığında geniş bir nüfusu etkileyen; bölge, ülke, kıtalara yayılan ve küresel bir yayılım gösteren salgın olaral açıklanmaktadır (Morens, Folkers & Fauci 2009).

2.1.1.2 Dünyada Pandemi

2019 yılı Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde pnömoni (zatürre) belirtileri göstererek ortaya çıkmış ve nedeni tam olarak açıklanamamıştır. Bu hastalığın etkeninin Corona virüsün bir türü olduğu tespit edilmiş; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından bu virüse COVID-19 ismi verilmiştir. WHO tarafından önce halk sağlığı acil durumu olarak nitelendirilmiş, 11 Mart 2020'de pandemi olarak ilan etmiştir (Singhal, 2020; Ünal, 2020).

Fransa'da ilk vakaların tespit edilmesinin ardından bulaşıcılığı hızla artan virüsün İtalya, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde en ağır bulgulara seyrettiği ifade edilmiştir (Stoecklin BS, Rolland P, Silue Y, et al.2020). WHO'nun 2020 Haziran'da yayınladığı veriler incelendiğinde dünyada toplam yaklaşık 9 000 000 vakanın görüldüğü, bu salgından dolayı 500 000 kişinin hayatını kaybettiği sonucuna ulaşılmıştır (WHO, 2020). Tüm ülkeler salgından korunmak adına farklı tedbirler alma ihtiyacı duymuş ve uygulamaları başlatmaya yönelmiştir. Bu tedbirler kapsamında en çok etkilenen disiplinlerin eğitim ve ekonomi olduğu görülmüştür.

2.1.1.3 Türkiye’de Pandemi

Kısa sürede birçok ülkede yayılım gösteren ve artan vaka sayılarıyla birlikte Covid-19’un 11 Mart 2020’de Türkiye’de ilk vakası tespit edilmiştir. Sağlık Bakanlığı’nın 2020 Haziran’da yayınladığı raporda yaklaşık 200 000 vaka olduğu ve 5 000’e yakın insanın hayatını kaybettiği tespit edilmiştir (Aktaş ve Daştan, 2021; Hotar, Omay, Bayrak, Kuruüzüm ve Ünal, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

2.1.1.4 Çocuklarda Pandemi

Çin’ de ilk çocuk vakası 20 Ocak 2020 olarak bildirilirken, Türkiye’de ilk vaka Nisan 2020’de görülmüştür. Sağlık Bakanlığı’nın yayınladığı verilerde 15 yaş altı çocuklarda vaka görülme oranının toplam vakaların %5’inden az olduğu, 5 yaş altındaki çocuklarda ise görülme oranının % 2 olduğu söylenmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

2.1.2 Pandeminin Bireyler Üzerindeki Etkisi

COVID-19 hızla ilerlerken vaka sayılarındaki ciddi artış nedeniyle WHO ve Çinli küresel uzmanlar yaptıkları çalışmalarda özellikle risk altında olan popülasyonlar, klinik bulgular, yayılma ve engelleme yolları üzerinde çalışmalar yapmıştır (WHO, 2020).

Dünyadaki önemli felaketler ve pandemiler karşılaştırıldığında ölüm, kalıcı etki, toplumsal etki, öngürülemezlik gibi ortak noktaları olduğu tespit edilmiştir (Tunç ve Atıcı, 2020). Sürecin toplumsal ayağını oluşturan, “yeni normal” olarak adlandırılan kuralların, sosyal izolasyonun etkililiğini sağlayacak ve uygulayıcısı olacak bireylerin dolayısıyla ailelerin, kendilerini baskı altında hissettiği ve ikilemde kaldıkları belirtilmiştir. Toplumsal etkiyi sağlayabilmek için yaşamın bütün alanlarında konulan kurallara uymak ya da kuralları esneterek kendi kurallarını oluşturmak arasında kalan ebeveynler ve ebeveynlerden etkilenen çocuklar, birçok yönden belirsizlikle karşılaşmışlardır. Asgari düzeyde zararı hem kendi hem de çocukları için isteyen ebeveynlerin her anlamda rehberliğe ihtiyaç duydukları ifade edilmiştir (Pınar, 2021).

Pandemiden etkilenen ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de eğitim alanında bazı değişimler yaşanmış; ilk vakanın görülmesiyle kısa süreli ara verilen eğitime, vaka artışları sebebiyle belirsiz süre ara verilmiştir. Pandemi şartlarının devam etmesinden ötürü 2019 - 2020, 2020 - 2021 eğitim öğretim yılı ağırlıklı olarak Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) duyurusuyla uzaktan eğitim ile

devam etmiştir. Beklenmedik değişiklikler eğitimin diğer paydaşlarını da etkilemiştir (Özdoğan ve Berkant, 2020). Okulların kapatılmasıyla eve sığdırılan yaşam karşısında en çok etkilenen grubun anneler ve çocuklar olduğu, çocukların ebeveynlerine göre bu durumla ilk kez karşılaştığı ve sürece ebeveynleri gibi sosyal medya aracılığıyla tanıklık ettikleri görülmüştür (Öztürk, Kuru ve Yıldız, 2020).

Toplumun bütün birimleri ve her yaş grubu üzerinde ciddi etkileri olan ve afet türü olarak nitelendirilen COVID-19 salgını fiziksel-ruhsal sağlık, istihdam, sosyal hayat gibi alanlarda ülkeler ve insanlar üzerinde derinden etkili olmuştur (Karakaş, 2020). Sosyoekonomik ve psikolojik etkilerinin uzun vadeli olacağı düşünülen pandeminin; bireylerde anksiyete, depresyon, panik bozukluk ve travma sonrası stres bozukluklarına neden olabileceği ifade edilmektedir (Mustafa ve Mazari, 2020; Sood, 2020).

2.1.3. Pandeminin Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla oldukça genç bir nüfusa sahiptir. Türkiye’de çocuk yaş grubu olarak tanımlanan 0-17 yaş aralığındaki nüfus 22.920.422 olup, bunun toplam nüfusa oranı % 28’dir. Ülkede, 0-4 yaş aralığındaki çocuk sayısı ise 6.484.986’dır (TÜİK, 2020). Okul öncesi eğitim kurumlarında 1.264.733’ü resmi okullarda, 236.355’i özel okullarda olmak üzere toplamda 1.501.088 öğrenci öğrenim görmektedir (MEB, 2020/2021).

Pandemi sürecinde okul öncesi eğitim için alınan tedbirler incelediğinde ilk önlemler 16 Mart 2020’de alınmış; sosyal izolasyon gereği 10 Haziran 2020’ye kadar üç aylık eğitime ara verilmiştir. Yeni normal olarak adlandırılan bu süreç çocukların gelişimleri üzerinde de etkili olmuştur. Gelişim aşamaları bütün çocuklar için benzerlik gösterse de yaşanan tarihsel zaman ve sürecin getirdikleriyle; biyolojik faktörler, afetler, salgınlar, çevre ve sosyo-ekonomik düzey ve ebeveyn tutumları gibi etkenler gelişim sürecini farklılaştırmıştır (Akkan, 2020).

Piaget’nin gelişim kuramında işlem öncesi dönemde bulunan 48-72 ay çocuklar, Erikson gelişim kuramına göre “girişkenliğe karşı – suçluluk duygusu” döneminde olup, ailesi dışındaki bireylerle iletişim ve ilişki kurmada ilk adımları atmakta ve sosyal yaşantının zorluklarını deneyimlemektedirler (Budak, Kurt ve Kula, 2018). Pandeminin getirdiği sosyal izolasyon ve evde kalınan süreç çocukların zorunlu olarak sosyal etkileşimi sürdürdüğü alanlardan yalıtılmasına; bunun da sosyal, fiziksel ve psikolojik iyi oluşları üzerinde doğrudan bir etkiye neden olabileceği öngörülmektedir (Di Giorgio, Di Riso, Mioni ve Cellini, 2020).

Afet, salgın gibi problemlerde çocuğun yaşadığı stres, kaygı bilişsel gelişimlerini dolaylı olarak duraksatabilmektedir (Speier ve Nordboe, 2005). Nitelikli uyaranı olan çevreden uzak kalan çocuklarda konuşma, dikkat ve hafıza, öğrenme problemleri görülebilmektedir (Trethowan ve Roberts, 2020). Bilişsel gelişimin yanında sosyal, fiziksel, dil gelişimleri üzerinde diğer bireylere göre daha fazla zarar gören yaş grubunu çocuklar oluşturmaktadır (Lieberman, Chu, Van Horn ve Harris, 2011). Pandemi gibi kriz durumlarında çocukların bulundukları yaş ve dönem gereği öfke, korku, üzüntü, kaygı gibi duyguları farklı yansıttıkları; gelişim dönemine uygun olmayan parmak emme, tuvalet kazanımı konusunda geriye dönüş, biberon kullanımına başlama, oyun oynamada isteksizlik, ebeveyninden ayrılamama davranışları yapılan çalışmalarda belirtilmektedir (Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020).

Bireylerin çevresiyle olan ilişkilerini sistemler halinde inceleyen Ekolojik Sistemler Kuramı çevreyi oluşturan katmanlar olduğunu, her katmanın çocuk gelişimi üzerinde etkisi olduğunu açıklamaktadır. Bronfenbrenner'in (1979) oluşturduğu bu katmanlar; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistemdir. Aile, arkadaşlar, okul ve yaşanan çevreyi içine alan katman mikrosistemdir. Mikrosistemde çocuklar yakın çevreyle sosyal etkileşim kurmaktadır (Yılmaz Doğan ve Aytekin, 2021). Çin'de ortaya çıkan virüs dünyadaki bütün çocukların yakın çevresi ve ilişkilerini derinden etkilemiş, bilinmezlik ve karmaşaya sürüklediği için kaygıya sebebiyet veren bir olgu olarak nitelendirilmiştir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Salgın ve doğal afet gibi travmatik durumların ilk kırılğan halkasını oluşturan çocuklar, sınırlı deneyim ve becerilerinden ötürü gelişimsel ihtiyaçlarını desteksiz sağlayamamaktadır (Schonfeld ve Demaria, 2015). Bundan dolayı anne-babalarına ya da bakım veren kişiye bağılıdırlar (Phelp ve Sperry, 2020). Aile sistemi de birbirini etkileyen alt sistemlerden oluşmaktadır. Eşlerin ilişkisi, ebeveynin çocuklarıyla ilişkisi, kardeşlerin ilişkileri çocuğun kişilik yapısını, değer ve inançlarını etkilemektedir (Öngider, 2013; Oktay, 2003). Çocuğun temel gereksinimlerini karşılamakla sorumlu olan ailenin izolasyon sürecinde olumlu ve duygusal iletişim ortamlarını yeteri kadar sunamamasından kaynaklı çocuklar ebeveynlerini analiz eder, anlam vermeye çalışır ve bu karmaşa onları kaygıya sürükler. Oluşan kaygı çocukları yalnızlaştırır ve paylaşılan duyguların azalmasına neden olur (Dalton ve ark., 2019). Ebeveynler bu süreçte çocuklarını özenle gözlemlemeli, uyku düzenlerindeki değişimler nedeniyle stres azaltıcı yaratıcı etkinliklere yönlendirmeli ve süreci karşılama stilleriyle rol model olmalıdırlar. Evde kalma sürecinin bebeklik döneminden sonra çocuklar için sıkıcı gelebileceği, sıkılmayla başa çıkabilmenin yaratıcı

düşünme, problem çözebilme ve duygularını ifade edecek çözümler bulma açısından desteklediği düşünülmektedir (Jiao ve ark., 2020).

Tedbirler nedeniyle evde kalınan sürecin uzaması çocukların hareketsiz kalmasına ve bundan ötürü medyaya uzun süreli maruz kaldıklarına araştırmalar işaret etmektedir. Amerikan Pediatri Akademisi medyaya uzun süreli maruz kalınması sonucunda belleğin hem işleyen hem de fonolojik bileşenlerinde gerileme, ifade edici dilde problemler, depresyon/ anksiyete/ obezite/ uyku problemleri (Rosen, Carrier ve Cheever, 2013) ve matematik becerilerinde gerileme olabileceğini düşünmektedir (Fergus ve Zimmermann, 2005). Aynı zamanda bu tür risklerin başka tanılarının ortaya çıkmasını tetikleyebileceği de ifade edilmiştir (Caricasole ve ark., 2019). Yaşanabilecek bu risklerin çocuğa doğrudan zarar vermesi söz konusu olmasa dahi dolaylı olarak çocuğun psikolojik iyi oluş halini de olumsuz yönde etkileyebileceği öngörülmektedir. Çok yönlü bir değerlendirme yapabilmek adına yordayıcı değişkenlerin doğrudan ve dolaylı etkileri de ele alınmalıdır (de Almondes ve ark., 2016; Cross ve ark., 2018; Forrest ve ark., 2018; McGregor ve ark., 2015).

Çocukların iyi oluş durumları için Bartlett, Griffin ve Thomson (2020) önemli iki ihtiyaçlarını dile getirmiştir: temel ihtiyaçlarının karşılanabileceğinden emin olup güvende hissetmek, tutarlı kuralları – rutinleri ve devamlılığı olan yapılandırılmış bir ortam sunabilmek. WHO (2019)'nun bu konuda tavsiyeleri incelendiğinde ekran başında hareketsiz kalma sürelerinin en fazla 1 saat, en az 180 dakika fiziksel hareket, 10 - 12 saat uykunun iyi oluş hallerini destekleyebileceği, günlük ihtiyaçları için detaylı bir planlamanın gerekliliğinde bahsetmiştir. Witt (2020), fiziksel sağlık kadar psikolojik sağlığın da önemli olduğunu travmatik durumlara maruz kalan çocukların psikolojik sağlığı için öğretmenlerin de yaş dönemlerine uygun iyileştirici gücü olan hikayelerden, çocuğu rahatlatan sanat etkinlikleri ve oyun türlerinden faydalanmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Yavuzer (2016), yaşanan bu sürecin travmaya dönüşmesindeki en önemli etkenin yetişkin desteğinin olmaması, olumsuz tutumla karşılaşılması olduğunu ifade etmektedir. Çocuklar için soyut kavramlar içeren pandemi süreci, anlama ve üstesinde gelme düzeylerinin de düşük olması sebebiyle yetişkinlere oranla daha zor yaşanmaktadır (Başal, 2018). Yetişkinlerin verdikleri tepkileri izleyen ve medyadaki güncel haberlere maruz kalan çocukların ilişkili olmayan durumları birbirine bağlamaya yönelik eğilimleri olabileceği düşünülmektedir. Eğitimcilerin de çocukların nasıl algıladıklarını gözlemleri ve bilmeleri, verilecek olan sosyal duygusal desteğin niteliğini

arttırmada ve olumsuz yaşantının kalıcı izli olmasının önüne geçebilmede belirleyici bir faktör olduğuna işaret edilmiştir (Yıldız, 2004).

2.2. İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar

2.2.1 Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

İlgili alan yazını taraması incelendiğinde pandemi ve çocukları konu edinen çalışmalarda belirli kategorilerin oluştuğunu gözlemlemekteyiz. Bunlar: karantina süreci ebeveynlerin ve çocukların ev yaşamları, sosyal izolasyon, sürecin etkilerinin farklı boyutları, özel gereksinimli çocuklar, okul öncesinin yeniden yapılandırılması ve gelişimi destekleme, uzaktan eğitim, ilkokula geçiş süreçleri, bağımlılıklar ve pandemi algısıdır.

Okul öncesi dönemdeki çocukların pandemide ev karantinası yaşamlarını nicel bir araştırmayla inceleyen çalışmada iş, okul ve aile yaşamlarında köklü değişiklikler yaşandığı; hastalık korkusu, kişisel alan eksikliği, mali kayıplar, temas eksikliğinin çocuklarda stres oluşturduğu açıklanmıştır. Ebeveynler çocuklarında saldırgan davranışların arttığını, ev kurallarını sürdürmede zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Yaş gruplarına göre ailelerin bu süreci anlatmalarının önemi vurgulanmış, ev aktivitelerinde masa başı etkinlikleri tercih etme sebebi olarak evde online çalışma olarak göstermişlerdir. Ev kurallarını kontrol edememenin sonucunda çocukların sosyal medya kullanım sürelerinin arttığı gözlemlenmiştir (Döğer ve Kılınç, 2021). Erken çocukluk döneminde çocuğu olan ebeveynlerle nitel yapılan bir araştırmada ise aşırı ağlama, yıkıcı davranışlar, ekran bağımlılığı uyku ve yeme bozuklukları gibi olumsuz değişimlerin olduğunu fakat sürecin aile içi iletişimin artması, çocuk oyunlarının çeşitlenmesi, babaların aileyle etkileşim süresinin arttığı yönünde olumlu yanırları olduğu da ifade edilmiştir (Başaran ve Aksoy, 2020).

Ailelerden alınan veriler incelendiğinde ortak kanı olan oyun bağımlılığı üzerine yapılan ve ebeveynlik stratejilerini inceleyen çalışmada pandemi sürecinde, öncesine göre anlamlı bir artışa ulaşılmış; bunun önemli bir nedeni olarak da ebeveynlerin uyguladıkları rehberlik stratejileri olduğu ifade edilmiştir. Denetimsiz ve aktif bir şekilde dijitale yönlendirme eğilimi gösteren ebeveynlerin, çocukların oyun bağımlılığını arttırdığını, aynı zamanda çift yönlü iletişim kurabilmenin sıklığının artmasının olumlu bir ebeveynlik stratejisi olduğu vurgulanmıştır (Güzen,

2021). Sosyal izolasyonun bir sonucu olan medya kullanım artışı çocuklarda bellek ve dil gelişimi problemleri oluşturmuş, nörolojik etkilerinin yanında çevrim içi çocuklara yönelik cinsel istismar ögelerinin de artış gösterdiği çalışmalar sonucunda ulaşılmıştır (Pınar, 2021). Sosyal izolasyonu konu edinen ve model önerisinde bulunun bu çalışmada gelişimi destekleyici web tabanlı bir sayfa oluşturulmuş ve etkinliklerle zenginleştirilmiştir. Ebeveynlerin bu süreci yönetmede yaşadıkları belirsizlikleri ortadan kaldırmaya destek olmak, çocuklarda sosyal çevreden yoksun kalma sonucunda oluşan anksiyeteye çözüm getirebilmek adına modelin etkili olduğu sonucuna ulaşılmış; yetkili birimlerin psikolojik sağlık ve iyi oluşu güçlendirmek için ivedilikle gerekli uygulamalara yönlendirmelerinin gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Pınar, 2021).

Yeni normalin çocuk üzerinde etkilerini ebeveyn görüşleriyle inceleyen çalışmada ebeveynler günlük rutinlerinde değişikliklerin oluştuğunu; bu değişikliklerin sosyal aktiviteler, beslenme saatleri, uyku saatleri, hijyen ve elektronik cihazların kullanımı olarak ifade etmişlerdir. Bu değişimlerin çocuklarda öfke, isyan, mutsuzluk, korku gibi duygusal problemler yanında saldırganlık, aşırı hareketlilik ve inatçılık gibi davranışların da ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Eğitime ara verilen süreçte çocukların okula özlem yaşadıklarını; bu süreci yönetemeyen ebeveynlerde olumsuz duygu durumlarının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Ok ve ark., 2021).

Pandemi sürecinde üç-altı yaş arası özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin, günlük yaşam aktiviteleri hakkındaki görüşlerini inceleyen çalışmada, çocukların pandemi sürecinde aile ilişkilerinin olumlu etkilendiği, teknolojik araçları kullanma süresinin arttığı, daha özenli el yıkamaya başladıkları, resim, ev işleri gibi etkinliklerin ve oyun oynama sürelerinin arttığı saptanmış; çocukların en fazla parça birleştirme oyunlarını tercih ettiği, fiziksel hareket ihtiyaçlarının karşılanamadığı, sağlık durumlarında, özbakım becerilerinde, beslenme düzeninde, gece-gündüz uyku düzeninde, etkileşimli kitap okuma süresinde ve teknolojiyi kullanma amaçlarında değişiklik olmadığı bulunmuştur (Yersel ve ark., 2021).

Pandeminin okul öncesi eğitimi sekteye uğrattığı ve yeni normal kararları neticesinde devam edebilen ve edemeyen okulların olduğu gözlemlenmiştir. Okul öncesi eğitime dair durum tespitleri yapmak, öneriler getirebilmek ve eğitimin yeniden yapılandırılması adına yapılan çalışmada alan yazını taranmış, meb kararları, okul öncesine yansımaları, İtalya'daki Reggio Emilia anaokulları incelenmiştir. Çocukların yaşlarına uygun yöntem ve tekniklerle psikolojik olarak rahatlatılmasına, risk altındaki çocuklarla çalışılmasına, krizle mücadelede velilere gerekli

eğitimlerin verilmesine, evde kalınan süreçler için projeler üretilmesine, çocukların iyi oluş ihtiyaçlarını karşılayacak öneriler getirilmesine, uzaktan eğitim sürecinin verimliliğini arttırıcı uygulamalar getirilmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir (İnan, 2020). Bu eksikliklerin tespit edilmesiyle farklı üniversitelerin çocuk ergen ruh sağlığı bölümleri aileler için çocuklarına destek olma rehberi hazırlamış; çocuklarda görülebilecek ruhsal sorunları, belirtilerini, salgın hakkında nasıl bilgi verilmesi gerektiğini, yaş gruplarına göre neler yapılabileceğini ve çocukların sorularına nasıl yanıt verebileceklerini detaylandırmışlardır (Korona Virüsü (Covid-19) Salgını Döneminde Aileler İçin Çocuklarına Destek Olma Rehberi Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Nisan-2020, N.D.).

Okul öncesi eğitiminden ilkökul eğitim sürecine geçen çocukların aileleriyle yapılan çalışmada bu geçiş hakkında görüşler alınmış; ailelerin uzaktan eğitimden memnun kalmadıkları, uzaktan eğitim uygulayan öğretmenlerin whatsapp üzerinden kısıtlı etkinlik paylaşımının aileye düşen görevi arttırdığı, eğitsel ve sosyal sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. İlkokula başlangıç aşamasında EBA (Eğitim Bilişim Ağı) ve Zoom uygulamalarını kullandıkları, en az ise TRT Okul kanalını tercih ettikleri görüşünü bildirmişlerdir. Pandemi sürecinde okul öncesi eğitimin göz ardı edilmemesi gerektiği, çocuk öğretmen ilişkisini arttıracak uygulamalara yönelinmesi gerektiği tespit edilmiştir (Konca ve Çakır, 2021).

Çocuklar ve annelerinin virüsle ilgili ne algıladıklarına dair yapılan nitel çalışmada, COVID-19'un çocuklar tarafından hastalık olarak tanımlandığına, annelerinin daha kapsamlı bilgisi olduğu sonucuna varılmıştır. Evde geçirilen süreçte çocukların daha çok oyun oynamaya eğilim gösterdikleri, annelerin ise rutin işler ve çocuklarıyla ilgilendiği analiz edilmiştir. Çocukların okullarına karşı özlem duyduğu, annelerin ise okulun önemini daha iyi anladıkları ifade edilmiştir. Çocukların ve annelerin sosyalleşmeye ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir (Öztürk, Kuru ve Yıldız, 2020). 6 yaş grubunda 11 çocuk ve anneleriyle ilgili yapılan benzer bir çalışmada yönerge verilerek resim çizmeleri istenmiş; çocukların sosyal izolasyonla ilgili olumsuz duygularının olduğu, haberlerden olumsuz etkilendikleri, çocuklara bilgi verilirken bir kaynağa başvurmadıkları belirtilmiştir (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020).

2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Yabancı literatür incelendiğinde araştırılan konular açısından medya kullanımı, çocuk, aile ve eğitim üzerinde etkileri ulusal literatürle benzerlik gösterse de çocukların kavram algıları, Stem, özel gereksinimli çocuklar, öz düzenleme becerileri gibi farklı yönelimler olduğunu görmekteyiz.

Nijerya’da e-öğrenme politikaları ve uygulamaları üzerine yapılan çalışmada pandemi öncesi eğitim sistemlerinde çocukların herhangi bir dijital ürüne sahip olmadıkları ve okulda kullanmadıkları belirtilmiştir. Alınan karantina tedbirlerinden dolayı eğitimin nasıl sürdürüleceği konusunda çaresiz kalındığı, eğitim fırsatlarında yaşanan eşitsizlik sebebiyle düşük başarı, okulu değerlendirmede zorluk ve geçiş süreçleriyle ilgili sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir. Covid – 19’un Nijerya’daki eğitimi olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Uchenna ve ark., 2021).

Bangladeş’te pandemi dönemi annelerin çocukların öz düzenlemelerine ilişkin beklentilerini inceleyen bir çalışmada annelerin evde kalınan süreçte çocuklarıyla ilgili davranış problemleri yaşadıklarını, alışkanlıklar, tutum ve davranışların devamı için öz düzenlemenin önemi hakkında fikir sahibi oldukları belirtilmiştir. Çocukların günlük rutinlerinin değişmesi, daha az fiziksel aktivite sebebiyle depresyon, stres, asabiyet, uykusuzluk ve can sıkıntısı gibi çeşitli sorunlar yaşadıkları ve annelerin öz düzenleme becerisi oluşturmada zorlandıkları ifade edilmiştir. Annelerin dikkat ve düşünme becerilerini geliştirmek için farklı stratejiler benimsediğini, ailelerin bir noktada yetersiz kaldıklarını; çözemedikleri sorunlar olduğunda bazen ceza verme eğilimde oldukları belirtilmiştir (Rehana ve ark., 2020).

Avusturya’da pandeminin olumsuz etkileriyle baş etmede ebeveynlerin deneyimlerini araştıran bir çalışma; ebeveynlerin pandemi sırasında çocuklarının durumlarını nasıl değerlendirdiğini; kriz sırasında çocuklarına eşlik ederken ebeveynlerin ne gibi zorluklar yaşadıklarını ve ebeveynlerin, çocuklarının pandemi etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için hangi stratejileri geliştirdiklerini incelemiştir. Ebeveynler pandeminin, çocuklarının duygusal, fiziksel, sosyal gelişimleri ve eğitim performansları üzerinde pek çok olumsuz etkisi ve çok az olumlu etkisi olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Ebeveynler çok çeşitli zorluklar yaşadıklarını (pandemi ve önlemleri açıklamak, duygularla başa çıkmak, yeni rolleri yönetmek, uyum süreçlerinde çocuklara eşlik etmek); bu zorluklarla başa çıkmak için farklı stratejiler geliştirdiklerini, pandeminin uzun vadeli olabilecek yıkıcı sonuçlarını önlemek için çocuklara,

ebeveynlere ve ailelere yeterli desteğin sağlanmasının esas olduğu vurgulanmıştır (Zartler ve ark., 2021).

İngiltere’de Orman Okulu programı alan çocukların öğrendiklerini pandemi sürecinde evdeki öğrenme ortamlarına yansıtma durumlarını, eğitimi almayan çocukların evde öğrenme davranışlarıyla karşılaştıran çalışmada; 6 aydan uzun süre orman okulu deneyimi yaşamış çocukların bağımsız öğrenebilme eğilimlerinin daha fazla olduğu, evdeki süreci olumlu geçirdikleri sonucuna varılmıştır (Content, 2021).

Okul öncesi dönem çocukları arasında ekran kullanımının pandemi döneminde hızla arttığı; bu artışın çocuklarda bilişsel yan etkileri olduğu ve gecikmiş konuşmaya sebebiyet verdiği Hindistan’da yapılan çalışmada ifade edilmiştir. Bu çalışmaya, 2-5 yaş arası okul öncesi çocuklar ve ebeveynleri dahil edilmiş; çocukların ortalama 2.14 saat ekran kullandığı, bu kullanımın da yemek zamanında, isteğe bağlı, bilgisayar dışı ekran kullanımı olduğu belirlenmiştir. Bilişsel gecikmelerin, tutarsız bir şekilde denetlenen ekran süreleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir (John ve ark., 2021).

Birçok bilim insanı erken çocukluğun, çocuğun fiziksel, entelektüel, duygusal ve sosyal gelişimi açısından çok önemli bir aşama olduğu konusunda hemfikirdir. Bu nedenle tüm paydaşların, özellikle çocukların yeni normlarla başa çıkmaya ve yaşamaya hazırlama konusunda temel becerileri teşvik edecek içeriklerle gelecek nesillerimiz için kaliteli erken çocukluk eğitimi sağlamaları zorunludur. Malezya’da yapılan tasarım tabanlı çalışmada, erken çocukluk eğitimi hedefleyen bir COVID-19 STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) modülünün geliştirilmesi hedeflenmiş; veliler, öğretmenler ve çocuklar dahil edilerek ihtiyaç analizi yapılmış, sorgulama yaklaşımı, COVID-19, STEM ve ahlaki muhakeme gibi çoklu temaları birleştirerek görev envanteri ve performans hedefleri oluşturulmuştur. COVID-19’un hijyen ve önleyici tedbirler gibi temel unsurlarına odaklanılarak 10 ders ünitesi üretilmiş. STEM temaları, ağırlıklı olarak çocukların yaptıkları bilimsel deneylerle öne çıkmıştır. Planlanan tüm etkinlikler konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için sorgulamaya dayalı olarak hazırlanmıştır (Said ve ark., 2021).

COVID-19 virüsü dünya çapında yayıldıkça, yetişkinlerin sağlığı ve üzerindeki etkisine çok dikkat edilirken, virüsün küçük çocukları nasıl etkilediğine daha az dikkat edilmiştir. Yeni Zelanda’daki bir anaokulundan alınan dokümantasyon ve video verilerinden yararlanılarak, çocukların virüsle ilgili deneyimlerini, fikirlerini ve duygularını çizmeye, resim oluşturmaya,

açıklamaya ve hikayeler anlatmaya teşvik eden öğretmenlerinin 4 yaşındaki çocukların çalışma teorileri tartışılmıştır. Ulaşılan sonuç, çocukların virüsle ilgili çalışma teorilerinin, virüs hakkındaki bilgilerinin ve kendilerini güvende tutma konusundaki kişisel kontrol duygularının zaman içinde geliştiğidir. Sanat temelli ve hikaye anlatımı pedagojisi, çocukların başkalarıyla iletişim kurmalarını, kendilerini anlamalarını ve kendi anlayışlarını genişletmelerini sağlamada merkezi öneme sahip olduğu ifade edilmiştir (Kahuroa ve ark., 2021).

Pandemi sırasında okulların kapanması nedeniyle 6-8 yaşındaki çocukların iyi ve kötü kavramlarındaki değişiklikleri belirlemek ve bu çocukların dini ve ruhsal gelişimlerinde bazı değişimlere işaret etmek amacıyla Slovakya’da yapılan çalışmada yaklaşık 300 çocuktan iyi ve kötü ile olan ilişkilerini görsel veya sözlü olarak yansıtmaları istenmiştir. Bu çalışma 2017'den önce ve birinci ve ikinci pandemi dalgalarından sonra birkaç kez kullanılmış, her üç dönem karşılaştırılmıştır. Çocukların iyi ve kötüyü doğaüstü varlıklarla, dini ritüellerle ilişkilendirme sayılarının 2017'ye kıyasla azaldığı, iyi ve kötünün kişilerarası ilişkiler, içsel insan nitelikleri ve doğa ile çağrışımlarının sayısının arttığı analiz edilmiştir. Virüs, sadece pandeminin ikinci dalgasında kötü bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Slovakya'da din eğitimi (RE), pandemi sırasında en çok ihmal edilen okul derslerinden biri olarak belirtilmiş, 2020-2021 döneminde çocukların dini dil kullanımının ve dini gelişimlerinin yoğunluğunun azaldığına işaret edilmiştir (Hanesova, 2021).

Okul öncesi dönem çocuklarının COVID-19 pandemisini çizimleri aracılığıyla nasıl algıladıklarını araştıran çalışmada 3, 4 ve 5 yaş grubundan 58 çocuktan korona virüs temalı resim çizimleri istenerek bireysel görüşmeler yapılmıştır. 3 yaş grubundaki çocuklar virüsü korku unsurları ile tasvir ederken, 4 ve 5 yaş grubundakiler de çeşitli kategorilerde korona virüsü çizdikleri, çocukların virüs konusunda gergin, endişeli oldukları ve korktukları, virüsünün ne olduğunu, insanlara nasıl bulaştığını ve kendilerini virüsten nasıl koruyabileceklerini bildikleri, ayrıca evleri en güvenli yerler olsa da okullarını, arkadaşlarını ve parklarda oynamayı özledikleri analiz sonuçlarında tespit edilmiştir (Duran, 2021).

İlgili literatür incelendiğinde, ülkemizde okul öncesi çocukların pandemi dönemi sürecinde kavramsal olarak algı, oyun türleri, uzaktan eğitim ve ailelerin bu konu hakkındaki görüşleri incelenmiş olsa da sürecin uzun bir süre daha devam edeceği düşünülerek çocuklar üzerindeki

değişimlerinin kapsamlı olarak incelendiği nitel ya da karma çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

2.3. Doğal Afet – Deprem

2.3.1 Genel Bakış

2.3.1.1 Tanımı

Birleşmiş Milletler doğal afeti, can ve mal kaybına sebebiyet veren; toplumun sosyo-kültürel/ekonomik yaşamını aksatan, canlıların yaşamını kesintiye uğratan doğa olayları olarak tanımlamaktadır (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016; Turan ve Kartal, 2011).

Afetlerin; canlılarda yanıt verme ve uyum kapasitesinde problemler oluşturarak strese sebep olma, belirli coğrafik bölgelerde aniden oluşma ve belirli oranlarda kayıplar yaratma gibi ortak özellikleri vardır (Tierney, 1989; Karancı, 2007).

Deprem, sel, volkanik faaliyetler gibi afetler “doğal afet”; yangın, savaş, göç gibi afetler “yapay afet” olarak nitelendirilmektedir. Bu durumlar karşısında birçok kurum ve kuruluş sistemli bir şekilde sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirmektedir (Şahin ve Sipahioğlu, 2002).

TCK, 1959, 7269/ 1 Afet Kanunu’nda, Türkiye’de yaşanan afetlerin sıralaması şu şekildedir: 1. deprem, 2. yangın, 3. su baskını, 4. yer kayması, 5. kaya düşmesi, 6. çığ, 7. Kuraklık (Doğan, 2016)

2.3.1.2 Dünyada ve Türkiye’de Deprem Verileri

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bugüne, deprem nedeniyle birçok can kaybı yaşanmış; 1939’da Erzincan Depremi’nde 32 binden fazla, 1999 Kocaeli Depremi’nde 15 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir. 2010’da Elazığ-Karakoçan-Başıyurt Depremi’nde 343 yerleşim birimi ve 30 bin kişi etkilenmiş; 42 kişi hayatını kaybetmiş, 1377 kişi yaralanmış, 8723 konut-790 iş yeri hasar görmüştür (Atalay, 2014; Elazığ Valilik).

24 Ocak 2020 saat 20.55’de meydana gelen ve 22 sn süren Elazığ Depremi’nin büyüklüğü AFAD tarafından 6.8 olarak tespit edilmiştir (AFAD, 2020). Merkez üssü Elazığ’ın Sivrice İlçesi’dir. Merkezde 29/ Sivrice’de 4/ Maden’de 4/ toplamda 37 kişi Elazığ’da, 4 kişi Malatya’da hayatını kaybetmiş; Elazığ’da 655’ten, Malatya’da 226’dan fazla yaralı olduğu tespit edilmiştir. AFAD’ın yaptığı açıklamalarda 76 bina yıkılmış, 12 bina acil yıkılacak olarak belirlenmiş, 645 binanın ağır hasarlı olduğu tespit edilmiştir (AFAD, 2020).

2020 yılında Elazığ ve İzmir depremleri hariç Dünya’da büyüklüğü 6.5 üzerinde 20 deprem gerçekleşmiş, bu afetlerde sadece 13 kişi hayatını kaybetmiştir. 6.5-6.9 arası depremlere bakıldığında dünyada 12 deprem olmuş ve sadece 18 Ağustos 2020 Filipinler’de gerçekleşen depremde 2 kişi hayatını kaybetmiştir. Japonya, Şili, Endonezya, Yunanistan, ABD ve Solomon Adaları’nda gerçekleşen 6.5 ile 6.9 arası büyüklükte olan depremlerde hayatını kaybeden kimse olmamıştır. 2020’de gerçekleşen İzmir depreminde 117 kişi, Elazığ depreminde 41 kişi hayatını kaybetmiştir (AFAD, afet istatistikleri).

2.3.2 Depremin Bireyler Üzerindeki Etkisi

Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; bireylerin sosyal, ruhsal ve bedensel yönden tam bir iyi olma hali olarak tanımlamıştır. Herhangi bir hastalık ve sakatlığın yanı sıra yaşanan ve yaşanabilecek afetlerin kişinin sağlığını bozabilecek önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Afetler nedeniyle oluşan maddi ve manevi yıkımlar, bireylerin hem çevrelerinde hem de ruhsal yapılarında olumsuz ve ani değişikliklere sebep olmaktadır. Bir yıkıma tanık olmak, yakınıni kaybetmek, hayat düzeninde değişimler olması, uyumla ilgili sorunlar oluşması kişileri zorlayan bir durum olmakla birlikte; bu ani değişimlerin kaygı, depresyon, stres gibi birçok psikolojik probleme de neden olduğu bilinmektedir (Kıratlı, 2001).

Psikolojik ve fiziki yönden hasarlara sebep olan afetlerin; psikoloji literatüründe çocuklar, ergenler ve kazazede olan yetişkinler üzerinde etkilerinin olduğu, kısa ya da uzun dönemli psikolojik etkileriyle problem durumlarının ortaya çıkışını tetikleyebileceği ifade edilmiştir (Miller ve Başoğlu, 1992; Alkan, 1999). Bu bağlamda DSM-5’te doğal afetlerin de içinde verildiği travmatik olaylar; kişilerin ciddi yaralanma, ölüm gibi insan yaşamını tehdit eden olayları yaşaması veya tanık olması olarak tanımlanmaktadır. Bu tür olaylara maruz kalan insanlarda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) görülebilmekte; en az bir ay süren, yeniden yaşantılama, kaçınmaya ve aşırı uyarılma semptomlarının görüldüğü anksiyete bozukluğu olarak da tanımlanmaktadır (DSM-5).

Afetlerin bireyler üzerindeki psikolojik ve fiziksel etkilerinin yanı sıra sosyal etkileri de önemlidir. Ekonomik, sosyal düzen ve güvenlik kaygılarından dolayı isteğe bağlı ya da zaruretten dolayı göçler gerçekleşmektedir. Afeti yaşam bireylerin yaşadıkları yere karşı güven hissedememeleri ya da tekrar bir afete maruz kalma olasılığı nedeniyle geçici göçlerde bulunduğu

bilinmektedir (Ekici ve Tuncel 2015). Göç olgusu afetlerin önemli bir sosyal etkisidir. Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanlar yerleştikleri yeni alanlarda kültür, dil vb. gibi uyum sorunları yaşayabilmekte, sosyo-ekonomik olarak güçlük yaşayabilmektedirler. Bu güçlükler beraberinde psikolojik problemlerin yaşanmasına da sebep olmaktadır (Kaştan 2015).

Doğum öncesi dönemde bile olumsuz etkilere yol açarak, düşük doğum ağırlığı ve gelişimsel problemlere yol açtığı bilenen afetlerin insanlar üzerinde birçok olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir. Afet sonrasında toplumsal yönetimin iyi planlanması, bireylerin ve toplumun iyi oluş hallerinin düzeltilmesi ve güçlendirilmesinde yetkili kurum ve kuruluşlara önemli görevler düştüğü unutulmamalıdır (Simeonova, 2009; Norwood ve ark. 2000).

2.3.3 Depremi Çocuklar Üzerinde Etkisi

Çocuklar yaşadıkları çevre içinde öğrenmelerini deneyimler, kurdukları iletişim ve etkileşimler, davranışları gözlemleme yoluyla sağlarlar (Bronfenbrenner, 1979; Bruner, 2010). Çocukların çevrelerinde yaşanan olayları anlama istekleri diğer yaş gruplarına bakıldığında daha fazla olduğu bilinmekte, bu olaylarla birlikte temel kavramları kazandığı görülmektedir (Demiral, 1986). Çocuklar duyuları aracılığıyla keşfettikleri dünyayı tanımaya başlar, doğa olaylarını ve afetleri öğrenirler (Brunton ve Thompson, 2010).

Afetin zararlarını anlayabilecek düzeyde olmayan çocuklar en çok etkilenen yaş grubu olmakla birlikte, bu yaşantılarından sonra davranış bozukluğu, uyku problemleri ve enürezis gibi sorunları daha çok yaşamaktadırlar (Berument, Sayıl ve Uçanok, 1999; Erkan, 2010; Deering, 2000). Afet sonrası yapılan çalışmalarda da çocukların yaklaşık yarısının bazı ruhsal sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir (Osofsky, Kronenberg, Brennan ve Hansel, 2009).

Depremi meydana getirdiği değişikliklerle yetişkinler gibi başa çıkmakta zorlanan çocukların, ebeveynlerinin verdiği tepkiler, yaşadıkları kayıp, geçirdikleri yaşantılar, aile içi iletişim ve etkileşim, cinsiyet, ekonomik durum ve verilen sosyal destek gibi faktörlerle etkilenme dereceleri farklılık gösterir; yakın çevresinde bulunan ebeveyn, arkadaş ve öğretmenlerinin desteğine ihtiyaç duyarlar (Berument, Sayıl ve Uçanok, 1999). Deprem durumunda çocuğu etkileyen faktörler ve nedenlerini şu şekilde açıklamak mümkündür (Güvercin, 2006):

- Ailelerinin göstermiş olduğu kaygı ve korku neticesinde çocukta da aynı deprem tepkileri oluşabilir, çaresizlikle bir eylem içinde olmayan aileye karşı çocuk güvensizlik yaşayabilir. *(aile tepkisi)*
- Yaşanan felaketin derecesi arttıkça etkilene derecesi de o kadar artmaktadır. Özellikle yakın çevreden bir ölüm söz konusuysa çocuk daha fazla etkilenebilir. *(kayıp derecesi)*
- Yetişkin bireylere göre çocukların toplumsal olaylardan etkilene durumları daha yoğundur. Erkek çocuklarına göre kız çocukları duygusal yönden daha kırılgan oldukları için olumsuz duyguları daha yoğun yaşayabilirler. *(yaş ve cinsiyet)*
- Yaşantılarında anne-baba kaybı, ayrılığı yaşamış çocukların depremden daha çok etkileneceği düşünülmektedir. Aynı şekilde bu yaşantıyla baş edebilmiş çocuklar deprem felaketinde de sağlıklı çıkmayı başarabilirler. *(önceki yaşantı)*
- Deprem anından ziyade deprem sonrası çevrede oluşan değişimler çocuğu daha çok etkilemekte; ses, yıkıntı gibi doğrudan etkilerin yanı sıra sonrasında değişen yaşam daha fazla etkilemektedir. *(dolaylı etkiler)*
- Deprem sürecinde ya da sonrasında ebeveynlerden ayrı kalmak zorunda olan çocukların korku ve kaygı duygularını daha fazla yaşayabilecekleri düşünülmektedir. *(ayrılık)*
- Aile üyelerinden birinin kaybı, kayıp üzerine aile üyelerinin değişen rolleri, yaşanan karmaşa ve şiddet deprem afetinden daha çok etkilenmelerine neden olabilir. *(aile ilişkileri)*
- Geçim kaynaklarının kaybı neticesinde çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanamayacak duruma gelmesi, çocukta hemen güven duygusunu zedeleyebilir hem de çocuğun daha fazla etkilenmesine sebep olabilir. *(ekonomik koşul)*
- Çocukların bu olumsuz durumu arkadaşlarıyla paylaşamaması, aile üyelerinden biriyle destek temelli zaman oluşturulmaması depremin olumsuz etkilerini attırabilir. *(sosyal destek)*

Depremin çocuklar üzerindeki davranışsal ve psikolojik etkileri incelendiğinde sosyal düzenlerinin bozulmasından kaynaklı uyum sorunlarıyla birlikte korku kaygı, güvensizlik ve şaşkınlık halleri gözlemlenebilmektedir. Yine aynı şekilde yaşadıkları süreci hatırlatan oyunları oynama, bununla ilgili öyküler anlatma, ısrarcı sorular sorma eyleminde de bulunurlar (Erden ve ark., 2009; Erden ve ark., 2011). Ebeveynlerin çocuk hakkında bilgi edinilebilecek en iyi kaynak olmasının yanında öğretmenlerin, okul ortamında çocuğun davranışlarını daha uzun süre ve sistemli gözlemleyebilmeleri anne-baba gözlemi kadar önemlidir (Akkök, Aşkar ve Sucuoğlu,

1988). Yapılandırılmış sosyal bir ortamda farklılıklar ve benzerlikleri tespit edebilmek, çocukların gelişimleriyle ilgili detaylı bilgi edinebilmek, problem yaşayan desteğe ihtiyaç duyan çocukların tespitini kolaylaştırır (Edelbrock ve Achenbach, 1984). Yaşla birlikte bilinçlenme arttıkça çocuk değişim ve tehlikelere karşı bir bakış açısı edinir, itaatsizlik ya da aşırı bağlanma davranışları gösterebilir (İşmen 2001). Arkadaşlık ilişkilerinin önem arz ettiği bu dönemde arkadaşını kaybetme ya da ayrı kalma durumları çocukları psikolojik olarak etkilemektedir (Coffman 1998).

Sağlıklı bir toplum için deprem gibi afet durumlarının çocuk üzerinde kaygı depresyon oluşturabilecek psikososyal etkilerinin araştırmalarla saptanması ve bunlar neticesinde müdahale programlarının oluşturulması önem arz etmektedir (Kıratlı, 2001). Bu anlamda Elazığ- Karakoçan-Başyurt depremini yaşamış ilköğretim çocuklarının depresyon ve kaygı düzeylerini inceleyen çalışmada sürdürülen sosyal desteğin daha kapsamlı ele alınması gerektiği; etkin destek, tedavi, eğitim ve koruyucu hizmetlerin sağlanmasının hem çocuk ve aile hem de topluma önemli katkı sağlayacağı ifade edilmiştir (Sarman, 2012).

2.4 İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar

2.4.1 Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

İlgili alan yazını taraması incelendiğinde deprem ve çocukları konu edinen çalışmalarda deprem algısı, deprem farkındalık programlarının etkililiği, fiziksel ve ruhsal etkileri, duygusal ve davranışsal sorunların irdelendiği görülmektedir.

Okul öncesi dönemde çocuklar yaşadıkları çevreyi, ailelerini, toplum ve doğaya yönelik deneyimlerini gözlem yoluyla öğrenirler. Yaşadıkları dünyayı keşfetme çocukların motivasyon kaynaklarıdır. Okul öncesi dönem çocuklarının doğal afetlere ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelendiği çalışmaya üç, dört ve beş yaş grubu çocuklar katılmış; çeşitli doğal afetlerin olduğu fotoğraflar gösterilip tanıma durumları belirlenip yanıtları analiz edilmiştir. Tanımlamayı yapabilen çocuklarla afetlerin sebepleri ve nasıl korunabilecekleri üzerine görüşme gerçekleştirilmiş; analiz sonuçlarında ise yangının en çok bilinen, çıkan en az bilinen doğa olayı olduğu tespit edilmiştir. Yaş grubu büyüdükçe doğal afetlerle ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerinde artış olduğu ifade edilmiştir (Sapsağlam, 2019). Deprem farkındalığı kazanmak kadar deprem algısının doğru oluşturulması ve önlemlerle ilgili rehberlik amacını taşıyan farklı bir

çalışmada ise üç-beş yaş arası çocuklara üç ay boyunca Deprem Bilincini Arttırma Programı uygulanmış; güvenli okul kapsamında alınması gereken yapısal önlemler çalışmada değerlendirilip uygulanmıştır. Personel de dahil olmak üzere verilen güvenli yaşam, yangın söndürme, ilk yardım eğitimi ve çocuklara verilen deprem güvenliği eğitimleri neticesinde yetişkin ve çocukların deprem bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının %25'lerden %90'lara ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Tuncer ve ark., 2021). Çelik, Dur ve Bayar'ın (2016) Ağrı İli'nde beş – altı yaş çocuklar ile yaptığı çalışmada farkındalık anlamında diğer çalışmalarla benzer sonuçlara ulaşıldığı; deprem esnasında alınacak önemlemler bakımından ciddi bilgi eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların dünya, yaşadıkları çevre, afetler gibi birçok konuda gelişmeleri takip etme ve bilgi edinme ihtiyaçları söz konusudur. Ülkemizde sunulan haber içeriklerinin uygun olmadığı gerçeği ile öneri getirebilmek adına Almanya'da yayınlanan haber programını içerik ve betimsel analizini yapan çalışma çocukların toplumsal sürece katılımında onlara uygun yayın araçlarının olması gerekliliğine işaret etmiştir (Kapusuz, 2017). Bu çalışmaya paralel olarak çocuğun aileleri aracılığıyla televizyona ulaştığı düşünüldüğünde çocuk üzerinde stres etkileri ve haber izleme alışkanlıkları üzerine çalışma yapılmış; sunumda kullanılan dil, biçim ve tür açısından olumsuz etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk dilinde haber programlarının gerekli olduğuna; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde "Çocukların toplumsal, zihinsel, ruhsal ve moral sağlığını geliştirmesi açısından bazı çeşitli kaynaklardan bilgi almaya ve bazı yayınlara ulaşma hakkı vardır." maddesiyle vurgu yapılmıştır (Ertürk ve Akkor, 2006).

Elazığ ilinde gerçekleşen bir deprem sonrasında bireylerin sosyodemografik özellikleri, anksiyete belirtileri ve düzeyleri üzerinde yapılan çalışmada, en sık belirtilen yakınmanın kötü şeyler olacağı korkusudur. Geçmiş travma yaşantılarında deprem ve sel en sık bildirilen afetlerdir. Kadınlarda ve geçmiş travma deneyimi olan kişilerde anksiyete belirtileri daha yüksek çıkmış; bu tür olaylardan sonra ilk müdahalenin kadınlar ve geçmiş travması olan kişiler olması gerektiği sonucuna varılmıştır (Bilici ve ark., 2013). Benzer bir çalışma ilköğretim çağı çocukların kaygı düzeyleri ve depresyon belirtileri üzerine yapılmış; kız öğrencilerin, köy ya da bucakta yaşayanların, her an deprem olacağı endişesi taşıyanların, kabus, kötü rüya gören ya da uykusuzluk çekenlerin ve herhangi bir maddi destek almayan çocukların kaygı puan ortalamaları ve depresyon belirtileri yüksek saptanmış, gerekli hizmetlerin yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır (Sarman, 2012).

Küresel boyutta her kesimi etkileyen afetler üzerine yapılan araştırmada Afet Yönetim Bölümü son sınıf öğrencilerinin afet kavramına yönelik resim çizimleri istenmiş; yapılan analizler sonucunda deprem ve yangınlar ilk akla gelen afet çeşitleri olmuştur. Resimler incelendiğinde deprem, mutsuzluk, karanlık, evsiz kalma, göç, savaş, korku, müdahale, yıkım ve ölüm kategorileri olduğu gözlemlenmiş; afetlerin bireyleri olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır (Günaydın ve ark., 2019).

Afet öncesi, anı ve sonrasında gerekli hazırlıkların yapılması oluşabilecek fiziksel ve ruhsal problemlerin önüne geçebilmek için önemli planlamalardır. Afet yönetimi olarak adlandırdığımız bu programlarda can kaybının minimum düzeyde olmasını amaçlamaktadır. Çocukları da kapsayan bu planlamalar üzerine dünyada bir çok çalışma yapıldığı gibi ülkemizde de yapılmasına ihtiyaç duyan Limoncu ve Atmaca (2018) çocuklar için afet öncesi ve sonrasında yapılması gerekenleri içeren bir çocuk merkezli afet yönetim planının gerekliliğine dikkat çekip, bilinç ve farkındalık sağlayacak rehber oluşturmuşlardır.

Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarını inceleyen bir çalışmada çocukların cinsiyeti ve anne öğrenim düzeyinin anlamlı bir fark oluşturmadığı, davranışlar üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerden alınan verilerin analizinde kız çocuklarının daha çok dikkat sorunu, erkeklerin ise somatik sorunlar yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır (Erkan, 2010).

2.4.2 Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Yabancı literatür incelendiğinde obezite gibi fizyolojik etkileri, ülke durumunu tespit etmek için büyük çaplı tarama çalışmaları, deprem riskini azaltıcı müfredat ve müdahale programlarının etkililiği, deprem sonrası okullardaki donanımsal eksiklerin tespiti ve savunmasız durumdaki alt popülasyonlar için başa çıkma rehberlerinin hazırlanmasıyla ilgili farklı çalışmalar olduğunu görmekteyiz.

Büyük Doğu Japonya depreminin okul öncesi çocukların vücut kitle indeksi üzerindeki etkisini inceleyen ülke çapında ekolojik bir çalışma yapan bilim insanları, üç-dört yaşlarında depremi yaşayan ve yaşamayan çocuklarla çalışma grubunu oluşturmuşlardır. Analizler sonucunda depremden etkilenen eyaletlerdeki çocukların depremden hemen sonra kilo aldıklarını göstermiştir.

Uzun vadeli etkisinin çocukların iyileşme hızlarının farklılığıyla değişkenlik göstereceği düşünülmüştür (Yokomichi ve ark., 2016). Bir benzer çalışma Doğu Japonya'nın Fukushima Eyaleti'nde yapılmış; sağlık muayenesi verileri gibi önceden var olan bilgilerin kullanılması, etkilenen çocukların fiziksel büyümesini geçmişe dönük analiz yapabilmek için faydalı olmuştur. 36-42 ay sağlık muayenelerinden sonra afeti yaşayan çocuklarla öncesi karşılaştırılmış; erken çocukluk döneminde afeti yaşayan çocukların obezite verileri gösterdiği tespit edilmiştir (Ono ve ark., 2018). 70 000'e yakın çocukla Japonya'da ülke genelinde yapılan kapsamlı tarama çalışmasında anaokulların konumuna göre afet yaşama durumları, kişisel deneyimleri, uzun süreli takip edilen fiziksel gelişimleri, deprem bölgelerine uzakta olan çocukların etkilenme durumları ve birçok değişkene göre veriler toplanmış ve anaokulu çocuklarının genel durum analizleri yapılmıştır (Matsubara ve ark., 2016).

Endonezya'da çocuklara yönelik deprem riskini azaltıcı müfredatın geliştirilmesine yönelik çalışmada öncelikle durumu tespit edici saha çalışması yapılmış, model geliştirilip uygulanmıştır. Müfredatta üç ana süreç belirlenmiştir: kavram aşaması, eğitim aşaması ve rehabilitasyon aşaması. Bu sürecin üç aşamasındaki faaliyetlerin ve öğrenme hedeflerinin belirlenmesinin ardından öğrenme süreci ve değerlendirme süreçleri belirlenmiştir (Ardni ve ark., 2020). Endonezya'da sıklıkla yaşanan depremler afet azaltma programlarının geliştirilmesini gerekli kılmış, bu tür programların daha çok yetişkinlere yönelik olduğu, erken çocuk dönemi için depreme hazırlık bilgisinin daha çok yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmüştür. Pratik ve etkili öğrenmeyi sağlayacak program geliştirmeyi amaçlayan araştırmacıların analiz sonuçlarında bilgi ve becerilerin arttığı; programın depreme hazırlıklı olmalarını geliştirmede etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Sapriyanti, 2020). Araştırmacılar bu ülkede depremlerin sık yaşanmasından ötürü deprem afetine hazırlık konusunda öğrenme materyalleri veya araçları geliştirmek isteyen öğretmenler ve okul müdürleri, çocukların daha iyi eğitilmeleri ve felaketler, özellikle depremler hakkında bilgi edinmeleri ve araştırmacıların deneysel çalışabilmeleri için geçerli ve güvenilir afet hazırlığını değerlendirme aracı geliştirmeyi amaçlamışlardır. Analizler sonucunda, değerlendirme aracının güvenilir olduğu tespit edilmiştir (Dewi ve ark., 2020). Ağustos 2018'de Endonezya'da meydana gelen deprem neticesinde, okulların yıkılmasıyla birçok eğitim aracının hasar gördüğü, yağmura maruz kaldığı ve kaybolduğu sonucuna ulaşılmış; yaşanabilecek bu tür kriz durumlarında öğrenme motivasyonunu yakalayabilmek, eğitime daha hızlı adapte olabilmek için

materyallere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle eğitim materyallerinin yüksek oranda ahşap en az oranda alimünyum tercih edildiği sonucuna varılmıştır. (Astini ve ark., 2020)

Doğal afetler, küçük çocukları yüksek derecede sıkıntıya maruz bırakarak büyük zorluklar yaratır. Doğal bir afet sonrasında dayanıklılık oluşturmak için tasarlanan müdahaleler, bu olumsuz deneyimlerin olumsuz sonuçlarının giderilmesine yardımcı olabilir. Nepal’de yapılan çalışmada, çocukların gelişimsel süreçlerini ve kritik bir dönemde ebeveyn katılımını iyileştirmek için tasarlanan iki müdahale programı değerlendirilmiştir. Bu müdahaleler, çocukların ailelerini, öğretmenlerini ve topluluklarını hedef alarak Nepal’in Sindhupalchok bölgesindeki 2015 depreminden kurtulan gençlere eko-gelişimsel düzeylerde kaynaklar sağlamıştır. İlk program, ebeveynlerin ve bakıcıların 0-3 yaş arası çocuklar için duyarlı ve olumlu bakım sağlama becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bakıcı odaklı bir müdahaledir; diğeri ise erken çocukluk gelişimi merkezinde öğrenme ortamlarının kalitesini, aile katılımını ve 3-6 yaş arası çocuklar için psikososyal destekleri iyileştirmeyi amaçlayan bir müdahaledir. Müdahale programlarının 0-3 yaş gelişimi için bir etkisi yokken, 3-6 yaş çocukların erken öğrenme ve gelişimi, özellikle de akademi öncesi becerileri üzerinde olumlu, iki müdahale programının ebeveyn katılımını iyileştirmedeği görülmüştür. Müdahale programlarının çocuk gelişimi üzerinde anlamlı bir etkisi olabileceği görülmüştür (Seiden ve ark., 2021).

Yogyakarta’da erken çocukluk döneminde doğal afetlere maruz kalma ve bunun gelişim üzerindeki etkisine ilişkin araştırmaların kesişimi, afet yardımını en savunmasız alt popölasyonlara hedeflemeye yönelik kamu politikalarını tartışmaya açmıştır. Yapılan çalışmada 21 yıllık veri setleri kullanılmış, Yogyakarta depremine maruz kalma ile çocuk sağlığı arasındaki bağlantılar araştırılmıştır. Araştırma sonucunda etkinin olay sırasında 2 yaşından küçük çocuklar üzerinde yoğunlaştığı ve erkeklerin kızlardan daha savunmasız olduğu görülmüştür. Daha geniş bir spektrumda, bu çocukların büyüdükçe depremin uzun vadeli etkilerinin daha da belirginleşeği görülmüştür (Thamarapani, 2017). Çocuklar üzerinde uzun vadeli etkilerinin olduğu görülen depremlerin olası yan etkilerini azaltabilmek için İngiltere Canterbury Üniversitesi Bilim Sağlık Merkezi küçük çocukların deprem gibi afet durumlarında sıkıntı ile nasıl başa çıkacaklarına dair rehber oluşturmuştur. Bu rehberde çocukların korku durumlarının belirtileri, ailelerin nasıl yardımcı olabileceği ve bu desteklerin etkililiği üzerine içerikler oluşturulmuştur (France ve ark., 2010).

Araştırmalar detaylı incelendiğinde, ülkemizde okul öncesi çocukların doğal ya da yapay afetler sonrası davranış ve duygusal sorunlarını araştıran nicel, metafor ve algı içerikli nitel çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların çoğu yetişkin, ergen ve toplum üzerine etkilerini inceleyen sosyolojik ve psikolojik çalışmalardır. Yakın bir tarihte gerçekleşmiş olan İzmir ve Elazığ depremleriyle ilgili okul öncesi çocuklar üzerinde yapılan çalışmaların olmaması dikkat çekicidir. Bu nedenle bu çalışmada, deprem sürecini yaşamış okul öncesi çocuklarının iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının karma çalışma yöntemleriyle daha detaylı incelenmesi amaçlanmıştır.

2.4 Psikolojik Sağlamlık ve Sosyal Duygusal İyi Oluş

2.4.1 Genel Bakış

2.4.1.1 Tanım

Psikolojik dayanıklılık, Latince'den türemiş olan “resilire” sıçrama anlamına gelmektedir. Literatüre bakıldığında sağlamlığı yüksek, dayanıklı olarak nitelendirilen bireylerin yüksek benlik duygusunun olduğu, cesur, hayatta anlamlığı ve eşitliği yakalayabilmiş kişiler olarak tasvir edilmektedir (Hunter ve Chandler, 1999). Gizir'in (2007) araştırmalarında psikolojik sağlamlıkla ilgili tanımların ortak noktalarında şu tanımlamalar oluşmuştur: psikolojik dayanıklılığın dinamik bir süreç gerektirdiği, yaşanan zorlu ve travmatik olaylar/risk durumları karşısında baş edebilme yetisi, adaptasyon gösterebilme ve bu yeterlilikleri geliştirebilmedir. Kişilerin olumsuzluk durumunda üstesinden gelebilmesine imkan veren, sıkıntılı durumda iç ve dış koruyucu faktörlerin etkileşimi ile oluşan karmaşık bir yapı olduğuna dair tanımlamalar da mevcuttur (Mihaela, 2015).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1948) sağlığı, “tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi oluş durumu” olarak tanımlamıştır. İyi oluş tanımlarına bakıldığında ortak bir tanıma ulaşmak zor iken İngiltere Milli Sağlık ve Bakım Enstitüsü (NICE, 2012) iyi oluşu duygusal, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç kategoriye ayırmış, dikkate alınması gereken birçok faktörden bahsetmiştir. Bu faktörlerden bazılarını özgüvenli ve mutlu olma, başkaları ile iyi ilişkiler kurabilme, duyguları yönetebilme ve dirençli olabilme olarak ifade etmiştir. Bu tanımlamalar doğrultusunda erken çocuklukta iyi oluş; duygu düzenleme becerisi, aidiyet duygusu, iletişim ve aktif etkileşimi içeren temelinde fiziksel iyi oluşu da kapsayan çok boyutlu bir süreç olduğu söylenebilir. Sağlık ve iyi

oluş terimlerinin birbiri yerine geçecek şekilde kullanılabileceği – duygusal sağlık, aynı zamanda duygusal iyi oluş – ifade edilmektedir (Walker ve John, 2011).

2.4.2 İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlığın Çocuklar Açısından Değerlendirilmesi

Bilimsel olarak psikolojik dayanıklılık ile ilgili çalışmalar 1970’lerin ortalarında başlamıştır. Çalışmaların ilk zamanlarında bireysel psikolojik dayanıklılık üzerinde durulmuşsa da sonrasında sosyal değişkenlerin de önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Masten, 2001). Günümüz çalışmalarda psikolojik dayanıklılığı belirleyen özelliklerin hem genetik hem de dış çevresel koşullarla ilgili olduğu yönünde görüşler geliştirilmiştir (Plomin ve ark., 2003). Özellikle çocukların incinebilir olması ya da olumsuz durumlardan kolayca etkilenebilir olması sebebiyle bu olumsuz koşulları saptamak, zarar görmelerini en aza indirmek ve önlemek; bunun için uygulamalar yapmanın önemini daha anlaşılır kılmıştır (Osofsky ve Osofsky, 2018).

İsveç gibi yüksek refah sistemlerine sahip ülkeler de dahil, çocukların psikolojik ve davranış problemlerinde artış olduğuna dair mevcut bir fikir birliği vardır. Yeni ve eski nesil çocuklar karşılaştırıldığında başa çıkma, zorlukların üstesinden gelebilme becerilerinin yeni nesillerde daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır (Newman ve Blackburn, 2002).

Okul öncesi dönem bilişsel, sosyal ve davranışsal gelişim açısından önemli bir geçiş evresidir. Esnek ve doğru düşünebilmeyi sağlayan psikolojik sağlamlık becerileriyle tanıştırmak ve bu gelişimsel görevlerde ustalaşmalarına destek olmak biyolojik ve doğal afetler karşısında zorluklarla başa çıkma, üstesinden gelme, güçlenme ve hatta bu deneyimler tarafından dönüştürülme kapasitesini güçlendirir (Henderson Grotberg, 2001; Zhang ve ark., 2020).

Literatürdeki tanımlamalara bakıldığında psikolojik sağlamlık için iki temel unsurun olduğu görülmektedir. Bunlar: olumsuz yada travmatik durumlara maruz kalma, bu durumlardan sonra başarılı bir adaptasyon geliştirme. Psikolojik sağlamlığı yüksek düzeyde olan çocukları özel kılan durumların ne olduğunu tespit etme, ne tür içsel güçlerinin devreye girdiğinin bilinmesi dayanıklılığı besleyen kapasitenin geliştirilmesi için son derece önemlidir (Maier, Vitiello, ve Greenfield, 2012; Mihaela, 2015; Miljević-Ridički, Plantak ve Bouillet, 2017; Masten ve Barnes, 2018). Bu bağlamda iki önemli kavram dikkat çekmektedir: Risk faktörleri ve koruyucu faktörler.

Risk faktörleri olumsuz gelişimsel sonuçların olasılığını arttıran bireysel, ailesel ve çevresel özelliklerdir. Risk faktörleri, “başlama olasılığını arttırma, daha ciddi bir duruma geçme veya bir

sorun durumunun sürdürölme olasılığını arttırma” yı temsil eder. Bu tanım bir kişinin hayatında bir veya daha fazla risk faktörünün varlığının, daha sonraki bir noktada sorunlu bir davranışın ortaya çıkma olasılığını arttırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Fraser ve ark.,1997). Aşağıdak tabloda çocukluk ve ergenlik sorunları için risk faktörleri gösterilmiştir (Jenson ve Fraser, 2016).

Tablo 1. Risk Faktörleri

Bireysel Faktörler
Erken davranış sorunları Sorunlu davranışlara yönelik olumlu tutumlar Duyum arayış yönelimi Dürtüsellik Dikkat eksiklikleri Genetik ve diğer biyolojik faktörler
Kişiler Arası ve Sosyal Faktörler (Ailesel ve Kişiler Arası Faktörler)
Sorunlu davranışa yönelik anne-baba tutumları Ailedeki sorunlu davranışa katılım öyküsü Aile ve çocuk çatışması Tutarsız anne-baba gözetimi, denetimi, disiplini İlkokul yıllarında düşük akademik performans Düşük okul katılımı Akran grupları tarafından reddedilme Olumsuz sosyal davranışlar gösteren akranlarla ilişki
Çevresel Faktörler
Olumsuz sosyal davranışa elverişli kanunlar ve normlar Yasadışı uyuşturucu ve ateşli silahlara erişebilirlik Yoksulluk ve sınırlı ekonomik gelişme Toplum ve çevrenin karışıklığı Çevreye zayıf bağlanma Olumsuz sosyal davranışların medyadaki tasvirleri, karşılıkları

Kaynak: Jenson ve Fraser,2016; s:22

Travmatik etkileri olabilecek koşullar risk koşulları görölmekte ve buna maruz kalan çocuklar risk altındaki çocuk olarak değeriendirilmektedir. Risk faktörleri ile biyolojik işleyiş,

çevresel ve ailevi sorunlar ile yaşam koşulları arasında her çocuk için farklılık gösterebilecek bir etkileşim olduğu da ifade edilmektedir (Kim-Cohen ve Gold, 2009).

Koruyucu faktörler, psikolojik sağlamlığı olumlu yönde etkileyen sosyal yeterlilik, kişisel özellik, problem çözme becerisi, amaç belirleme ve gelecekle ilgili planlama yapabilmeyi temsil etmektedir (Bernard, 1991).

Bernard (1991), dayanıklı çocuğun profilini şu şekilde belirtmiştir:

- Sosyal Yeterlilik (duyarlılık, esneklik, empati, iletişim becerileri, mihaz anlayışı ve diğer sosyal beceriler)
- Problem Çözme Becerileri (düşünme yeteneği/ yansıtıcı, soyut ve esnek, hem bilişsel hem de sosyal problemler için alternatif çözümler üretebilme)
- Özerklik (kimlik duygusu ve bağımsız hareket edebilme, çevre üzerinde bir miktar kontrol uygulama yeteneği, benlik saygısı, öz-yeterlilik, öz-disiplin)
- Amaç ve Gelecek Beklentileri (eğitimsel beklentiler, hedefe yönelik olma, başarı yönelimi ve motivasyon, sebat, umut taşıma)

Birçok birey ve çocuk bu dört özelliğe bir dereceye kadar sahiplerdir ve bu özellikler aynı zamanda bireyin sağlamlığını oluşturan içsel koruyucu faktörlerdir. Bunların dışında öz düzenleme ve kendilik değerinin de koruyucu bir faktör olduğu düşünceleri belirtilmiştir (Lengua, 2002). Bireysel koruyucu faktörlerin yanı sıra aile ile ilgili destekleyici ve düzenli bakım sağlayan kişilerin varlığı, empatik aile katılımı ve etkileşimlerin varlığı, anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bağlanmanın gerçekleşmesi; çocuğu koruyucu aile faktörleri arasında görülmektedir ve önem arz etmektedir (Kaufman, 2000).

Psikososyal faktörler içinde bulunan öz düzenleme becerisi meta beceri ya da davranış yönetimi becerisi olarak tanımlanmış; davranışların, duyguların ve bilişsel stratejilerin aktif edilmesi, uyarlanması veya kontrol edilmesi süreçlerinden dolayı zorluklara adaptasyonda önemli bir etkisi olduğu düşünülmüştür (de la Fuente ve ark., 2015).

Benlik değeri bireyin kendi hakkındaki yargısı ve duyguları olarak tanımlanmaktadır. Benlik değeri düşük bireylerde uyum sorunlarının oluşması, sağlıksız iletişim ve riskli davranışlara yönelmesi, problem çözmede başarısızlık yaşanması zorluklar karşısında dayanıklılığı düşüren etkenler olarak belirtilmiştir (Çapan, 2018).

Sosyal yeterlilik, kişiler arası ilişkilerde başarılı olabilmek için gerekli hedefler koyabilme ve uygulayabilme başka bir ifadeyle belirli bir görevde başarılı bir performans gösterebilme olarak tanımlanmaktadır. Küçük çocukların sosyal ipuçlarına dikkat etme becerileri gelişirse stresle ve kaygıyla başa çıkabilme becerilerinin de gelişebileceği düşünülmektedir (Guralnick, 1990).

Akran ilişkileri, aynı yaş gelişim ve olgunluk düzeyinde bulunan; benzer değer, yaşantı ve yaşam tarzı olan kişilerin paylaştığı karşılıklı ve devamlılık içeren etkileşimlerdir. Zayıf akran ilişkilerinin psikolojik uyumsuzluk nedeniyle dayanıklılığı etkilediği belirtilmektedir (Gülay, 2009).

2.5 İlgili Alan Yazınında Yer Alan Çalışmalar

2.5.1 Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Alan yazını incelendiğinde bu konu ile ilgili çalışmaların daha çok ergenler, üniversite öğrencileri ve genel olarak bireyler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Psikolojik sağlamlık ve iyi oluş çalışmalarında bu iki kavramı etkileyen benlik algısı, akran kabulü, problemli davranışlar, problem çözme becerileri ve bağlanma ilişkileri incelenmiş; dolaylı olarak etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. İyi oluşu ve psikolojik sağlamlığı doğrudan tespit eden çalışmalarda farklı değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Okul öncesi dönemle ilgili ülkemizde yaşanan toplumsal sorunlardan sonra çalışmalar çeşitlenmeye başlamıştır.

Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerini inceleyen bir çalışmada psikolojik sağlamlığın mutluluk ve arkadaş desteği ile ilişkili olduğu, arkadaşları tarafından sağlanan olumlu desteğin psikolojik sağlamlığı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018). Bu çalışmayı duygusal zeka ve beş faktörlü kişilik özellikleri açısından inceleyen çalışmada, ebeveyn tutumlarını demokratik olarak ifade eden bireylerin psikolojik sağlamlık ortalamalarının yüksek olduğu; dışa dönüklük, yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve sosyallik kişilik özellikleri ve duygusal zekayla sağlamlık arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Özer, 2013).

Pandemi sürecinin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerine etkisini belirli değişkenler açısından inceleyen bir araştırmada 66-75 yaş arası yetişkinlerin daha az, kadınların daha fazla katılım gösterdiği, erkeklerin psikolojik sağlamlık ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim ve gelir, yerleşim yeri değişkenlerine göre bir farklılık oluşmadığı; medeni

durum incelendiğinde evli bireylerin psikolojik sağlamlığının daha yüksek olduğu görülmüştür (Kımtır, 2020).

Benlik değerinin koruyucu içsel faktörler altında psikolojik sağlamlılığı arttırdığı bilinmektedir. Ön ergenlik dönemindeki çocukların kendilik değerini geliştirmeye yönelik geliştirilen programın etkililiğini ölçen deneysel bir çalışmadır. Hazırlanan program çocukların sağlıklı ilişkiler geliştirebilmeleri, problemlerle etkili baş edebilmeleri, olumsuz duyguları yönetme ve kendini ifade edebilme gibi bazı sosyal ve duygusal becerileri geliştirmeye yönelik oluşturulmuştur. Benlik değeri düşük olarak belirlenen kişilerin bu programdan sonra ortalamalarının yükseldiği ve bu etkinin uzun süreli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Eraslan ve Owen; 2017).

Akran kabulu ve ilişkilerinin bazı şartlar dahilinde sağlamlığı desteklediği, riskli sayılabilecek ortamlarda her iki akran etkisiyle olumlu sonuçlar alınabileceği ifade edilmiştir. 1620 ergen üzerinde yapılan araştırmada saldırganlık ve popülerlik arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Cinsiyete göre farklılıklar tespit edilmiş, erkeklerde negatif bir ilişki bulunmuştur. Popülerliğin hem düşük hem de yüksek seviyelerinde saldırganlığı arttırabileceği ifade edilmiştir (Yavuzer, 2013). Okul öncesi dönemde davranış sorunlarını farklı değişkenlerle inceleyen farklı bir çalışmada öğretmenlerin yaş/mezun oldukları okul türü/statüleri açısından anlamlı farklılıklar olduğu fakat kardeş sayısı, anne-baba öğrenim düzeyi açısından çocuk davranışlarında farklılık oluşturmadığı ifade edilmiştir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Duygu düzenleme becerilerinin farklı değişkenlerle incelendiği çalışmada çocuğun yaşı, kardeş sayısı, cinsiyeti, annesinin çalışma durumu, babasının yaşı ve öğrenim durumunun farklılık oluşturmadığı ancak annenin öğrenim düzeyi, yaşı ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genç anneye sahip çocukların dayanıksızlık alt boyutunda daha yüksek puan aldıkları, anne öğrenim düzeyi arttıkça duygu düzenleme becerilerinin arttığı ve aylık gelir düzeyi arttıkça duygu düzenleme becerilerinin arttığı tespit edilmiştir (Yükçü ve Demircioğlu, 2017).

Okul öncesi çocukların psikolojik sağlamlık düzeylerini Türk Müziği Destekli Programla inceleyen deneysel bir çalışmada 48-72 aylık 21 çocukla çalışma yapılmış, 30 etkinlikten oluşan program uygulanmıştır. Uygulanan program sonucunda her iki deney gurubu lehine anlamlı düzeyde bir artış gösterdiği tespit edilmiştir. Türk müziği programının kullanılması çocukların

psikolojik sağamlılık düzeylerini anlamlı düzeyde arttırdığı görölmüşür (Cömert ve Özbey, 2021).

Anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bağlanmanın gerçekleşmesi çocuğu koruyucu aile faktörleri arasında görölmekte ve psikolojik dayanıklılık için temel oluşturmaktadır. Okul öncesi dönem çocuklarının annelerine bağlanma biçimleri ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada 60-72 aylık 224 çocukla çalışılmış, öykü tamamlama testi kullanılmıştır. Güvensiz bağlanmaya sahip çocukların anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin daha yüksek olduğu, duygu düzenleme becerilerinin anne bağlanma stiline göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Erkek çocuklarında daha çok güvensiz bağlanma olduğu ve saldırgan davranış eğiliminin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ozana ve ark., 2015).

2.5.2 Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Yabancı literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların koruyucu ve risk faktörleri ile ilgili olduğu görölmektedir. Özellikle öz düzenleme becerisi, benlik algısı, öz-yeterlilik, sosyal yeterlilik, akran ilişkileri ve etkisi gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bu özelliklerin çocukların ve bireylerin sağamlık profilleri için bir kriter olduğu görölmektedir.

Psikolojik sağamlık ve iyi oluş çalışmalarına bakıldığında adaptasyon becerisi gerektiren araştırmalarda öz düzenleme sistemlerinin ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Ergenlerle yapılan bir çalışmada ev, toplum ve akran ortamları gibi öz düzenlemenin koruyucu faktörleriyle dayanıklılık ilişkisi tespit edilmeye çalışılmış; öz-düzenlemenin ergen dayanıklılığını etkileyen bir iç faktör, ev-toplum ve akran ortamlarının ise dayanıklılığı etkileyen dış faktörler olarak belirlenmesi gerektiği tespit edilmiştir (Dias ve Cadime, 2017). 9-17 yaş arası etnik savaştan etkilenen çocukların okul adaptasyonu, öz düzenleme ve dayanıklılık arasındaki ilişki incelenmiştir. Erken yaşlarda travmatik olaylara maruz kalan çocukların okullarda daha savunmasız ve çaresiz oldukları belirtilmiş, dayanıklılığı arttırmaya yönelik çalışmalara odaklanması gerektiği ifade edilmiştir (Makila, Marecia ve Wasang, 2017). Çoklu risk altındaki çocukların tepki anlayışlarıyla öz-düzenleme ve duygusallık ilişkisi incelenen çalışmada, öz düzenlemesi düşük çocukların savunmasız kaldıkları ve uyum problemleri yaşadıkları tespit edilmiştir. Duygusallık ve öz düzenlemenin risk durumlarında koruyucu faktör olduğu belirtilmiştir (Lengua, 2002).

Sağlamlıkla ilgili bir diğer psikososyal faktörün benlik algısı olduğu bilinmektedir. Çocuk ve ergenlerin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ile benlik algısı ve sağlamlık ilişkisini incelemek için yapılan çalışmada dayanıklılık ve benlik algısıyla TSSB arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir (Salami, 2010). Benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiler incelendiğinde benlik saygısı arttıkça psikolojik sağlamlığın da artış gösterdiği belirtilmiştir (Sarıkaya, 2015). 12 yaş altı çocuklarda öz yeterliliği test eden çalışmalarda yüksek öz yeterliliğe sahip çocukların iyi oluşlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Schwarzer ve Warner, 2013).

Sosyal yeterliliğe sahip bireylerin dayanıklı bir profil sergiledikleri bilinmektedir. Bunun üzerine sosyal yeterlik, akademik başarı ve fiziksel sağlığın baş etme ve ego sağlamlığı ile ilişkilerini tespit etmeye çalışan bir araştırmada; ego sağlamlığının çocukların sosyal yeterlik, akademik başarı ve fiziksel sağlığı ile ilişkili olduğu, ebeveynlik uygulamalarının da çocuğun ego sağlamlığı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Swanson ve ark., 2011).

Literatürde akran ilişkilerinin belirli koşullarda dayanıklılığı arttırabileceği yönünde ifadeler mevcuttur. Head Start programına dahil olmuş yaşları 4-5 arasında değişen 46 çocukla sosyal oyun farklılıkları ve dayanıklılığı arttıran bir akran tedavisinin (RPT) etkililiği değerlendirilmiştir. Kötü muamele gören ve görmeyen toplam 40 çocuk belirlenmiş ve gelişimsel ekolojik modele sahip tedavi yöntemi uygulanmıştır. Akran oyunlarında kötü müamele gören çocukların daha izole ve etkileşimden uzak oldukları görülmüştür. Uygulanan tedavi sonucunda her iki çocuk grubunda da yalnız oyun azalmış, olumlu akran etkileşimleriyle paylaşımlı oyun oranları artmıştır (Fantuzzo, 1996). Çocuk Gelişimi Projesinde sosyalleşme faktörleri incelenen bu çalışma kapsamında 5 yaş çocuğu olan 585 aileye ev ziyaretinde bulunulmuştur. Akran ilişkilerinin risk altında bulunan çocuklar açısından baş edebilmede destekçi olduğu tespit edilmiştir (Criss ve ark., 2002). Çin’de “evde kalan çocuklar” olarak tanımlanan, ebeveyni kent alanlarında çalışmaya gidip kırsalda kalan yalnız çocuklara verilen sosyal destek ile sağlamlıkları tespit edilmeye çalışılan araştırmada psikolojik dayanıklılığı artan çocuklarda sosyal desteğin yalnızlık üzerindeki etkisinin giderek azaldığı belirtilmiştir. Sosyal destek mi yoksa psikolojik sağlamlık mı etkili diye bakıldığında; sosyal desteğin azaltıcı, psikolojik sağlamlığın yavaşlatıcı etkisi olduğu görülmüştür. Sosyal destekten ziyade psikolojik sağlamlığın önemli olduğu görüşü ifade edilmiştir (Ai ve Hu, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, veri toplama süreçleri ve verilerin analizine dair bilgiler bulunmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada Elazığ İli'nde MEB'e bağlı anaokulu ve anasınıfına devam etmekte olan pandemi ve deprem sürecini yaşamış okul öncesi çocuklarının sosyal/duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının cinsiyet, kardeş sayısı, anne- baba öğrenim durumu ve meslek değişkenleri açısından tespit etmek ve bu sürecin çocukların görüş ve resimlerine nasıl yansıdığını incelemek amacıyla karma yöntem araştırması kullanılmıştır. “Karma yöntem araştırması, araştırmacının veri topladığı ve analiz ettiği, bulguları dahil ettiği ve tek bir çalışmada veya araştırma programında nitel ve nicel yaklaşım veya yöntemleri kullanarak çıkarımlarda bulunduğu bir araştırma yöntemi” olması nedeniyle çalışma modeli olarak belirlenmiştir (Tashakkori ve Creswell, 2007). Araştırmanın nicel boyutunda “bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanması” amaçlandığı için tarama araştırması (Büyüköztürk, 2017), nitel boyutunda ise “bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak, olaya ilişkin olası açıklamaları geliştirmek ve değerlendirmek” amaçlandığı için durum çalışması yapılmıştır (Gall, Borg ve Gall; 1996).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Elazığ İl Merkezi Milli Eğitim'e bağlı olan bağımsız anaokulları ve anasınıflarına devam eden okul öncesi dönem çocukları ve onların öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme için amaçlı seçkili örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi ortanın üstü ve orta olan MEB'e bağlı iki bağımsız anaokulu ve bir anasınıfı (özel eğitim kurumu) üç okul seçilmiştir. Resmi (36) ve özel (37) kuruma devam eden öğrenci sayıları eşit şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın örnekleme uygun olarak pandemi ve deprem sürecini eş zamanlı yaşamış 2021-2022 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimi gören 87 çocuğa ulaşılmıştır. Fakat anket verileri ve görüşme, resim eşleştirmeleri yapıldığında 73 çocuk çalışma grubunu oluşturmuş; analizler ve incelemeler bu çocukların verileri üzerinden yapılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarına Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Grup	N
Cinsiyet	Kız	35
	Erkek	38
	Toplam	73
Doğum Yılı	2015	4
	2016	62
	2017	6
	Toplam	72
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	10
	Bir Kardeş	8
	İki Kardeş	31
	Üç Kardeş	10
Çocuğun Yaşadığı Ev	Apartman Dairesi	69
	Müstakil	1

Araştırmaya katılan okul öncesi çocuklarının cinsiyet ve doğum yılı dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre çalışma 35 kız ve 38 erkek, toplam 73 çocuktan oluşmaktadır. Doğum yılları dağılımı incelendiğinde 2015 doğumlu 4 çocuk, 2016 doğumlu 62 çocuk, 2017 doğumlu 6 çocuk olduğu görülmüştür. Kardeş sayısı incelendiğinde iki kardeşli çocuklarının sayısının en yüksek olduğu (N=31), tek çocuk (N=10) ve üç kardeşi olan çocukların (N=10) sayılarının eşit olduğu, tek kardeşi olan çocukların araştırmada en az çoğunluğa sahip oldukları görülmektedir (N=8). Yaşadıkları ev dağılımları değişkenine göre çocukların çoğunun (N=69) apartman dairesinde, bir kişinin müstakil evde oturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarının Ailesine Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Grup	Anne	Baba	N
Öğrenim Durumu	Okur – Yazar Değil	4	2	6
	İlkokul	7	4	11
	Ortaokul	17	20	37
	Lise	40	45	85
	Üniversite	4	2	6
Meslek	Çalışmıyor	36	-	36
	Memur	22	28	50
	Sağlık Personeli	10	5	15
	Emniyet Personeli	-	7	7
	Özel Sektör	5	28	33

Araştırmaya katılan çocukların anne ve babalarına ait öğrenim ve meslek durumları Tablo 3’de gösterilmiştir. Öğrenim durumları dağılımı incelendiğinde lise mezunu anne (N=40) ve babaların (N=45) çoğunlukta olduğu, okur yazar olmayan toplam anne ve baba sayısı (N=6) ile üniversite mezunu anne ve baba sayısının (N=6) eşit olduğu görülmüştür. Okur-yazar olmayan annelerin sayısı babaların sayısından fazla iken üniversite mezunue annelerin sayısının babaların sayısından fazla olduğu görülmüş; bu iki grubun çalışmada en az dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anne ve babanın meslek durumları incelendiğinde memur sayısının (N=50) çoğunlukta olduğu, memur anne ve babaların sayılarının yakın olduğu görülmüştür. Baba meslekleri dağılımında memur (N=28) ve özel sektörde (N=28) çalışanların sayısı en fazla iken annelerde ise çalışmayanların (N=36) fazla olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak, araştırmacının oluşturduğu “Çocuk Kişisel Bilgi Formu”, Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Özbey (2019)

tarafından yapılan 36 maddelik “Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)”, çocuklarla görüşme yapabilmek için çalışmanın amacına uygun çocukların çizdikleri resimler ve araştırmacının hazırladığı görüşme formu kullanılmıştır. Karma araştırma yöntemlerinde veriyi çeşitlendirmek çalışmanın güçlenmesini desteklemektedir. Çalışmanın doğasına uygun olarak; anket, görüşme, resim ve içerik analiziyle veri çeşitlemesi oluşturulmuştur.

3.3.1. Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)

Mayr ve Ulich (2009) tarafından geliştirilen “Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin” sosyal duygusal iyi oluş hali ve psikolojik sağlamlığı ölçmesinin önemli bir özellik olduğu düşünülerek, Özbey (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılırken incelenen faktör yapısı sonucunda İletişim Kurma / Sosyal Performans, Öz-Kontrol/ Düşüncelilik, Atılganlık, Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma, Görev Yönelimi ve Keşfetmekten Hoşlanma olarak 6 alt boyuttan oluştuğu saptanmıştır. Her boyutta 6 madde olmak üzere toplamda 36 maddeden oluşan bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin puanlaması 5’li liker tipi; Her zaman=5, Genellikle=4, Kısmen=3, Nadiren=2, Asla=1 şeklindedir. Duygusal İstikrar/Stresle Başa Çıkma boyutundaki 5. ve 6. maddeler ile Görev Yönelimi boyutundaki 6. madde ters puanlanmaktadır. Ölçekten toplam puan alınmamakta, alt boyutlardan alınacak puanlar ise 1-30 arasında değişmektedir. Ölçeği çocuklar adına öğretmenleri doldurmaktadır. İletişim Kurma / Sosyal Performans boyutu çocukların iletişim ve etkileşimine yönelik maddelerden; öz-kontrol/düşüncelilik boyutu kurallara uyma, sıra bekleme vb. özdenetime ve düşünceli davranmaya yönelik maddelerden; atılganlık alt boyutu haklarını koruyabilme ile ilgili maddelerden; duygusal istikrar/stresle başa çıkma alt boyutu duygusal düzenleme ve stresle baş edebilmeye yönelik maddelerden; görev yönelimi boyutu tek başına iş yapabilme, bir işe başlayabilme ve dikkatini bir iş üzerinde yoğunlaştırabilme becerilerine yönelik maddelerden; keşfetmekten hoşlanma alt boyutu ise yeni şeyler keşfetmeye yönelik maddelerden oluşmaktadır. Ölçeğin İngilizce ve Türkçe formları arasındaki Pearson Korelasyon Katsayısının .96 ile .99 arasında olduğu saptanmış; Alpha güvenirlik katsayılarının 36-48 aylık çocuklarda .72 ile .96 arasında; 49- 60 aylık çocuklarda .88 ile .95 arasında ve 61-72 aylık çocuklarda ise .87 ile .96 arasında olduğu tespit edilmiştir (Özbey, 2019; EK-4).

3.3.2. Veri Toplama Aracı Olarak Resim

Çocukların çizdiği resimler, yeni bir ürün oluşturmaktan ziyade kendi hakkında detaylı ipuçları vermesine yardımcı olur. Çocuğun içsel gerçekliğini kağıt aracılığıyla dışsal gerçekliğe dönüştürebilmesi, araştırmacıların çocukların iç dünyasındaki gereksinimlerini tespit edebilmesi için bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır (Kutluer, 2015). Sözlü iletişimi kolaylaştırdığı, konuya dair daha ayrıntılı bilgi edindirdiği, sürecin hatırlanmasında yardımcı olduğu ve çocukların duygu dünyasına ışık tutması nedeniyle resim, bu çalışmada iletişim için bir araç olarak kullanılmıştır.

3.3.3. Çocuk Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından literatürdeki bilgiler ışığında hazırlanan bu formda çocuğun doğum tarihi, kardeş sayısı, ailedeki fert sayısı, yaşadıkları ev türü, anne ve baba öğrenim durumu ve anne – baba meslekleri online form ile öğretmenlere sorulmuştur (EK-2).

3.3.4. Görüşme Formu

Çocukların resimlerinde anlatmak istediklerini ifade edici; aynı zamanda pandemi ve depresyon sürecine dair detaylı bilgi alınabilecek yarı yapılandırılmış sorular, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve görüşme esnasında genişletici sorularla desteklenmiştir. Sorular oluşturulurken bu konuyla ilgili uzmanların önemli değişkenler olarak belirledikleri kriterler baz alınarak hazırlanmıştır (Önder ve Ögelman, 2020; Rose ve ark., 2021). Araştırmacı tarafından hazırlanan sorular, alan ve alandışı uzmanlar ile çocuk psikoloğunun görüşüne sunulmuş ve gelen dönütler doğrultusunda son halleri oluşturulmuştur (EK-3).

3.3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Yapılan madde analizi sonucunda faktörlerin toplam varyansın %71'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Geçerlilik analizi sonucunda KMO değeri .81; güvenirlik sonuçları alt boyutlar açısından, iletişim kurma/sosyal performans alt boyutu için .91, öz kontrol/düşüncelilik alt boyutu için .90, atılganlık alt boyutu için .80, duygusal istikrar/stresle başa çıkma .44, görev yönelimi alt boyutu için .86 ve keşfetmekten hoşlanma alt boyutu için .88 bulunmuştur. Bu araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen ölçeğin güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin cronbach alfa değerine bakılmış ve .94 bulunmuş; geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Nitel araştırma alan yazınında yer alan geçerlilik ve güvenilirlik kriterleri; veri çeşitlemesi, uzman görüşü ve zengin betimlemedir (Glesne, 2013). Bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla, veri çeşitlemesi, uzman görüşü ve zengin betimleme kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Verilerin farklı kaynaklardan elde edilmesi ile veri çeşitlemesi, görüşme sorularının hazırlanmasında ve verilerin analizi sürecinde uzman görüşlerinden faydalanılması ile uzman görüşü ve araştırma sürecinin ayrıntılı olarak açıklanması ve araştırma sonucunda elde edilen bulguların katılımcılardan alıntılar verilerek sunulması ile zengin betimleme kriterleri karşılanmıştır. Bunun yanı sıra kod güvenilirliği; literatürde belirtilen iyi oluş ve psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörler ve değişkenler çerçevesinde (Önder ve Ögelman, 2020; Rose ve ark., 2021) uzman görüşüyle belirlenmiştir.

3.3.6. Veri Toplama Aracının Uygulanması

Araştırma, 2021-2022 eğitim öğretim yılının güz döneminde Elazığ İl Merkezinde bulunan anaokulu ve anasınıflarında yer alan çocuklar ve onların öğretmenleri ile yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemine uygun okullar belirlenmiş, etik kurul onayı ve yasal izinlerin ardından (Ek-1) okullara belirlenen tarihlerde gidilmiş; anketler online olarak öğretmenlere ulaştırılmıştır. PERİK ölçeği ve “Çocuk Kişisel Bilgi Formu” öğretmen tarafından doldurulduğu için ölçek hakkında öğretmenlere bilgi verilmiştir. Öğretmenlerden sınıf mevcudu bilgileri alınmış, çocukların süreçte araştırmacıya yabancılik hissetmemesi için belirli bir süre vakit geçirilmiştir. Gerekli hazırlıklar ve izinlerden sonra 15-16-17 Eylül 2021 tarihlerinde her okula bir günlük zaman ayrılmış, çocuklarla pandemi üzerine sohbet edildikten sonra, sohbet esnasında verdikleri bilgileri resimlemeleri istenmiştir. Olabilecek etkilenmeleri azaltabilmek için sınıf içerisinde küçük gruplar oluşturularak oturma düzeni sağlanmış, yaş grupları dikkate alınarak resim kağıdı ve boya kalemleri belirlenmiştir. Resim çalışmaları bittikten sonra sınıf dışında dikkat dağınıcı olmayan bir ortam hazırlanmış, belirlenen görüşme soruları resim aracı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Her çocuk ile ayrı ayrı görüşme yapılmış, yaş özellikleri gereği görüşme süreleri 5-10 dakika arasında tutulmuştur. Çalışma başlangıcında ilk 3 çocukla yapılan görüşme neticesinde görüşme soruları revize edilmiş, bu çocuklar verilere dahil edilmemiştir. Görüşmeler pandemi sürecinden ötürü gerekli hijyen ve sosyal tedbirlerine özen gösterilerek yapılmıştır. Pandemi ve depremle ilgili çalışma arasına 5 gün süre konulmuş deprem çalışması 22-23-24 Eylül’de aynı düzen içinde tekrarlanmıştır. Pandemi sürecinden ötürü deprem çalışmasında bulunamayan çocuklarla çocuğun okulda olduğu süreçte çalışma tamamlanmıştır.

3.3.7 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin nicel analizi için SPSS 22.0 Paket Programı kullanılmıştır. Online verilerin düzenlenmesinin ardından analizde hangi testlerin uygulanacağına karar verebilmek adına normallik varsayımları için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır.

Parametrik ölçümler için değişken yapısına göre bağımsız örneklem için T-Testi ve tek yönlü varyansa analizi (ANOVA) yapılmış, etki büyüklükleri hesaplanmıştır. Çoklu gruplarda farkı tespit etmek için “Tukey” test sonuçları çalışmada ifade edilmiştir.

Çocuklar ile yapılan görüşme ve resim çalışması analizleri için verilerin tamamının toplanması beklenmiştir. 73 çocuğa ait 146 resim (deprem-pandemi) ve kayıt altına alınan görüşmeler profesyonel bilgisayar destekli nitel veri analizi programı olan MAXQDA 22 ile analiz edilmiştir. Verilerin çözümleme süreci kodlama ile başlamaktadır. Kodlama sürecinde tümevarımsal bir yol izlenmiş olup, araştırmacının zihnindekilerden ziyade çocukların eğilimlerinin belirlenmesi için grounded teori çalışmaları içinde kodlama paradigması esas alınmıştır (Kuckartz ve Radiker 2014, ss. 21–29). Verilerin kodlanmasına açık kodlama ile başlanmış, eksen kodlamaları ve alt kodlar bir araya getirilerek kategori, alt tema ve temalar oluşturularak tamamlanmıştır. Bulgular kısmında paylaşılan frekans tabloları MAXQDA 22 programı ile oluşturulmuş; yorumlamalarda programın bütünsel bakış açısı kolaylaştırıcı olmuştur. Alıntılara yer verilirken gizlilik ilkesi doğrultusunda, çocuklar Ç1, Ç2, ...Ç14 şeklinde ifade edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacına uygun elde edilen nicel ve nitel bulgular; araştırma problemleriyle birlikte sırasıyla bulgular, tablolar, şekiller ve açıklamalar kullanılarak incelenmiştir.

4.1 Birinci Probleme Dair Bulgular

Bu bölümde “Sosyal/duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlılık” ölçeğinin alt boyut düzeyleri cinsiyet, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu ve anne-baba mesleği değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna ait bulgular yer almaktadır. Bu kapsamda yapılan analiz sonuçları incelenmiş ve elde edilen sonuçlar tablolastırılarak sunulmuştur.

Tablo 4’te okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeği alt boyutlarından aldıkları toplam puanların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bağımsız örneklem t testi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

PERİK Ölçeği	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.sapma	t	sd	P	Cohen d
Alt Boyutları								
<i>İletişim Kurma/ Sosyal Performans</i>	Kız	35	24,1714	4,197	1,490	71	,533	
	Erkek	38	22,6842	4,319		70,787		
<i>Özkontrol/ Düşüncelilik</i>	Kız	35	25,9714	3,584	3,615	71	,283	
	Erkek	38	22,7105	4,079		70,852		
<i>Atılganlık</i>	Kız	35	24,6286	3,565	-,237	71	,791	
	Erkek	38	24,8158	3,178		68,341		
<i>Duygusal İstikrar/ Stresle Başa Çıkma</i>	Kız	35	22,1714	3,399	2,600	71	,023*	,016
	Erkek	38	20,3947	2,388		60,459		
<i>Görev Yönelimi</i>	Kız	35	22,3714	3,565	2,767	71	,199	
	Erkek	38	19,8421	4,188		70,579		
<i>Kesfetmekten</i>	Kız	35	25,1714	3,024	1,268	71	,112	

<i>Hoşlanma</i>	Erkek	38	24,1053	4,038	2,652	68,239	,540
-----------------	-------	----	---------	-------	-------	--------	------

*p < .05 önemli

Tablo 4'te araştırmaya katılan çocukların cinsiyet değişkenine göre sosyal/duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlılık alt boyutları üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmiş; tespit etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için t testi analizi yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde iletişim kurma, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma alt boyut puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark oluşmadığı tespit edilmiştir [p > .05].

Ölçeğin duygusal istikrar/stresle başa çıkma alt boyutunda cinsiyete göre manidar bir fark oluşturduğu, bu farklılığın kızlarda [$\bar{X}$ = 22,1] erkeklerden [$\bar{X}$ = 20,3] daha yüksek olduğu görülmüştür [t(71) = 2,600; p < .05]. Cohen d etki büyüklüğü değeri [d = .016] cinsiyet değişkeninin duygusal istikrar/stresle başa çıkma boyutu üzerinde çok küçük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5'te okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları toplam puanların kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

PERİK Ölçeği	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Alt Boyutları						
<i>İletişim Kurma/</i>	Gruplar arası	79,473	3	26,491	1,562	,209
<i>Sosyal Performans</i>	Gruplar içi	932,662	55	16,957		
	Toplam	1012,136	58			
<i>Öz-kontrol/</i>	Gruplar arası	21,182	3	7,061	,477	,700
<i>Düşüncelilik</i>	Gruplar içi	814,919	55	14,817		
	Toplam	836,102	58			
<i>Atılganlık</i>	Gruplar arası	24,160	3	8,053	,805	,497
	Gruplar içi	550,484	55	10,009		
	Toplam	574,644	58			
<i>Duygusal İstikrar/</i>	Gruplar arası	18,320	3	6,107	,734	,536
<i>Stresle Başa Çıkma</i>	Gruplar içi	457,714	55	8,322		
	Toplam	476,034	58			

Görev Yönelimi	Gruplar arası	136,047	3	45,349	2,909	,652
	Gruplar içi	857,343	55	15,588		
	Toplam	993,390	58			
Keşfetmekten	Gruplar arası	8,927	3	2,976	,200	,896
	Gruplar içi	819,310	55	14,897	,475	
	Toplam	828,237	58			

p > .05 önemsiz

Tablo 5'te yer alan ANOVA testi sonuçları incelendiğinde, çocukların sosyal/duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlılık alt boyut puanlarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür [p > .05].

Tablo 6'da okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları toplam puanların anne öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldığı Alt Boyut Puanlarının Anne Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

PERİK Ölçeği Alt Boyutları	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	η^2	Fark
İletişim Kurma/ Sosyal Performans	Gruplar arası	84,800	3	28,267	1,545	,211		
	Gruplar içi	1225,932	67	18,297				
	Toplam	1310,732	70					
Öz-Kontrol/ Düşüncelilik	Gruplar arası	130,172	3	43,391	2,692	,024*	,10	3 > 5
	Gruplar içi	1079,800	67	16,116				
	Toplam	1209,972	70					
Atılganlık	Gruplar arası	7,141	3	2,380	,208	,890		
	Gruplar içi	765,479	67	11,425				
	Toplam	772,620	70					
Duygusal İstikrar/ Stresle Başa Çıkma	Gruplar arası	14,481	3	4,827	,552	,020*	,02	4 > 5
	Gruplar içi	585,829	67	8,744				
	Toplam	600,310	70					
Görev Yönelimi	Gruplar arası	50,572	3	16,857	1,006	,396		

	Gruplar içi	1122,414	67	16,752		
	Toplam	1172,986	70			
<i>Keşfetmekten</i>	Grup arası	6,960	3	2,320	,174	,914
<i>Hoşlamma</i>	Grup içi	892,364	67	13,319		
	Toplam	899,324	70			

*p < .05 önemli; **anne öğrenim durumu** 1=Okur-yazar değil, 2=İlkokul, 3=Ortaokul, 4=Lise, 5=Üniversite

Anne öğrenim durumunun, çocukların ölçekten aldıkları alt boyut puanlarında etkisinin olup olmaması durumu ANOVA testi yapılarak tespit edilmiş ve Tablo 6’da gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre anne öğrenim durumu ölçeğin alt boyutları olan iletişim kurma/sosyal performans, atılganlık, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma boyutlarından alınan puanlar için incelenmiş, farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir [p > .05].

Öz-kontrol/düşüncelilik boyutunda, çocukların puanlarının anne öğrenim durumuna göre farklılaştığı görülmüştür [F(3,67)= 2,692; p < .05]. Tukey testi sonuçlarına göre ortaokul mezunu annelerin [$\bar{X}$ =20,4], üniversite mezunu [$\bar{X}$ =13] annelere göre öz-kontrol/düşüncelilik boyutundan daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Etki büyüklüğü değerine göre [η^2 =,10] anne öğrenim durumunun öz-kontrol/düşüncelilik puanları üzerinde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Duygusal istikrar/stresle başa çıkma boyutunda, çocukların puanları ile anne öğrenim durumu arasındaki fark manidardır [F(3,67)= ,552; p < .05]. Tukey testi sonuçlarına göre lise mezunu annelerin çocuklarının puanları [$\bar{X}$ =26,34], üniversite mezunu annelerin çocuklarının puanlarından [$\bar{X}$ =20,24] daha yüksektir. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü [η^2 =,02] bu farkın küçük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 7’de okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları toplam puanların anne mesleklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Annenin Mesleğine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

PERİK Ölçeği	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P	η^2	Fark
Alt Boyutları								

<i>İletişim Kurma/</i>	Gruplar arası	110,600	3	36,867	2,087	,110		
<i>Sosyal Performans</i>	Gruplar içi	1218,880	69	17,665				
	Toplam	1329,479	72					
<i>Öz-Kontrol/</i>	Gruplar arası	65,389	3	21,796	2,523	,065		
<i>Düşüncelilik</i>	Gruplar içi	596,173	69	8,640				
	Toplam	661,562	72					
<i>Atılganlık</i>	Gruplar arası	4,130	3	1,377	,118	,949		
	Gruplar içi	802,391	69	11,629				
	Toplam	806,521	72					
<i>Duygusal İstikrar/</i>	Gruplar arası	135,602	3	45,201	2,807	,046*	,108	1 > 3
<i>Stresle Başa Çıkma</i>	Gruplar içi	1110,918	69	16,100				
	Toplam	1246,521	72					
<i>Görev Yönelimi</i>	Gruplar arası	55,751	3	18,584	1,123	,346		
	Gruplar içi	1142,030	69	16,551				
	Toplam	1197,781	72					
<i>Keşfetmekten</i>	Gruplar arası	44,224	3	14,741	1,142	,339		
<i>Hoşlanma</i>	Gruplar içi	891,036	69	12,914				
	Toplam	935,260						

*p < .05 önemli; **anne meslek** 1=Sağlık Personeli, 2=Çalışmama, 3=Memur, 4=Emniyet Personeli, 5=Özel Sektör

Araştırmaya katılan çocukların sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlılık alt boyut puanlarının anne mesleği değişkeni açısından fark gösterme durumunu incelemek için ANOVA testi yapılmış ve Tablo 7’de bulguları paylaşılmıştır. Bulgular incelendiğinde ölçeğin alt boyutu olan iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma boyutlarında çocukların anne mesleği durumuna göre puanlarında farklılaşma olmadığı görülmüştür [$p > .05$].

Tablo 7 incelendiğinde duygusal istikrar/stresle başa çıkma boyutunda çocukların puanları ile anne meslekleri arasındaki fark manidardır [$F(3,69) = 2,807$; $p < .05$]. Tukey testi sonuçlarına göre sağlık personeli olan annelerin çocuklarının puanları [$\bar{X}=24,38$], memur olan annelerin çocuklarının puanlarından [$\bar{X}=19,13$] daha yüksektir. Test sonucu hesaplanan etki büyüklüğü [$\eta^2=.10$] bu farklılığın orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 8’de okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları toplam puanların baba öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldığı Alt Boyut Puanlarının Baba Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmamasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>PERİK Ölçeği</i>	<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Alt Boyutları						
<i>İletişim Kurma/ Sosyal Performans</i>	Gruplar arası	143,971	3	47,990	2,756	,414
	Gruplar içi	1166,761	67	17,414		
	Toplam	1310,732	70			
<i>Öz-Kontrol/ Düşüncelilik</i>	Gruplar arası	141,472	3	47,157	2,957	,830
	Gruplar içi	1068,500	67	15,948		
	Toplam	1209,972	70			
<i>Atılganlık</i>	Gruplar arası	33,670	3	11,223	1,018	,390
	Gruplar içi	738,950	67	11,029		
	Toplam	772,620	70			
<i>Duygusal İstikrar/ Stresle Başa Çıkma</i>	Gruplar arası	25,515	3	8,505	,991	,402
	Gruplar içi	574,794	67	8,579		
	Toplam	600,310	70			
<i>Görev Yönelimi</i>	Gruplar arası	88,236	3	29,412	1,817	,153
	Gruplar içi	1084,750	67	16,190		
	Toplam	1172,986	70			
<i>Keşfetmekten Hoşlanma</i>	Gruplar arası	8,796	3	2,932	,221	,882
	Gruplar içi	890,528	67	13,291	2,070	,112
	Toplam	899,324	70			

p > .05 önemsiz ; **baba öğrenim durumu** 0=Okur-Yazar Değil, 1= İlkokul, 2=Ortaokul, 3=Lise, 4=Üniversite

Babaların öğrenim durumunun, PERİK ölçeğinin alt boyut puanlarında fark oluşturma durumları ANOVA testi incelenmiştir. Tablo 8’de paylaşılan analiz sonuçlarına göre ölçeğin iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, duygusal istikrar/stresle başa

çıkma, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma alt boyutlarında baba öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir fark oluşmadığı tespit edilmiştir [p >,05].

Tablo 9’da okul öncesi çocuklarının PERİK ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları toplam puanların baba mesleğine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Çocukların PERİK Ölçeğinden Aldıkları Alt Boyut Puanlarının Baba Mesleğine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

PERİK Ölçeği Alt Boyutları	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
<i>İletişim Kurma/ Sosyal Performans</i>	Gruplar arası	50,034	3	16,678	,862	,465
	Gruplar içi	1237,657	64	19,338		
	Toplam	1287,691	67			
<i>Öz-Kontrol/ Düşüncelilik</i>	Gruplar arası	42,475	3	14,158	,811	,493
	Gruplar içi	1117,643	64	17,463		
	Toplam	1160,118	67			
<i>Atılganlık</i>	Gruplar arası	32,737	3	10,912	,953	,421
	Gruplar içi	733,071	64	11,454		
	Toplam	765,809	67			
<i>Duygusal İstikrar/ Stresle Başa Çıkma</i>	Gruplar arası	21,282	3	7,094	,803	,497
	Gruplar içi	565,586	64	8,837		
	Toplam	586,868	67			
<i>Görev Yönelimi</i>	Gruplar arası	28,714	3	9,571	,569	,637
	Gruplar içi	1076,271	64	16,817		
	Toplam	1104,985	67			
<i>Keşfetmekten Hoşlanma</i>	Gruplar arası	17,241	3	5,747	,421	,739
	Gruplar içi	873,700	64	13,652	,821	,487
	Toplam	890,941	67			

p > .05 önemsiz

Çocukların PERİK ölçeğinden aldıkları alt boyut puanlarının baba mesleğine göre farklılaşma durumu için ANOVA testi yapılmış Tablo 9’da analizlere ait bulgular paylaşılmıştır.

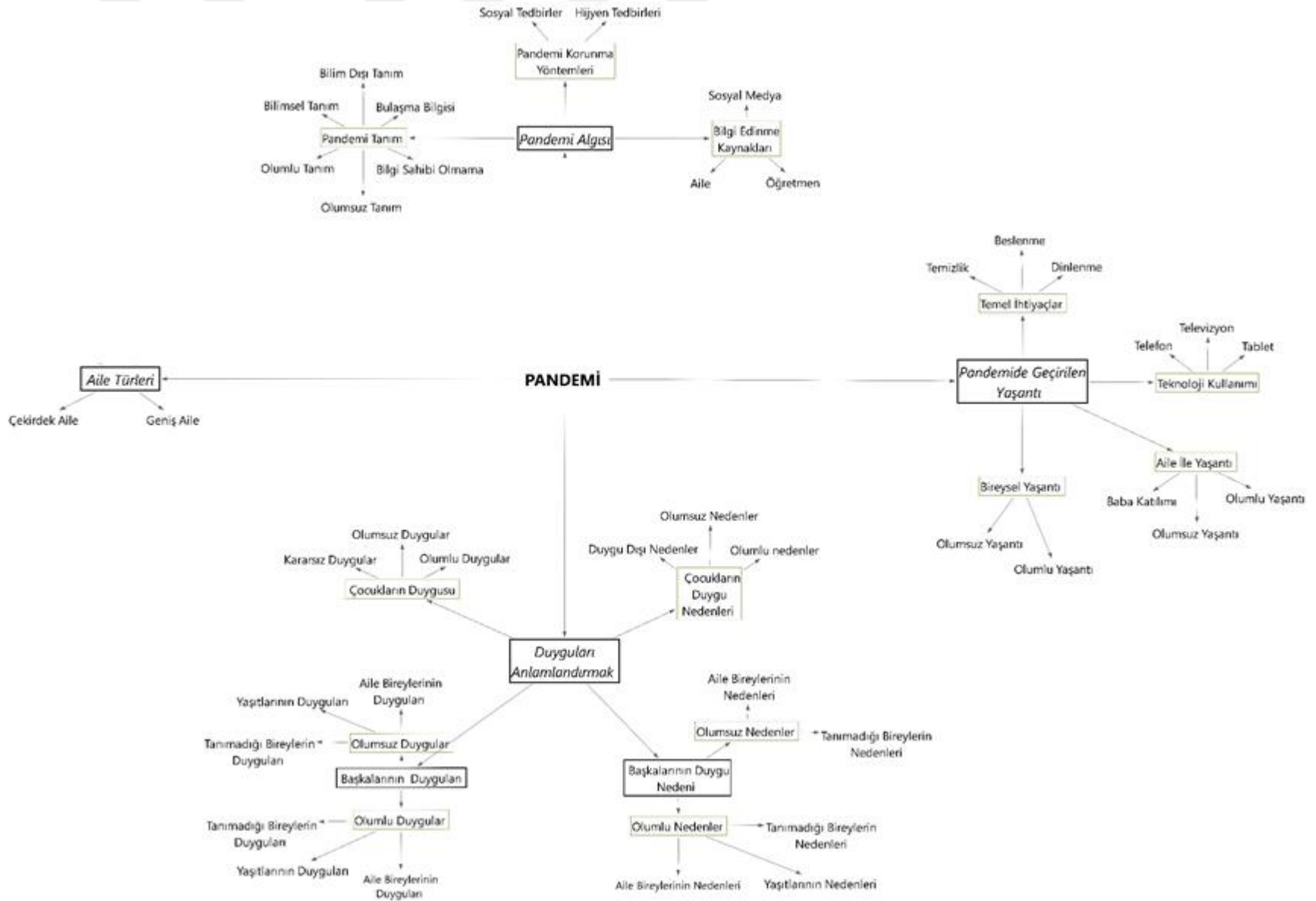
Baba meslekleri ölçeğın alt boyutları için incelenmiş, alt boyut puanlarıyla baba meslekleri arasında anlamlı bir farklılık oluşmadığı tespit edilmiştir [$p>.05$].

4.2 İkinci Probleme Dair Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğının alt boyutlarında farklı düzeylerde bulunan çocukların pandemi ve deprem sürecine dair görüşleri ve resimleri kullanılarak, bu durumu nasıl yansıttıkları saha çalışması ile derinlemesine incelenmiştir. Çalışmanın pandemi ve deprem temasına ilişkin alt tema, kategori ve kodlamalar 73 çocuktan alınan resimler ve görüşme notlarıyla oluşturulmuştur. Elde edilen pandemi ve depreme ait nitel bulgular, oluşturulan alt tema ve kategorilerin betimsel açıklamalarından sonra ölçeğın alt boyutlarından yüksek ve düşük düzeyde bulunan çocukların görüşleri ve çizimleri organize edilerek sunulmuştur.

Pandemi temasına ait pandemi algısı, pandemide geçirilen yaşantı, duyguları anlamlandırma alt temaları oluşurken; aile türleri kategorileştirilmiş ve oluşturulan hiyerarşik kod-alt kod modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Pandemi Temasını Gösterir Hiyerarşik Kod-Alt Kodlar Modeli

4.2.1 Tema - 1. Pandemi

4.2.1.1 Alt Tema 1- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Pandemi Algısı”

Çocuklara “Pandemi sence nedir?” ve “Pademi ile ilgili yaşadığın ilginç bir anını ya da öğrendiklerini anlatabilir misin?” yarı yapılandırılmış soruları sorulmuş; çocuğun resimleri üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir. Pandemi algısına dair taranan 92 bölüm sonucunda 3 kategori oluşturulmuş; pandemi tanımı [$f = 53$] ve korunma yöntemleri [$f = 35$] en sık rastlanan kategoriler iken, en az bilgi edinme kaynaklarına [$f = 4$] dair bölümler olduğu tespit edilmiştir. Görüşme analizi sonucunda oluşan kategori ve kodların frekansları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Pandemi Algısına İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu

Tema 1. Pandemi			
Alt Tema	Kategoriler	Kodlar	Bölüm - F
Pandemi Algısı	Pandemi Tanımı	Olumsuz Tanım	14
		Bilimsel Tanım	13
		Bilim Dışı Tanım	10
		Bulaşma Bilgisi	10
		Bilgi Sahibi Olmama	4
		Olumlu Tanım	2
		TOPLAM	53
	Korunma Yöntemleri	Sosyal Tedbirler	30
		Hijyen Tedbirleri	5
		TOPLAM	35
Bilgi Edinme Kaynakları	Aile	2	
	Öğretmen	1	
	Sosyal Medya	1	
	TOPLAM	4	
TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM			92

Tablo 10 incelendiğinde pandemi tanımı kategorisinde incelenen bölümlerde en çok olumsuz [$f = 14$] ve bilimsel tanıma [$f = 13$] ilişkin görüşlerin olduğu görülmektedir. “Kötü bir şeydir virüs. İnsanları hasta ediyor. Onların içinde kötü maddeler var.” (Ç49) ve “Öfkeli oldukları için bize bulaşmaya çalışıyorlar ama maske sayesinde korunuyoruz.” (Ç7) ifadeleri olumsuz tanım olarak kodlanırken “Virüs küçük bir şey. Onlar biz görmeden bize girebiliyorlar. Onlar küçükler ve bakteriler.” (Ç19), “Diğer virüsler de var. Çin virüsü var. Delta var.” (Ç26) ve “İyi virüsler de insanları koruyor ve onları iyileştiriyor.” (Ç43) ifadeleri bilimsel tanım olarak kodlanmıştır. Çocukların geneli korkutucu, kötü ve öldürücü olduğu yönünde olumsuz tanımlamalar yaparken; küçük, yeşil renkli, bulaşıcı, farklı varyantlarının olduğu, mikrop, bakteri ve iyi virüslerin de olabileceğini ifade eden bilimsel tanımlar yaptıkları görülmüştür. “Virüs bir kaka. Onun gibi kötü kokuyor.” (Ç5), “İnsanın kalbine giriyor ve hasta ediyor.” (Ç70), “Virüsler duyuyorlar.” ve “Virüsler atlıyor, yavaş yavaş geliyor. Zombiler gibi.” (Ç20) gibi bilim dışı ifadelerde bulunurken; “Mikroplar mutlular.” (Ç63) gibi olumlu tanımlama yapan 2 bölüme rastlanmıştır. Taranan 4 bölümde ise pandemiye dair bilgisi olmayan, kimsenin kendilerine anlatmadıklarını ifade eden çocukların olduğu tespit edilmiştir (Ç68).

Korunma yöntemleri kategorisinde 35 bölüm incelenmiş olup en çok sosyal tedbirlere dair bilgi içeren bölümlerin olduğu görülmüştür. “Virüsten dolayı bakkala gitmiyorlar. Telefonla arıyorlar. Söylüyorlar.” (Ç33) ve “Mesafeye sandalyeyle dikkat ediyorum.” (Ç71) ifadeleri sosyal tedbir olarak değerlendirilirken; “Anneme ellerimi yıkayabilir misin, banyo yaptırabilir misin? dedim.” (Ç36) ve “Ellerimizi yıkamalıyız.” (Ç14) ifadeleri hijyen tedbirleri olarak kodlanmıştır. Genel görüşlere bakıldığında sosyal tedbir olarak en çok mesafeye dikkat ettikleri, kalabalık ortamlardan kaçındıkları ama bundan dolayı üzüldükleri, okulda maske kullanılması gerektiğini ifade ederlerken; hijyen tedbirleri ile ilgili tuvalet alışkanlıklarının değiştiği, el yıkamaya daha özen gösterdikleri görülmüştür.

İncelenen bölümler içerisinde en az bilgiye rastlanan kategori bilgi edinme kaynakları olmuştur [$f = 4$]. Çocukların pandemiye dair bilgileri ailesinden öğrenen iki çocuk, öğretmeninden ve sosyal medyadan duyduklarını söyleyen birer çocuk bulunmaktadır. Çocuklar bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir: “Annemlerden duydum bu virüsleri.” (Ç26), “Öğretmen

bazen diyor ki mesafeli durun. Korona 19 var diyor.” (Ç9), “Virüsleri televizyonda gördüm. Dokunduğunuz yerlerden virüs kapabilirsiniz diyordu.” (Ç35).

4.2.1.2 Çocukların Resimleri ve Görüşmelerine Yansıyan “Aile Türleri”

Pandemi sürecinde çocukların yaşantılarını, alınan tedbirlerin şekillendirmesi ve bu nedenle evde kalınan süreç içinde kimlerle vakit geçirdiğinin tespit edilmesi çalışma için önemli bir bulgu olarak görülmüştür. “Yasakların olduğu süreçte evde kimler vardı, kimlerle vakit geçirdin?” sorusu yöneltilmiş ve buna dair resimlerdeki bulgular analiz edilmiştir.

İncelenen 24 bölüm neticesinde en çok vakit geçirilen aile türünün çekirdek aile yapısı olduğu [$f = 21$], geniş aileye sahip çocukların olduğu [$f = 3$] Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Aile Türlerine İlişkin Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu

Tema 1. Pandemi		
Kategori	Kodlar	Bölüm - F
Aile Türleri	Çekirdek Aile	21
	Geniş Aile	3
	TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM	24

Aile türleri kategorisinde incelenen bölümler neticesinde çekirdek aile ve geniş aile kodları oluşturulmuştur. Tablo 11 incelendiğinde en çok tespit edilen aile türünün çekirdek aile olduğu görülmüştür. Bu kod oluşturulurken süreçte aile üyelerinden birinin çocukla evde olması, aile üyeleri yok ise en az 1 kardeşin çocukla vakit geçirmesi kriteri baz alınmıştır. Çocukların bildirdikleri görüşler şu şekildedir: “*Evde sadece kardeşim vardı.*” (Ç28), “*Annem ve babamla vakit geçirdik*” (Ç70), “*Annem evde kalıyordu. Babam dışarıdaydı.*” (Ç39). Çekirdek aile türü içinde incelenen verilerde tek olduğunu ifade eden çocukların olduğu tespit edilmiştir. Bu çocukların görüşmeleri ve resimleri incelendiğinde bu konuda görüş bildiren çocuklar, ebeveynlerinin çalışma durumu ya da kardeşi olmamasından ötürü yalnız kaldıklarını ifade etmişlerdir. “*Ben tekim. Annem babam çalışıyorlar.*” (Ç66). Çekirdek aile türü içinde çocukların ifadeleri irdelendiğinde ailesinin yanı sıra evcil hayvanı olan ve onu da aile üyesi olarak benimseyen çocukların olduğu görülmüştür. “*Annem ablam babam ben ve kedimiz evde.*” (Ç45)

Evde geçirilen süreçte aile büyükleriyle de birlikte yaşayan (geniş aile) ve onlarla vakit geçiren çocukların olduğu görülmüştür. “*Kardeşim var. Dedem var. Anneannem var.*” (Ç48)

4.2.1.3 Alt Tema 2 – Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Geçirilen Yaşantı”

Çocuklara “Ede kaldığın süreçte neler yaptın?”, “Evde kaldığın süreçte ailen ile neler yaptın?” soruları sorulmuş; çocuğun resimleri üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir. Evde kalınan süreçte yaşantıya dair taranan 213 bölüm sonucunda 4 kategori oluşturulmuş; aile ile [$f = 84$] ve bireysel geçirilen yaşantı [$f = 79$] en sık rastlanan kategoriler iken, en az kodun temel ihtiyaçlara [$f = 18$] yönelik kategoride olduğu görülmüştür. Analiz sonucunda oluşan kategori ve kodların frekansları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Geçirilen Yaşantıya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu

Tema1. Pandemi			
Alt Tema	Kategoriler	Kodlar	Bölüm - F
Geçirilen Yaşantı	Aile ile	Olumlu	39
		Olumsuz	29
		Baba katılımı	16
		TOPLAM	84
	Bireysel	Olumlu	62
		Olumsuz	17
		TOPLAM	79
	Teknoloji Kullanımı	Televizyon	14
		Telefon	13
		Tablet	5
		TOPLAM	32
	Temel İhtiyaçlar	Beslenme	8
		Dinlenme	7
		Temizlik	3

TOPLAM	18
TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM	213

Aile ile geçirilen yaşantı kategorisi incelendiğinde olumlu yaşantıya dair kodlanan bölümün olumsuz yaşantı ve baba katılımı kodlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aile ile olumlu yaşantıya sahip çocukların kardeş ya da ebeveynleriyle çeşitli oyunlar oynadığı, parka gittikleri, öğretmenlerinin gönderdikleri etkinlikleri yaptıkları; sayıca az olmalarına karşın bazı çocukların ev rutinlerine dahil oldukları (temizlik, mutfak...), doğum günlerinin kutlandığı ve kendisine evcil hayvan alındığı yönünde görüşler bildirilmiştir. “*Annemle babama temizlikte yardım ettim.*” (Ç1), “*Santraç oynadım.*” (Ç11), “*Öğretmen bize oyun atmıştı. Babam görevdeyken biz yaptık annemle onu.*” (Ç5) ve “*Doğum günümü kutladık.*” (Ç21) ifadeleri olumlu yaşantı olarak kodlanmıştır. Olumsuz yaşantılar incelendiğinde ailedeki yaşantıların niteliğini anlama noktasında daha net bulgulara ulaşılmıştır. Ebeveynlerden birinin çalışıyor olması, diğerinin ev rutinlerini yerine getirmesi çocuğa ayrılan süreyi kısıtlamış ve çocukların bu süreçten sıkıldıklarına dair ifadelerini arttırmıştır. Aile kurallarının değişmesi, ailede alınan tedbirler, dışarıya çıkamama, yapmaktan hoşlandığı etkinliklerden mahrum kalma ve ilgisiz ebeveyne maruz kalma, çocukların aile ile geçirilen yaşantıyı olumsuz olarak tanımlamasına neden olmuştur. “*Çocuklar oynuyordu ama annem izin vermiyordu. Biz sadece dedemgile gidebiliyorduk. Babam, annenden izin al diyordu.*” (Ç39), “*Geç saatlere kadar oturuyorduk.*” (Ç45), “*Annemle babamla evde bir şey yapmadık. Bize kimse gelmedi.*” (Ç58) ve “*Baba iş yaptı, annem de bulaşık yıkadı, köpük köpük.*” (Ç67) ifadeleri aile ile geçirilen olumsuz yaşantı olarak kodlanmıştır. Baba katılımına dair kodlar incelendiğinde nitelikli geçirilen zamanın yanı sıra niteliksiz olabilecek yaşantıların da olduğu görülmektedir. Çocukların görüşleri şu şekildedir: “*Babamla birlikte kamyonla kepçeye gittik.*” (Ç63), “*Pandemi süresinde babam ya da ben kuaföre gittiğimizi söyleyemem çünkü bayağı bir uzun sürdü. Sonra kuaföre de gittik.*” (Ç69), “*Annemle babama temizlikte yardım ettim.*” (Ç1) ve “*Cips aldık babamla.*” (Ç42), “*Babamla televizyon izledik*” (Ç19) benzeri ifadeler baba ile yaşantı olarak kodlanmıştır.

Süreçte geçirilen bireysel yaşantı kategorisi incelendiğinde çoğunlukla çocukların oyun oynadığı, resim yaptığı, etkinliklerle vakit geçirdiği görülmüş; “*Yani benim bir programım üstünde arada bir çalışıyorum. Maket bir krallık yapacağım odama. Onun üzerinde çalışıyorum. Zırhlar da olacak.*” (Ç69), “*Arabalarımıyla oynadım. Çikolatayı sevdim (kedimiz).*” (Ç11) ve “*Kuşları*

izledim ben. Güneşle konuştum. Kuş bana dedi ki sen çok güzelsin bana yem versene. Pastamızdan aldım ona verdim.” (Ç21) ifadeleri olumlu bireysel yaşantı olarak değerlendirilmiştir. “Sadece kendim oyun oynadım. Kimse benim yanıma gelmiyordu.” (Ç16) ve “Oyuncaklarımla tek başıma oynadım. Çünkü hiç arkadaşım yok.” vb. ifadeler olumsuz bireysel yaşantı olarak bölümlerde kodlanmıştır. Bu görüşte olan ve resimleyen çocukların okulu özlediklerine yönelik açıklamaları da mevcuttur. “Biraz oturdum. Okulu bekledim.” (Ç59).

Çalışma grubunda yer alan çocukların süreçteki yaşantılarında teknoloji kullanımıyla ilgili en çok televizyon ve telefon kullandıklarını ifade eden görüşleri dikkat çekmektedir. Çocuklar arasında sadece bir kişi zeka oyunları oynamak için telefon kullandığını belirtmiştir (Ç3).

Temel ihtiyaçlara dair 18 bölüm incelendiğinde bu süreçte temel ihtiyaçlarının giderilmediğini özellikle belirten çocukların yanı sıra olumsuz yönde değişen yeme alışkanlıkları ile ilgili ifadeler de yer almaktadır. Dinlenme ihtiyacı ve temizlik eylemlerindeki artış çocukların görüş ve resimlerine de yansımıştır (Ç48, Ç42, Ç60).

4.2.1.4 Alt Tema 3– Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Duyguları Anlamlandırmak”.

Araştırmaya katılan çocukların pandemi sebebiyle değişen yaşantılarına yönelik kendinin ve gözlemlediği bireylerin hissettiği duygular; gözlemlediği yaşatları, aile bireyleri ya da kendi gibi bu süreci yaşayan diğer bireylerin duygu nedenleri 4 kategoride incelenmiştir. “Evde kaldığın süreçte nasıl hissettin? Neden hissettin?” ve “Başkaları nasıl hissetmiştir? Neden hissetmişlerdir?” soruları çocuklara yöneltilmiş ve resimlerinde buna dair bulgular varsa resim üzerinden sohbet edilmiştir. Oluşturulan kategoriler incelendiğinde en çok çocukların kendi duygu [$f = 117$] ve nedenleri [$f = 108$] ile ilgili bilgi verdiği; başkalarına dair duygular ve nedenlerini açıklayan bölümlerinin sayılarının az olduğu Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. Duyguları Anlamlandırmaya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayısını Gösterir Frekans Tablosu

Tema1. Pandemi			
Alt Tema	Kategoriler	Kodlar	Bölüm - F
		Olumsuz Duygular	62
		Olumlu Duygular	52

<i>Duyguları</i> <i>Anlamlandırmak</i>	Çocukların Duyguları	Kararsız Duygular	3
		TOPLAM	117
	Çocukların Duygu Nedenleri	Olumlu nedenler	57
		Olumsuz Nedenler	49
		Duygu Dışı Nedenler	2
		TOPLAM	108
	Başkalarının Duyguları	Olumsuz Duygular	13
		Olumlu Duygular	6
		TOPLAM	19
	Başkalarının Duygu Nedenleri	Olumsuz Nedenler	9
		Olumlu Nedenler	5
		TOPLAM	14
TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM			239

Tablo 13 incelendiğinde çocukların duyguları kategorisinde kodlanan 117 bölümde olumsuz [$f = 62$] ve olumlu [$f = 52$] duyguların kararsız duygulardan [$f = 3$] daha fazla olduğu, çocukların genelinin duygularını ifade etmede çekimser kalmadığı görülmüştür. “*Sıkılmış, üzölmüş gibi hissediyordum.*” (Ç26), “*Korkmuştum. Gece çok korkuyorum.*” (Ç13) “*Çok sıkıcı hayat gibi hissettim.*” (Ç59) “*Şaşırdığım oldu.*” (Ç70) ve “*Mesela bak burda kızgın hissediyorum.*” (Ç51) ifadeleri olumsuz kodlanırken; “*Neşeliydim.*” (Ç68), “*Çok iyi hissettim.*” (Ç60) ve “*Mutluydum.*” (Ç5) ifadeleri olumlu duygular olarak kodlanmıştır. Olumsuz duygulardan bahseden çocukların geneli sıkılmış, üzgün, mutsuz olduklarını ifade ederken korkan, şaşırın, özlem duyduğunu ve öfkeli olduğunu söyleyen çocukların da olduğu görülmüştür. Olumsuz duygularda duygular çeşitlenirken; olumlu duyguları ifade eden çocuklar en çok mutlu olduğunu, iyi hissettiğini bunun yanı sıra bir çocuk neşeli olduğunu, bir çocuk ise heyecan duyduğunu belirtmiştir. En az kodlanan bölüm olan kararsızlık duygusu, çocuklar tarafından “*Şaşkındım. Mutluydum.*” (Ç64) olarak ifade

edilirken; 3 çocuk için kararsız duygular olumlu ve olumsuz duyguların birlikte betimlenmesi yönünde olmuştur.

Çocukların duyguları kategorisinde olumsuz duygular çoğunlukta iken, duygu nedenleri kategorisi irdelendiğinde [$f = 108$] çocukların olumlu duygu nedenlerini [$f = 57$] daha çok ifade etme eğiliminde oldukları görülmektedir. “*Televizyon izlediğim için mutlu oldum*” (Ç48), “*Evimde olabilmem.*” (Ç69), “*Mutlu mesuttum. Çünkü okula gitmiyordum.*” (Ç33) “*Dinlendiğim için.*” (Ç74), “*Terasımıza çıkabiliyordum bazen.*” (Ç34), “*Geç yattığım için iyi.*” (Ç45), “*Eve kedi aldık.*” (Ç32) ve “*Oyuncaklarımla oynarken, yemek yerken, büyürken, dışarda mikrop geçince*” (Ç22) benzer ifadeler olumlu duygu nedeni olarak kodlanmıştır. Olumlu duygu nedenlerine bakıldığında mutluluk nedenleri çeşitli etkinlikler yapmak, çeşitli oyunlar oynamak, güzel vakit geçirebilmek iken dinlenme, temizlik, beslenme ve uyuma gibi temel ihtiyaçları giderildiği için mutlu olan çocuklar da görülmüştür. Tedbirler nedeniyle aile ile kalabilmek, aileye yardım edebilmek, aile üyeleri ile vakit geçirebilmek, virüsü kapmamış olmak ve evde maske takmamak çocukları mutlu ederken; okulların açılmış olması nedeniyle heyecan duyması, evcil hayvan sahiplenilmesi, büyüdüğünü hissetme, annesinin yaşıyor olması, geç yatma ve sağlıksız gıda tüketebilme nedeniyle mutlu olma ifadelerinin az sayıda olması dikkat çekmiştir. “*Çünkü hani ben burada yatıyordum ya (resmi gösteriyor). Uyandığım zaman baktım ki annem ile babam evi temizliyorlar. Biraz uyandım. Baktım. O yüzden şaşırdım.*” (Ç6), “*Kimseyle bir şey yapamıyordum.*” (Ç41), “*Çünkü rüyaları kötü görüyorum.*” (Ç13) “*Hiç dışarı çıkamıyordum. Virüs olmasaydı maske takmazdık.*” (Ç25), “*Çünkü virüs bize bulaşabilir.*” (Ç58) görüşleri olumsuz duygu nedenleri olarak kodlanmıştır. Bu kod altındaki 49 görüş incelendiğinde arkadaş ve çalışan ebeveyn, dışarıda oynayabilmeye özlem duyma; sevdiği insanlardan mahrum kaldığı için üzüntü duyma ve yalnızlık hissetme, ev içinde yapılan farklı temizlik rutinlerden dolayı şaşkınlık yaşamaya nedenleri görülmüştür. Dikkat çeken bir diğer bulgu ise 3 çocuğun kötü rüya, rüyalarında gulyabani görmesi ve hayalet sesleri duyduğunu ifade etmesidir. “*Kaka yaptım diye.*” (Ç47) neden açıklayan çocuk için duygu dışı kodlaması yapılmıştır.

Başkalarına dair duygular kategorisinde incelenen görüşlerde çocuğun akranları, tanımadığı bireyler ve aile duyguları hakkında fikir üretebildiği; bu duyguların olumlu ve olumsuz duygu olarak nitelendirildiği görülmektedir. Gözlemleyebildiği ve fikir üretebildiği bireylere dair olumsuz duyguların yoğunlukta olduğu; bu duyguların kötü hissetme, şaşırma, kızgınlık, tartışma,

korkma ve öfkelenme yönünde olduğu tespit edilmiştir. “...¹ baba sinirli.” (Ç7), “Annem ve babam da sıkıldı.” (Ç28), “Benim kardeşim okula başladı. O korkuyor.” (Ç46), “Belki birileri iyi hissetmiyor” (Ç68) ve “Korona olduğunda kötü hissediyor.(yaşıt)” (Ç26) görüşleri başkalarına dair olumsuz duygular kodu olarak değerlendirilmiştir. Başkalarının olumlu duygularına bakıldığında yaşıtlarının, ailesinin ve çevresindeki bireylerin iyi hissettiği, mutlu olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. “Annem mutlu.” (Ç42) ifadesi olumlu duygu olarak kodlanmıştır.

Başkalarının duygu nedenlerine ait taranmış 14 kodlu bölüm incelendiğinde çocukların en çok olumsuz nedenler üzerine fikir beyan ettikleri görülmektedir. Çocuklar bireylerin korona olduğu için şaşırması olma, tedbirler nedeniyle pencere açamama, dışarı çıkamama ve bununla birlikte anne ve babasının sevmediği davranışlarda bulunduğu için kızgın olma ihtimalleri üzerinde durmuştur. “Sevmediği hareketleri yaptım.” (Ç65) ve “Korona girer diye pencereyi de açamıyoruz.” (Ç11) gibi ifadeler olumsuz duygu nedenleri olarak kodlanmıştır. “Çünkü korona olmamış.” (Ç26), “Mutlular çünkü onların kalbi farklı. Kalpleri iyi.” (Ç73) ve “Bu da babam. Mutlu çünkü pandemide çalışıyordu.” (Ç12) ifadeleri olumlu duygu nedenleri olarak kodlanmıştır; incelenen 5 bölümde başka bireylerin dışarı çıkabildiği ve hastalık geçirmediği için mutlu olabilecekleri görüş olarak bildirilmiştir.

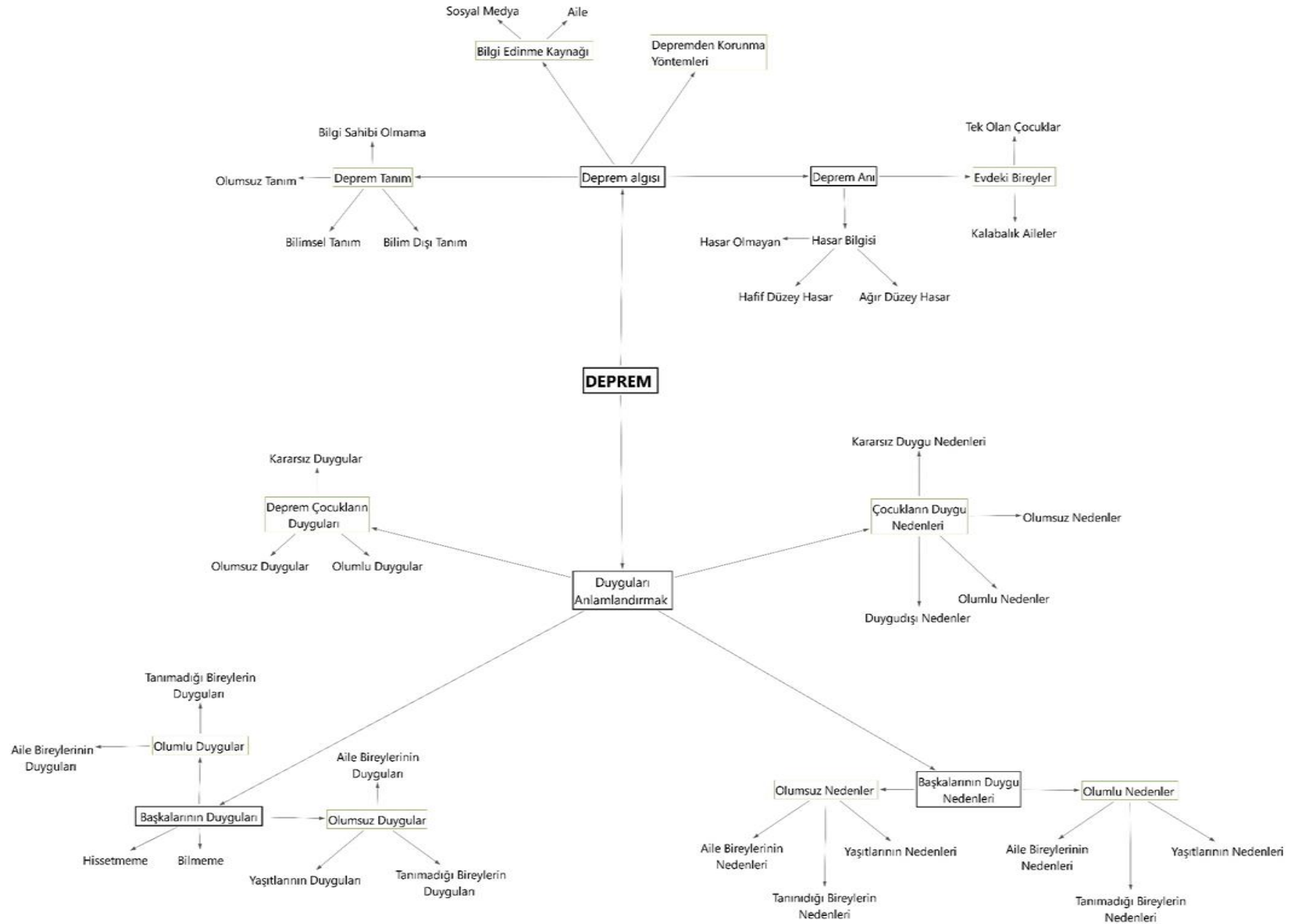
4.2.2 Tema 2. Deprem

Deprem temasına ait deprem algısı ve duyguları anlamlandırmak alt temaları oluşurken deprem algısı alt temasına ait deprem tanım, deprem anı, bilgi edinme kaynakları kategorileri ve korunma yöntemleri kodları; duyguları anlamlandırmak alt temasına ait çocukların duygu ve nedenleri, çocukların gözünden başkalarının duygu ve nedenleri kategorileri oluşturulmuştur.

73 çocuktan alınan yarı yapılandırılmış görüşme notları ve resimleriyle oluşturulan hiyerarşik kod-alt kodlar modeli Şekil 2’de gösterilmiştir.

¹ Ç7 çocuğu babasının ismini ifade ettiği için yazılmamıştır.

Şekil 2. Deprem Temasını Gösterir Hiyerarşik Kod-Alt Kodlar Modeli

4.2.2.1 Alt Tema 1- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Deprem Algısı”

Çocuklara “Deprem sence nedir?”, “ Deprem anında neler yaşadın?” ve “Deprem ile ilgili yaşadığın ilginç bir anını ya da öğrendiklerini anlatabilir misin?” yarı yapılandırılmış görüşme soruları sorulmuş; çocuğun resimleri üzerinden görüşme gerçekleştirilmiştir. Deprem algısına dair taranan 263 bölüm sonucunda 3 kategori oluşturulmuş; deprem anı [$f = 118$] en sık rastlanan kategori iken en az korunma yöntemleri [$f = 32$] koduna dair bölümler olduğu tespit edilmiştir. Görüşme analizi sonucunda oluşan kategori ve kodların frekansları Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14. Deprem Algısına İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayısını Gösterir Frekans Tablosu

Tema2. Deprem					
Alt Tema	Kategoriler	Kodlar	Alt Kodlar	Bölüm – F	
	Deprem Anı	Evdeki Bireyler	Kalabalık Aileler	59	
			Tek Olan Çocuklar	4	
			Toplam	63	
		Hasar Bilgisi	Ağır Düzey	28	
			Hafif Düzey	17	
			Hasar Olmayan	10	
			Toplam	55	
		TOPLAM			118
		Deprem Algısı	Deprem Tanım	Bilim Dışı Tanım	35
				Bilimsel Tanım	25
Bilgi Sahibi Olmama	9				
Olumsuz Tanım	7				
TOPLAM				76	
				Sosyal Medya	35

Bilgi Edinme Kaynağı	Aile	2
TOPLAM		37
	Korunma Yöntemi	32
TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM		263

Tablo 14 incelendiğinde deprem tanımı kategorisinde incelenen 76 bölümde en çok bilim dışı tanım [$f = 35$] ve bilimsel tanıma [$f = 25$] ilişkin görüşlerin olduğu görülmüştür. “*İnsanlar süpürgeyi çok açık bırakıyor ondan sallanıyor.*” (Ç4) ve “*Hani Allah var ya, Allah görünmez ya, biz namaz kılmadığımız zaman depremler veriyor.*” (Ç48) “*Taşlar kırıldı. Öküzlerin kafasında dünya var. Öküz kafasını sallayınca deprem oluyor evde. Dünyalar da birbiriyle savaştığında deprem oluyor.*” (Ç46) ifadeleri bilim dışı tanım olarak kodlanırken “*Bir malzemedden yapılan ev yıkılmıştır. Örneğin; tahta. Çünkü hiç sağlam bir malzeme değil. Çok azıcık sağlam.*” (Ç69), “*Deprem büyük taşların birbirine çarpmasıyla oluşuyor. Lavlar sallanıyor. Lavlar toprakların altında oluyor. Toprakların üstünde evler vardır. Topraklar sallanınca evler sallanır.*” (Ç71) ve “*Yer tabakası kırılıyor.*” (Ç3) ifadeleri bilimsel tanım olarak kodlanmıştır. Bilim dışı tanımlar incelendiğinde çocukların geneli depremi bir kişinin, robotun ve canavarın yaptığını düşünürken; yağmur yağdığında, annemi üzdüğüm için, elektrikli kesildiğinde ekskavatörden dolayı deprem olmuştur düşüncesinde olan ve deprem anı yaşantılarıyla bağdaştırarak bunu açıklayan çocuklar olmuştur. Bunların yanı sıra dikkat çeken başka bir detay da doğaüstü ve çocuklar için soyut olabilecek güçlerin depremi yaptığı yönündedir. Bunlar şeytan, Allah, öküzün kafasındaki dünya gibi yaşantılar ve inanışları da içeren görüşlerdir. Toprak kayması ve sel açıklaması yapan çocukların görüşleri de bilim dışı tanım olarak kodlanmıştır. Bilimsel tanım yapan çocukların çoğunun yer sarsıntısı, yer altındaki taşların ve kayaların birbiriyle çarpışması olarak tanımladığı görülürken; 2 çocuğun yer tabakalarından bahsetmesi, 1 çocuğun ise yer altındaki lavların yapabileceği görüşü dikkat çekmektedir. 7 bölümde bulunan olumsuz tanım kodları irdelendiğinde çocukların “*Deprem yorucu bir şeydir. Çünkü sinirli oluyorsun.*” (Ç7) ve “*Deprem kötü bir şeydir çünkü ölürüz.*” (Ç42) tanımlamaları yaptıkları görülmektedir. Taranan 9 bölümde ise çocukların okuldan, aileden depremle ilgili bir bilgi öğrenmedikleri ve “Bilmiyorum” yönünde yanıtlar alınmıştır.

Deprem anında çocuğun kalabalık ya da tek olma durumunun araştırma için önemli bir bulgu olacağı düşünülmüş 118 bölümde buna dair veriler aranmıştır. Tespit edilen bölümler evdeki bireyler olarak kodlanmış, kalabalık aileler ve tek olan çocuklar olarak alt kodlara ayrılmıştır. Kalabalık aile kodu, deprem anında aile üyelerinden en az biri, aile büyükleri ve akrabalarının ya da sosyal çevreden olan bireylerin bulunması durumuna göre kodlanmıştır. “*Yukarıda ablam vardı. ... ablam vardı. Galiba dayım falan vardı. İki halam, annem, babam, bir de üç tane abim var ama iki tane abim oradaydı.*” (Ç69). Dikkat çeken bir bulgu ise kodlanan 4 bölümde sayıca az çocuk olsa da “*Annem babam bakkala gitmişti. Ben evde tektim. Annem polis çağırdı. Beni polisler kurtarsın diye.*” (Ç43) ve “*Annem ve babam deprem geçince beni aldılar.*” (Ç22) ifadeleri olmuştur. Bu görüşler tek olan çocuklar olarak kodlanmıştır. Hasar bilgisine dair görüşme ve resimlerde bir bulgunun aranması çocuğun duygularını anlama ve deprem algısı hakkında bilgi sahibi olmak için önemli olduğu düşünülmüştür. İncelenen 55 bölümde en çok ağır hasar durumu yaşamış çocukların olduğu görülmüş “*Yakın bir yerde ev yakılmıştı. Hem de anayolun orda.*” (34) “*Evimiz yıkıldı*” (Ç10) ve “*Dışarısında biraz hasar var. Biraz da içerisinde. Çatlak yani. Bu kadar çatlak (eliyle büyüklüğünü gösterdi.)*” (Ç48) hasar bilgisi veren çocukların bölümleri ağır hasar olarak kodlanmıştır. Hafif düzeyde hasar olduğunu ifade eden çocukların görüşme ve resim notları incelendiğinde evde birkaç eşyanın düştüğünü ve başka bir hasar olmadığını söyledikleri görülmüştür. Hasar olmama durumu ise çocukların sadece sarsıntı yaşadıklarını, evlerinde çevrelerinde bir hasar görmediklerini ifade etme nedeniyle kodlanmıştır.

Deprem ile ilgili bilgi edinme kaynakları kategorisinde incelenen 37 bölümde çocukların en çok sosyal medyadan ve haberler üzerinden bilgi edindikleri tespit edilmiştir. Bu durumu çocuklar “*Kan aktığını, çıkamayanları gördüm.*” (Ç8), “*Büsbüyük bir deprem gelecekmiş. Abim izliyordu duydum.*” (Ç62) “*Televizyonda ağlayanlar vardı. Kafalarına bir şeyler düşen insanlar vardı.*” (Ç58), “*Çok hızlı sallanan evler gördüm. Herkes kaçmıştı. Evdeki lambaları gösterdi. Bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Korkmuşlardı. Bina yıkılabilir, lamba üstlerine düşebilir diye.*” (Ç1) “*Adamlar depremi anlatıyordu. Onların konuştuğu gibi yapamıyorum ama önemli insanlardı.*” (Ç35) ve “*Haberde diyordu ki dışarı çıkmayın. Hem deprem hem virüs var dediler.*” (Ç4) ifade etmişlerdir. 2 bölümde ise bir çocuk depremin nasıl olduğunu annesi ve babasından öğrendiğini, bir çocuk ise ailesinin ona video izleterek anlattığını ifade etmiştir.

Depremden korunma yöntemleri koduna ait bölümler, çocukların aldıkları tedbirler ve yetişkin davranışlarının, deprem algısının nasıl oluştuğuna dair bilgiler verebileceği düşünülmüş ve incelenmiştir. Başını koruma, çömel-kapan-tutun eylemini gerçekleştirme, güvenli alana geçme, deprem çantası hazırlama gibi doğru tedbirler alınması ve bunlarının sayıca az olmasına karşın; sarsıntı esnasında merdiven kullanan, kaçma, güvenli olmayan bölgelerde bulunma davranışı gösteren ailelerin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. “Koridorda duruyorduk.” (Ç69), “Annem çantayı hazırladı ama aşağı inmedik.” (Ç41), “Deprem anında çömel, kapan ve tutun yaptık.” (Ç34) ve “Annem de kaçtı. Sallanırken kaçtık.” (Ç49) ifadeleri korunma yöntemleri olarak kodlanmıştır.

4.2.2.2. Alt Tema 2- Çocukların Resim ve Görüşmelerine İlişkin “Duyguları Anlamlandırmak”

Araştırmaya katılan 73 çocuğun deprem yaşatılarına yönelik kendinin ve çevresindeki bireylerin hissettiği duygular ve bu duyguların nedenleri 4 kategoride incelenmiş; “Depren anında kendini nasıl hissettin? Neden hissettin?” ve “Başkaları nasıl hissetmiştir? Neden hissetmişlerdir?” soruları çocuklara yöneltilmiştir. Oluşturulan kategoriler incelendiğinde en çok çocukların kendi duygularına [$f = 87$] ve nedenlerine [$f = 65$] yönelik bilgi verdiği; başkalarına dair duygu nedenleri olarak kodlanan bölüm sayısının diğer kategorilerden daha az olduğu Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15. Duyguları Anlamlandırmaya İlişkin Kategori ve Kodların Bölüm Sayılarını Gösterir Frekans Tablosu

Tema2. Deprem			
Alt Tema	Kategoriler	Kodlar	Bölüm - F
	Çocukların Duyguları	Olumsuz Duygular	70
		Olumlu Duygular	12
		Kararsız Duygular	5
		TOPLAM	87
Duyguları Anlamlandırmak	Çocukların Duygu Nedenleri	Olumsuz Nedenler	59
		Olumlu nedenler	5
		Duygu Dışı Nedenler	1

	TOPLAM	65
	Olumsuz Duygular	37
Başkalarının Duyguları	Olumlu Duygular	4
	Bilmeme	2
	Hissetmeme	1
	TOPLAM	44
	Olumsuz Nedenler	14
Başkalarının Duygu Nedenleri	Olumlu Nedenler	4
	TOPLAM	19
TOPLAM İNCELENEN BÖLÜM		239

Tablo 15 incelendiğinde çocukların duyguları kategorisinde 87 bölüm taranmış olup, olumsuz duyguların [$f = 70$], olumlu [$f = 12$] ve kararsız duygulardan [$f = 5$] daha fazla olduğu görülmüştür. Olumsuz duygular daha çok şaşkınlık, korkma ve kötü hissetme olarak tanımlanırken; bir çocuğun endişe duyduğu ifadesi yer almaktadır. Olumlu duygular ise daha çok korkmamak, cesur olmak ve “*Evde güvende olduğumu hissettim*” (Ç49) olarak ifade edilirken depremden dolayı eğlendiğini ve iyi hissettiği görüşünde bulunan çocuklar da mevcuttur. “*Biraz korktum. Biraz endişeli hissettim.*” (Ç5), “*Korktum gerçekten. Bir süre hiçbir şey hissetmedim.*” (Ç59), “*Korku dolu hissetmiştim*” (Ç71) ifadeleri olumsuz duygu olarak kodlanırken; “*Depremde eğlenmiş gibiydim biraz.*” (Ç59) ve “*Güzel hissettim. Şaşırmadım.*” ifadeleri olumlu duygu olarak değerlendirilmiştir. Duygularında kararsızlık yaşayan çocukların olumlu ve olumsuz duyguları birlikte kullandıkları görülmüştür: “*Çok iyi hissettim ama ağlamıştım.*” (Ç8)

Çocukların duygu tanımları olumsuz duygular yönünde fazla iken nedenleri kategorisinde de olumsuz nedenlerin diğer nedenlerden fazla olduğu görülmektedir. Korkma ve üzülmeye nedenleri olarak birilerinin yaralanma ihtimali, evde oluşan hafif düzey hasarlar, deprem anı çıkan sesler, çevredeki yıkılan binaları görme, kendilerine ve yaşlılarına zarar gelme, evin yıkılma ihtimali, aniden olması ve çok sallanan deprem olması ifadeleri bulunmaktadır. “*Yıkılan evleri gördüm*” (Ç42), “*Böyle küçüktüm ya ışıklar sallanıyordu. Evimiz bum oluyor.*” (Ç10), “*Çay içerken birden*

oldu.”, “Bizim ev yıkıldı. Dedemgilde kalıyoruz. Bizim ev yapılıyor yenisi. Dedemgilde olmaktan mutlu değilim. Oyuncaklarım yok. Bir tane arabam ve topum var.” (Ç47) ifadeleri olumsuz duygu nedeni olarak kodlanmıştır. “Çünkü çok sallanan değildi az sallandı.” (Ç8) “Başka eve taşındık.” (Ç45), “Arabada uyuduk.” (Ç49) ifadeleri olumlu duygu nedeni olarak değerlendirilmiş ve çocukların hasarın az olması ya da evin yıkılması sebebiyle yeni bir eve taşınma nedenleriyle iyi hissettiklerini açıkladıkları görülmüştür. “Kaka yaptım diye.” (Ç47) neden belirten çocuğun ifadesi pandemide olduğu gibi depremde de duygu dışı ifade olarak kodlanmıştır.

Başlarına dair duygular kategorisinde incelenen 44 bölümde çocukların en çok olumsuz duygu nedenleriyle ilgili aileye, yaşıtlarına ve çevresindeki bireylere karşı fikir ürettikleri görülmüştür. Bu duyguların korkma, şaşırma, ebeveynlerden birinin göstermiş olduğu duygu, üzülmeye olduğu tespit edilmiştir. Çocukların bu duyguları: “İnsanlar oturuyorlardı. Korkmuşlardı.” (Ç27), “Şaşırtırlar insanlar.” (Ç61), “Annem de korktu.” (Ç41) ve “Yıkılan binalar oldu. Onların önünden geçerken arkadaşlarımı düşünüyorum” (Ç65) şeklinde ifade ettikleri görülmüştür. Olumlu duyguların ise aile bireylerinin ve tanımadığı kişilerin fizyolojik olarak iyi görünmelerinden kaynaklı olduğuna dair ifadeler bulunmaktadır. “Annem ve babam iyiydi.” (Ç19). Bilmeme ve hissetmeme kodlarına ait incelenen 3 belge bulunurken, bu kodun diğer duygu kodlarından daha az olduğu görülmektedir.

Başkalarının duygu nedenlerine dair fikir üreten çocukların bölümleri incelendiğinde “Aniden olduğu için.” (Ç61) “Annem ve babam mutsuzdu. Çünkü evin yıkılmaması için” (Ç65) ve “Bina yıkılabilir, lamba üstlerine düşebilir diye.” (Ç1) korkabileceklerini ve üzgün olabileceklerini ifade etmişlerdir. Olumlu duygu nedenlerinde ise “Deprem bitince benimle oyunlarına devam ettiler. Annem ve babam iyilerdi”(Ç19) görüşünü ifade eden çocuk ve diğer neden ifadelerine bakıldığında depremden önceki süreçlerini devam ettirdikleri için olumlu neden ifade ettikleri görülmüştür.

4.3 Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Alt Boyut Düzeylerinin Tamamında Yüksek/Düşük Düzeyde Bulunan Çocukların Resim ve Görüşlerine İlişkin Bulgular ve Örnekler

Sosyal/ duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğinden veri analizi kısmında belirtildiği gibi toplam puan alınamamaktadır. Ölçeğin iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, duygusal istikrar/stresle başa çıkma, görev yönelimi ve

keşfetmekten hoşlanma alt boyutlarından alınan puanlar, puan dağılımları baz alınarak düşük ve yüksek düzey olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu düzeylerin puan aralıkları Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Okul Öncesi Çocuklarının PERİK Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara Göre Düzeylere Ayrılması

PERİK Ölçeği Alt Boyutları	Düzeyler	Puan Aralıkları	N
<i>İletişim Kurma/</i>	Düşük	11-20	17
<i>Sosyal Performans</i>	Yüksek	21-30	56
<i>Öz-Kontrol/</i>	Düşük	14-21	16
<i>Düşüncelilik</i>	Yüksek	22-30	57
<i>Atılganlık</i>	Düşük	15-22	11
	Yüksek	23-30	62
<i>Duygusal İstikrar/</i>	Düşük	16-19	37
<i>Stresle Başa Çıkma</i>	Yüksek	20-28	36
<i>Görev Yönelimi</i>	Düşük	11-20	15
	Yüksek	21-30	58
<i>Keşfetmekten</i>	Düşük	13-21	13
<i>Hoşlanma</i>	Yüksek	22-30	60

Sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, duygusal istikrar/stresle başa çıkma, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma boyutlarının tamamında yüksek düzeyde bulunan çocukların pandemi ve deprem verileri incelendiğinde bulgular şu şekildedir:

- Çocukların resimlerinde soğuk tonlar kullandığı görülmüş; gece temasına ait figürlerin bulunması travmatik durumların etkisiyle ilgili bilgi sahibi olunmasını sağlamıştır. Çocuk resimlemelerindeki binaların, yaşadıkları ortamla ilgili bilgi verdiği ve demografik bilgilerle örtüştüğü tespit edilmiştir. Pandemi sürecinde alınan sosyal mesafe tedbirleri hem resim ögesi hem de görüş olarak belirtilmiş; okula özlem duyduklarına dair verilere rastlanmıştır. Arkadaşlarıyla iletişim kurma ihtiyaçları ifadelerine yansımış; kendisi ve başkalarına dair duygu ve nedenlerini ifade etme konusunda çekimser kalmadıkları görülmüştür. İzolasyonun gerekliliğiyle ilgili alınan tedbirler çocuklarda olumsuz duygular; aile ile birlikte daha fazla zaman geçirme durumu olumlu duygular oluşmasına

neden olmuştur. Çocukların pandemi sürecinde değişen düzenlerini olumsuz olarak ifade ettikleri; kısıtlı yaşam deneyimine sahip çocukların ilk karşılaştığı zorlu durumla baş edebilme becerisinin nasıl gelişebileceğine dair ipuçları verdikleri tespit edilmiştir. Çocuk resimlerinde kol unsurunun sıklıkla kullanılmaması güven ihtiyacı olabileceğini fakat aile ile geçirilen olumlu yaşantı ve sevdiği etkinliklerden mahrum kalmamasının bir motivasyon oluşturduğuna dair yansımalar ulaşılmıştır. Aile ile geçirilen süre içinde ebeveynlerin kullandıkları dilin çocuk üzerinde etkili olduğu; kullanılan olumsuz ve uygunsuz kelimelerin akılda kalıcı olduğu görülmüştür. Çocukların sıkıldıklarına dair çok fazla veri olmasına rağmen evcil hayvana sahip olmaları, ev rutinlerine dahil edilmeleri; oyun oynama, resim yapma, etkinliklerle ilgilenme gibi kendi kendilerine çözüm yolları bulmaya çalışmaları stresle başa çıkabilme yöntemleriyle ilgili bilgi vermiştir.

- Çocukların depresyon sürecinde yaşadıklarına dair, pandemiye göre daha güçlü betimlemeler yaptıkları tespit edilmiş; sözel iletişimin yanı sıra kendini resim gibi farklı yollarla da ifade edebildikleri görülmüştür. İletişim esnasında depresyon anına dair bilgileri net hatırladıkları ve ifade ettikleri; algılanan hasar bilgisine dair bilgi verdikleri görülmüştür. Depresyon aniden oluşmasının korku duygusunun oluşmasına neden olduğu; yer sarsıntısına dair detaylı bilgi vererek bilimsel tanımlama yaptıkları tespit edilmiştir. Alınan tedbirler incelendiğinde çömel-kapan-tutun gibi doğru davranışların çocukta doğru tedbir alabilmeyi ve öğrenmeyi sağladığı görülmüştür. Çocuğun olumsuz duygu ifadelerini yoğunlukla kullandığı görülsede nedenleriyle ilgili olumlu bilgiler verdiği tespit edilmiştir. Aile bireylerinin yansıttıkları aşırı duygu davranışlarının çocuklarda akılda kalıcı olduğu; bu davranışların başkalarının duyguları ve nedenlerine aktarıldığı tespit edilmiştir. Çevresindeki insanlara dair mutlu yüz ifadeleri kullanma, yeni bir eve taşınma, depresyondan önceki olumlu yaşantıya kısa sürede geçiş sağlama, evcil hayvanı ve bakımını üstlendiği canlılara karşı sorumluluk alma gibi yaşam deneyimlerinin çocuk için motivasyon oluşturduğu görülmüştür. Depresyon anında çocuğun kalabalık bir aile bulunması uzun süreli korku yaşamamasına, duygu kontrolü geliştirmeye başladığına dair bilgi vermiştir.

PERİK ölçeğinin alt boyutlarının tamamında yüksek düzeyde bulunan çocuklara dair resim ve görüşme örnekleri aşağıda verilmiştir.

Resim 1. Ç45'e Ait Pandemi Resmi

Resim 2. Ç45'e Ait Deprem Resmi

Ç45' e ait pandemi ve deprem resimleri Resim 1 ve 2'de gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Hava kararırken, evdeyken oturuyorduk. Geç saatlere kadar oturuyorduk. Bu ev bizim, yandaki ev arkadaşımın evi. Bu da bizim evimiz. Arası çok uzak değil. Yürüyerek gidebiliyoruz. Annem, ablam, babam, ben ve kedimiz evde. Oyun oynadım. Çikolata yedim. Biraz da telefonla oynadım, barbi evi ile. Üzgün hissettim, arkadaşımı göremediğim için. İyi şeyler olmadı ama geç yattığım için iyi.”
(pandemi)

“Bu ev düşmüş yere (sağ). Bunlar evdeki yaşayan insanlar. Gündüz oldu. Annem babam, ablam vardı deprem olduğunda. Dışarı çıktık. Sallanırken çıktık. Şaşırdılar, ev bir anda sallandı diye. Ben yatarken annem ayakta idi. Babamla uyandık hemen. Annem çığlık attı. Evin sallanmasından korktum. Korkum uzun sürmedi. Sonra eve döndük ama artık başka eve taşındık. O evimizi sattık. Daha mutlu hissettim. Çamaşırları katlarken annem deprem olduğu için korktu. Eskiden havuza giderken camlar hareket etti. Sonra ambulanslar, polisler geldi. Evimize gittik.” (deprem)

Resim 3. Ç2'ye Ait Pandemi Resmi

Resim 4. Ç2'ye Ait Deprem Resmi

Ç2'ye ait pandemi ve deprem resimleri Resim 3 ve 4'te gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Burda okula gitmek için sabah çok heyecanlıydım. Abim de yanıma gelmişti. Annem de üstlerimi giydirdi (ortadaki). Bu ben (annenin solundaki). Bu da abim (annenin sağındaki). Mutluyuz. Saçlarımızı kestirdik. Kuaför yamuk kesmiş. Annem de kuaföre ...² dedi. Bir de ordan dönerken iki tane slime aldık. Annem ve babamla yemek yaptık. Karpuz aldık. Sakız aldık. Mutluydum. Çünkü okullar açılacak diye mutlu oldum. Kötü hissettiğim şeyler olmadı .” (pandemi)

“Babam buraya arabayı park etmiş (siyah). Sonra da ayaklarını çizmeyi unuttum. Kuş (sarı) da ölmesin diye yanımıza aldık. Bir de masanın altına saklandık. Masanın altında babam, abim, annem, ben varız. Çizgi film izlerken deprem oluyor dedim. Ben dışarı tam çıkacakken annem elimden tuttu. Masanın altına saklandık. Deprem bitince babaannemlere gittik, yine deprem olmasın diye. Kendimi biraz kötü hissettim. Ev sallanıyordu. Camdan baktım. Bir şey hissettim annemlere söyledim çünkü biraz büyük bir depremdi. Çok sallandık. Bir tane oyuncağım düştü sadece. İnsanlarda masanın altına saklanmıştı. Çiçekler düşmedi . Bir tanesi kayacak gibiydi (sarı), pembe çiçeğin yanına aldık koyduk.” (deprem)

² Uygunsuz, çocuğun duymaması gereken bir kelime kullanıldığı için yazılmamıştır.

Sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın iletişim kurma/sosyal performans, öz-kontrol/düşüncelilik, atılganlık, duygusal istikrar/stresle başa çıkma, görev yönelimi ve keşfetmekten hoşlanma boyutlarının tamamında düşük düzeyde bulunan çocukların pandemi ve deprem verileri incelendiğinde bulgular şu şekildedir:

- Pandemiye dair çocuk resimleri ve görüşler incelendiğinde iletişim kurmada daha çekimser kaldıkları görülmüştür. Aile ve arkadaşlarıyla paylaşma, iletişim kurma ihtiyaçları olduğu, bu eksikliklerden dolayı televizyon ve tablet kullanım süreleri arttığı; uzun süreli ekrana maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Duygularını ifade ederken genellikle kararsız kaldıkları; ifadelerinde olumlu ve olumsuz duyguları birlikte kullandıkları görülmüştür. Pandemiye dair bilimsel tanımların olmadığı; olumsuz duygularla açıklanan tanımlamalar olduğu tespit edilmiştir. Bu olumsuz duygular ve nedenleri irdelendiğinde çocukların “ölüm” ile ilgili ifadeler kullandıkları; birkaç çocuğun ise iletişim kurmak istememe nedeniyle tanımlama yapmak istemediği görülmüştür. Düşük düzeyde bulunan çocukların pandemiye dair bilgileri ve sosyal tedbirleri çizgi filmler üzerinden öğrendikleri tespit edilmiştir. Ailede alınan sıkı tedbirler nedeniyle çocukta oluşan yalnızlık, olumsuz duygu olarak ifade edilmiştir. Çocuklarda kötü rüya görme ve sesler duymaya dair ifadeler tespit edilmiştir. Aile rutinlerinde oluşan değişimlerin, çocuğun beslenme düzenini olumsuz etkilediği görülmüştür. Savunmasız olan çocukların ihmal ve istismara maruz kalabileceği; maruz kalınan öfke gibi olumsuz duyguları yansıttıkları, duygu örüntülerini ve verilen tepkilerin yansımalarına dair verilere ulaşılabileceği görülmüştür. Bu tür durumlarda çocuğun anne ve babasına isimle hitap etmesi, ifadelerindeki netlik, yaşamış olduğu olumsuz duyguyla pandemi yaşantısını bağdaştırarak yinelemeleri, resimler aracılığıyla aile yaşantılarına dair bilgi verebildikleri görülmüştür.
- Depreme dair verilerde yapılan olumsuz tanımların korku duygusuyla ifade edildiği bunun nedeni olarak kendisinin ve başkalarının ölebileceği ihtimali ile oluştuğu görülmüştür. Deprem aniden olması ve deprem esnasında oluşan seslerin çocukları etkilediği; bunun şaşırma duygu olarak yansıdığı tespit edilmiştir. Çocuk resimlerinde depreme dair titreşim öğelerine ve evin yıkılmaması için çizilen engel öğelerine sık rastlanmıştır. Güvenlik nedeniyle değiştirilen evde de deprem yaşanması, yaralıların olduğu ve yıkılan evlerin gösterildiği olumsuz haberlere maruz kalınması çocuklarda korku duygusunun oluşmasına

sebeap olmuş; bu çocukların iyi oluş ve sağlamlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

- PERİK ölçeğinin alt boyutlarının tamamında düşük düzeyde bulunan çocuklara dair resim ve görüşme örnekleri aşağıda verilmiştir.

Resim 5. Ç3'e Ait Pandemi Resmi

Resim 6. Ç3'e Ait Deprem Resmi

Ç3'e ait pandemi ve deprem resimleri Resim 5 ve 6'da gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Bu resimde bizim evi yaptım. Bu televizyon (siyah büyük). Diğerleri otel odası. Evdeki otel odası. Evlerde olur ya. Oturma odası (mavi). Televizyon var. Dolap var. Kanepe var. Biz resimde yokuz. Misafirlğe gitmişiz. Arabayla gittik. Televizyon izledim. Oyun oynadım. Muthuydum. Oyuncaklarımla oynadığım için. Arkadaşlarım var. Annem var. Babam öldü. Annemle oyun oynadık. Tek başımaydım. Televizyon izlememek telefona bakmamak beni üzdü. Telefona zeka oyunu indirdik. Ben virüsleri bilmiyorum.” (pandemi)

“Depremde masanın altına gireceğimi unuttum. Onu çizmek istedim. Mutfak (kahverengi) . Deprem olduğunda mutfaktaydık. Korktum. Babam öldü benim. Annem mutfaktaydı. Babam mezarın içindeydi. Annem beni korumak istedi. Televizyonda bir şey Görmedim. Okuyan kitapta depremle ilgili bir şey vardı. İzledim. Dpremde yer tabakası kırılıyor.” (deprem)

Resim 7. Ç12'ye Ait Pandemi Resmi

Resim 8. Ç12'ye Ait Deprem Resmi

Ç12'ye ait pandemi ve deprem resimleri Resim 7 ve 8'de gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Ev yaptım. Artı şeklinde olanlar odalar. Bu da babam. Mutlu. Pandemide çalışıyordu. Bu da ben. Annem bahçede. Çiçekleri suluyor. Bu da çatı. Bunlar Güneş. Bu da bahçe, burda televizyon, burda annem var. Mutluydum. Oyun oynayabildim diye. Üzgün olacak bir şey olmadı. Ben kendime oyuncak buluyorum. Onunla oynuyorum.” (pandemi)

“Taşlar kırılmış (altta). Bu da evimiz. Evimizde ... abla ve ... abi var. Bunlar biziz. Bu babam. Bu da abim. Deprem oldu. Korktum. Abim bana karışıyor. Ben korktum ki bana karışmasın. Annem ve babam eski evimizde yatıyorlardı. Evimiz yıkıldı. Haberde gördüm. Deprem oldu diyordu. Bir kere oldu ama duvarlar yıkılacaktı. Yeni eve taşındık. Deprem taştan oluyor. Kırılıyor. Allah yapıyor depremi. Biz yaramaz oluyoruz diye deprem oluyor.” (deprem)

Resim 9. Ç63'e Ait Pandemi Resmi

Resim 10. Ç63'e Ait Deprem Resmi

Ç63'e ait pandemi ve deprem resimleri Resim 9 ve 10'da gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Burda bir tane renkli maske var. Sabunla, su çizdim (beyaz ve mavi). Bu yeşil ve turuncu olan Korana virüs. Mikroplar mutlular. Lacivert olan şifalı içme suyu. Oyun oynadım. Kardeşimle oynadım. Saklambaç oynadık. Televizyon izledik. Annem ve babamla köye gittik. Babamla birlikte kamyonla kepçeye gittik. O zaman çok iyiydim. Kuzenim var da . Evde yatıya kalabiliyordu. Virüs bir bakteri gibi. Hasta edebilir. Gözüne dokunursan mikrop kapabilirsın. Ağzına burnuna girebilir.”(pandemi)

“Burda bizim evde deprem olmuştu. Buraya engel koydum ki sabit olsun. Bunlar sabitleyiciler. Burası bizim evimiz. Burası bizim evimizin kapısı. Bunlar çiçeklerimiz. Bahçede. Biraz kötü hissettim şu kادarcık. Oyuncaklarım döküldü. Çok şaşırmıştım. Sanki deprem beni geriye itti. Babam uyandı. Yanımıza geldi. Ayakta sallanıyordu. Sonra bitti. Deprem olduğunda bizim evlerin süslerinin düştüğünü farkettim. Odamın sallandığını gördüm. Televizyonu açtık. Haberlere baktık. Şehir çok sallanmış. Depremi tabakalar yapıyor. Hızlı hızlı yapıyorlar ondan sallanıyor.”(deprem)

Resim 11. Ç7'ye Ait Pandemi Resmi

Resim 12. Ç7'ye Ait Deprem Resmi

Ç7'ye ait pandemi ve deprem resimleri Resim 11 ve 12'de gösterilmiştir. Pandemi ve depreme dair görüşme ve resim notları şu şekildedir:

“Buraya kocaman bir adam çizdim. Kocaman elli bir adam. Saçları yok. Koca burunlu bir adam. ... babam. Bu mavi olan yer kocaman masum bir adam. Kocaman bir insan evi. Bu evde ben, öğretmenim, ...³ ve diğer arkadaşlarım var. Bizim evimizde ..⁴. babam ve ... annem var. Bu adam insanları yok eder. Şiddetli biri. Birilerini vuruyor. ... baba sinirli. İnsanları yok etmek istiyor çünkü çok öfkeli. İnsanlara leke atıyor. ... baba beni yok edemez. Ben çocuğum ama annemi yok etmeye çalışıyor. Işıklar atarak. Durdum öyle. Televizyon izledim. ... babanın telefonundan oyun oynadım. Annem yemek yapıyordu. Babam haber izliyordu. Kötü hissettiriyor. Öfkeli oldukları için bize bulaşmaya çalışıyorlar ama maske sayesinde korunuyoruz. Okulda virüs olduğu için maskeyle geliyorum. İki kez virüs oluyorsun. Tekrar olmamak için maske ve elbiseler giyorum. Boğazım koronavirüs olmuştu. Annem ve babam olmadı.” (pandemi)

“Babamın mükemmel evini çizdim ve çok güçlü evimizi çizdim. Bu evimiz. Kocaman birini seçemem. Çok kötü hissettim depremde. Gezdik. Yorulduk. Şaşkındım. Babam da şaşırmıştı çünkü. Evleri yıkılan insanlar gördüm. Çok üzgün görünüyorlardı.

³ Ç7 çocuğu kendi ismini kullandığı için yazılmamıştır.

⁴ Ç7 çocuğu babasının ismini kullandığı için yazılmamıştır. Çocuk “anne ve baba” kelimeleriyle birlikte ebeveynlerinin isimlerini kullanarak hitap etmektedir.

Televizyonda görmedim. Deprem yorucu bir şeydir çünkü sinirli oluyorsun.”(deprem)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ,TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgular kısmında bulunan sonuçlar açıklanacak, literatür ışığında tartışılacak ve önerilere yer verilecektir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda iki problem durumunun sonuçları paylaşılmış ve literatür eşliğinde tartışılmıştır.

5.1.1 Birinci Alt Probleme Dair Sonuç ve Tartışmalar

İki problemden ilki olan “ pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıkları cinsiyet, kardeş sayısı, anne ve baba öğrenim durumu, anne ve baba meslek değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır ?” sorusuna cevap aranmıştır.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı görülmüştür.*

Araştırma sonucuna göre cinsiyet değişkeninin, ölçeğin duygusal istikrar/stresle başa çıkma alt boyutu ve öz-kontrol/düşüncelilik alt boyutunda bulunan çocuklar için farklılaştığı görülmüştür. Her iki alt boyutta bulunun kız çocuklarının erkek çocuklarından daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Duygusal istikrar/stresle başa çıkma ve öz-kontrol/düşüncelilik boyutlarına dair ölçek soruları incelendiğinde duygusal düzenleme yapabilme, yaşadığı stres sonrası toparlanabilme, öz-denetim sağlayabilme ve düşünceli davranabilme becerilerine yönelik olduğu görülmektedir (Özbey, 2019). Bireyler doğal afetler de dahil olmak üzere toplumsal sorunlara karşı başa çıkma, güçlenebilme, üstesinden gelebilme ve bu deneyimlerle dönüşebilme kapasitesiyle dünyaya gelir ve bu kapasite bireyin psikolojik sağlamlık düzeylerini belirler. (Henderson Grotberg, 2001). Erken çocukluk dönemi sosyal- duygusal temellerin oluşturulabildiği, mutlu olmalarını destekleyecek, yetişkinlik dönemlerinde zorluklara karşı

uyum sağlayabilme ve çözüm bulucu olabilmelerini sağlayacak kritik bir dönemdir. Bu kritik dönemde, sorunlara karşı oluşan koruyucu sistemler zarar gördüğünde küçük çocuklara yönelik tehdit de artmaktadır (Mihaela,T. 2015). Literatür incelendiğinde “olumsuz – travmatik duruma maruz kalan” ve “maruz kalınan olaydan sonra sağlanan başarılı adaptasyon” yani çocukların iç-dış dengeyi sağlayabilmesi, cinsiyet farklılıklarından ziyade hangi koruyucu sistemler ve içsel güçler vasıtasıyla diğerlerinden farklı bir direnç ve güçlülük gösterdiklerini bilmenin daha anlamlı olacağı yönündedir (Maier, Vitiello, ve Greenfield, 2012; Mihaela, 2015; Miljević-Ridički, Plantak ve Bouillet, 2017; Masten ve Barnes 2018).

Bahsedilen koruyucu faktörlere bakıldığında etkili problem çözebilme, yaşamını ve duygularını kontrol edebilme, duygularını düzenleyebilme, empati kurabilme, stresle başa çıkabilme, öz- kontrol sağlayabilme, öz-saygı/güven ve yeterliliğe sahip olabilme, sorumluluk alabilme gibi içsel güçler psikolojik sağlığın temellerini oluşturmaktadır (Gizir, 2007). Erken çocukluk döneminde de çocukların bu becerilere sahip olması ya da geliştirilmesi beklenmektedir.

Bu becerilerden olan duygu düzenleyebilme, psikoanalitik kuramcılara göre ebeveynle oluşturulan sağlıklı ve güvenilir bir bağlanma ilişkisiyle yakından ilgili olduğu yönündedir (Berk, 2013, s.513). Yapılan araştırmalar incelendiğinde, güvenli bağlanan çocukların duygu düzenleme becerilerinin kızlar lehinde farklılaştığına dair sonuçlar yer almaktadır. Erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla anneleriyle daha güvensiz bir bağlanma gerçekleştirdiği ve erkek çocuklarında öz-kontrol ve davranış problemlerinin daha yüksek olduğu; kızgınlık, saldırgan davranışlar göstermeye daha eğilimli oldukları yönündedir. Literatürde bu durumun kültürel olarak kabul gören cinsiyet rollerinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Kız çocuklarının duygularını daha yoğun yaşayabildiği, bu duyguları rahat ifade edebildiği ve gösterebildiği görülürken; erkek çocukların bu anlamda sınırlandırıldıkları düşünülmektedir. Problem çözme becerilerinin cinsiyet açısından farklılıkları incelendiğinde her iki cinsiyet için de farklı sonuçlar olduğu, bazı çalışmalar da ise herhangi bir farklılaşmanın olmadığı belirtilmiştir. (Anlıak ve Dinçer, 2005)

Çocuklar ile bu ölçekle yapılan çalışmalarda çocuğun alt boyutlarda aldığı puan önem arz ederken, yetişkinlerle ve yaşlılarla yapılan çalışmalarda psikolojik sağlamlığı tespit eden farklı ölçeklerde toplam puan kriter olarak belirlenmiş; erkeklerin risk faktörlerine karşı daha savunmasız oldukları davranış problemleri sergiledikleri ve olumsuz tepkiler verdikleri tespit edilmiştir (Ripple ve Luthar, 2000). Kadınlar yönünde çıkan anlamlı farklılığın nedeni olarak

başka bir çalışmada ise kadınların duygularını ve başkalarının duygularını yorumlarken kullandıkları duygu dilinin erkeklere göre daha gelişmiş olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Kuzucu, 2006; Aras, 2021).

Sonuç olarak literatür incelendiğinde farklı yaş grupları ve cinsiyetle ilgili yapılan çalışmalarda görüldüğü gibi mevcut araştırmada kızlar yönünde anlamlı bir fark bulunmasına rağmen, duygusal istikrar ve öz-kontrol becerilerinde cinsiyet farklılıklarından çok; kültürel, sosyal, gelişimsel farklılıkların ve bu farklılıkları gözeterek bireylerin ve çocukların içsel güçlerinin neler olduğunun tespit edilmesinin daha anlamlı olduğu; küçük yaştaki çocukların diğer bireylere oranla tüm risk durumlarına karşı daha savunmasız ve daha kolay incinebilir oldukları düşünülmektedir.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşmadığı görülmüştür.*

Araştırma sonucuna göre kardeş sayısı değişkeni, ölçeğin alt boyutları için farklılaşmamıştır. Yapılan çalışmalarda iki farklı durum söz konusudur. Duygu düzenleme becerilerinin psikolojik sağlamlık üzerinde etkisi olduğu ve bunun koruyucu bir psikososyal faktör olduğu literatürde ifade edilmiştir. Problem davranışlarına yönelik literatürde kardeş sayısının uyum, davranış ve alışkanlıklar üzerinde etkisi olduğu; kardeş sayısının artmasıyla kardeş ve aile çatışmalarının arttığı, bazı çocuklarda saldırgan davranışları arttırarak aile içi stresi yükselttiği ifade edilmiştir (Abidin, 1990). Davranış sorunlarını farklı değişkenlerle inceleyen başka bir çalışmada kardeşi olmayan çocuklarda kavgacı-saldırgan olma, endişeli-ağlamaklı olma, dikkatsiz ve hareketli olma gibi davranış problemlerinin daha fazla gözlemlendiği tespit edilmiştir (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010). Duygu düzenleme becerileriyle kardeş sayısı arasındaki farklılığı tespit etmeyi amaçlayan farklı çalışmalarda da anlamlı bir fark bulunamamıştır (Yükçü ve Demircioğlu, 2017). Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, Yükçü ve Demircioğlu'nun yapmış olduğu çalışma bulguları araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir.

Çocuğun dünyaya gelmesi ile aile ilişkilerinin, ebeveyn davranışlarının çocuğun gelişimi üzerinde etkisi olduğunu ifade eden kuramcılar bulunmaktadır. Bu kuramcılardan olan Adler (2000), çocuğun doğum sırasının ebeveynlerin çocukla ilişkisine ve gösterdikleri davranışların korumacı ya da ilgili olma durumunu etkilediğini ifade etmiştir. Adler doğum sırasının öneminden

bahsederken çocuğun algıladığı psikolojik doğum sırasının daha önemli bir etken olduğunu söylemiştir. Bu algılayışı belirleyen etken ise ebeveynlerin çocuklara karşı tutumlarıdır. Çok çocuklu ailelerde ortanca çocuk, küçük çocuk ya da kardeşi olmayan çocuklarda problemler yaşandığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına bakıldığında çalışma grubundaki çocukların çoğunluğunun en küçük çocuk olması; tek çocuk ve üç kardeşli çocukların sayısının, iki kardeşli çocuk sayısına yakın olması sebebiyle farklılaşmanın olmadığı düşünülmektedir.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının anne öğrenim durumu ve meslek değişkenlerine göre farklılaştığı görülmüştür.*

Araştırma bulgularına göre anne eğitim durumu, ölçeğin duygusal istikrar/stresle başa çıkma alt boyutunda bulunan çocukların, annesi lise mezunu olanların üniversite mezunu olanlardan daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Yine aynı alt boyutta anne mesleği sağlık personeli olan çocukların memur olan annelere göre daha yüksek puan aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öz-kontrol/düşüncelilik alt boyutunda düşük düzeyde bulunan çocukların, annesi ortaokul mezunu olanların üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Literatür incelendiğinde duygu düzenleme ile ilgili anne değişkenini ele alan bazı çalışmalarda çalışma durumuna göre farklılık oluşmazken, öğrenim düzeyinin anlamlı olduğu ifade edilmektedir. Anne öğrenim düzeyi arttıkça psikolojik sağlamlığın koruyucu faktörü olan duygusal düzenleme becerilerinin de arttığı görülmüştür (Yükçü ve Demircioğlu, 2017). Çalışmanın bulguları incelendiğinde lise mezunu annelerin sayısı çoğunluktadır. Bunu takiben ortaokul ve ilkokul gelmektedir. En az sayı ise üniversite mezunu ve okuma-yazması olmayan annelerdir ve çalışma grubunda 8 kişiyi temsil etmektedir. Lise mezunu annelerin evde çocuklarıyla birlikte vakit geçirme sıklıklarının daha fazla olduğu düşünülürse, annenin duygusal istikrarı ve baş edebilme becerilerini gözlemleyen çocukların rol model pratiklerinin arttığı ve benzer yansımalar gösterdikleri düşünülmektedir.

Sağlık sektörü çalışanlarının mutluluklarını araştıran iyi oluş üzerine yapılan, psikolojik belirtiler ve psikolojik sağlamlığı inceleyen araştırmalarda anksiyete, depresyon ve öfke gibi belirtilerin sağlık personellerinde düşük düzeyde olduğu; bunun da iyi oluş ve sağlamlık düzeylerinin yüksek olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (Baytar, 2020; Cevizci ve Müezzini; 2019). Bir çocuğun sadece içsel işaretlerini değil aynı zamanda bakım veren kişilerin

kendi içsel durumlarının izlenmesi ve uyum sağlama yeteneklerinin geliştirmesi “yansıtıcı işleyiş” olarak bilinir. Bir annenin yansıtıcı becerileri çocuğunun ondan doğal şekilde mi yoksa tasarlama yoluyla mı öğreneceğini belirler. Bu etkileşimle çocuğun içsel çalışma modelini harekete geçirir (Schoore, 2001). Bu bağlamda çocukların duygularını düzenleme şekilleri ve başatme becerilerinin sağlıklı anneler yönünde farklılaşması beklenen bir sonuçtur.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının baba öğrenim durumu ve meslek değişkenlerine göre farklılaşmadığı görülmüştür.*

Araştırma analizlerine göre ölçeğin alt boyutlarında baba öğrenim durumu ve meslek değişkenleri farklılaşmamıştır. Duygu düzenleme ve birçok koruyucu faktörün gelişiminde belirleyici etken, aile içindeki duygusal iklimdir. Bu da sosyoekonomik durumla ilişkilidir. Gelir, çalışma durumu, öğrenim düzeyi gibi kriterler sosyoekonomik düzeyi belirler (Morris, Silk, Steinberg, Myers ve Robinson, 2007). Baba çalışma durumu ve öğrenim düzeyiyle ilgili yapılan çalışmalarda farklılık yaratmadığına dair sonuçlar çalışma bulgularına paralellik göstermektedir (Gelgör, 2016). Babanın öğrenim düzeyi arttıkça çocuğun duygu düzenlemesinin arttığına dair farklı bulgular olduğu da tespit edilmiştir (Karaaslan, 2012). Babası kamu görevlisi olarak çalışan çocukların duygu düzenleme becerisi, babası işçi olarak ve serbest meslekte çalışan çocukların duygu düzenleme becerisinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Yükçü ve Demircioğlu, 2017).

Sonuç olarak, çalışma demografik bilgileri incelendiğinde çalışmayan babanın bulunmaması; memur ve özel sektörde çalışan babaların çalışma grubunda eşit ve en yüksek paya sahip olması farklılaşmama sebebi olarak düşünülmektedir. Çocuk bakımındaki sorumlulukların ebeveynler için bir dengede yürütülememesi, babaların genellikle ev dışı zaman geçirmeleri ve yoğun çalışma koşulları nedeniyle zaman ayırma sorunları yaşanması; bunlar neticesinde annelerin vakitlerinin büyük bir kısmını çocuklarıyla geçirmesi, gelişimleri üzerinde babalara göre daha fazla etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir.

5.1.2 İkinci Alt Probleme Dair Sonuç ve Tartışmalar

Araştırmanın ikinci problemi olan “pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal – duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıkları çocukların görüş ve resimlerine

nasıl yansımaktadır ?” problemine cevap aranmıştır. Bu problem kapsamında her iki temada ortak oluşan “Pandemi/Deprem Algısı”, “Duyguları Anlamlandırmak” ve “ Süreçte Geçirilen Yaşantı” bulgularıyla çalışmanın nitel sonuçları paylaşılacak ve tartışılacaktır.

- *Pandemi ve deprem algısının çocukların görüş ve resimlerine yansımaları*

Pandemi tanımı verilerine bakıldığında olumsuz tanım, deprem tanımlarına bakıldığında bilimsel tanım oranlarının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Pandemi için çocuklarda olumsuz duygu ifadelerini içeren bir algı oluşurken; deprem temasında çocukların çoğunluğunun yaşantı anıyla yanlış bağlantılar kurarak depremin tanımlamasını yaptığı görülmektedir. Pandemi algısı üzerine yapılan benzer çalışmada da çocukların sadece “hastalık” tanımlaması yapabildiği, detaylı bir bilgiye sahip olmadıkları; virüs temalı çizimlerde üç yaş grubunun korku unsurlarıyla tasvir ettiği, dört ve beş yaş grubunda tanımlamaların çeşitlendiği görülmüştür (Öztürk, Kuru, & Yıldız, 2020; Duran, 2021). Deprem ile ilgili bilim dışı tanımlar detaylı incelendiğinde, çocukların doğaüstü varlıklar ve dini ritüellerle tanımlama yaptıkları görülmüştür. Hanesova (2021) yaptığı çalışmada bu tür tanımlamalara sık rastlandığını fakat pandeminin ikinci dalgasında azaldığı, bu dalgada pandemiye dair daha çok “kötü bir kavram” tanımlamalarının oluştuğunu ifade etmiştir. Çalışma grubunda bulunan çocukların işlem öncesi dönem oldukları bilinmekte ve bu dönem özellikleri nedeniyle akıl yürütme yaptıkları düşünülmektedir.

Korunma yöntemleri incelendiğinde pandemi temasına dair çocuklar sosyal tedbirleri bilip önlem alabilirken; çocukların hijyen tedbirleriyle ilgili özbakım becerilerinde desteğe ihtiyaç duydukları görülmüştür. Yaş gelişimi özellikleri düşünüldüğünde çocukların bu becerilerin kazandırılmasına ihtiyaçları oldukları düşünülmektedir. Deprem korunma yöntemlerinde dikkat çekici sonuç, çömel- kapan-tutun ve doğru önelemleri alanların çalışma grubunda sayıca az olması ve tehlike oluşturabilecek alanlarda bulunma eyleminin çok sık bahsedilip resimlendirilmesidir. Çocukların öğrenme ve keşfetme motivasyonlarının gözlem ve yaşantıları deneyimleme olduğu düşünülürse yetişkinlerin doğal afetler karşısında gösterdikleri davranışların önem arz ettiği görülmektedir (Pfefferbaum ve ark., 2008). Yapılan çalışmalarda da deprem esnasında alınacak önlemler konusunda çocukların ciddi bilgi eksikleri, afetleri tanıma ve nedenlerine dair farkındalık düzeylerinin düşük olduğu, uygulanan deprem bilincini artırma programlarıyla bilinçlenme düzeylerinin arttığı ifade edilmiştir (Sapsağlam, 2019; Tuncer, 2021; Çelik, 2016).

Her iki tema için bilgi edinme kaynakları incelendiğinde pandemi için hem bilgi edinme ihtiyacının az olması hem de aile, sosyal medya ve öğretmenlerden bilgi edinme oranlarının az olması dikkat çekmiştir. Bir diğer dikkat çeken sonuç ise öğretmenlerden bilgi edindiğini ifade eden çocuğun bulunmaması ve deprem konusunda sosyal medyadan bilgi edinme oranının fazla olmasıdır. Çocukların görüşleri incelendiğinde sosyal medyadan duydukları haberlerden olumsuz yönde etkilendikleri görülmüştür. Bununla ilgili yapılan çalışmalarda çocuklarda benzer sonuçlar görüldüğünü, çocukların toplumsal olaylar konusunda bilgi edinme ihtiyaçlarının olduğu, bu ihtiyacın Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirlenmiş bir çocuk hakkı olduğu ifade edilmiştir (Büyükbaykal, 2012; Kapusuz, 2017; Yüksek Usta & Gökcan, 2020). Çocukların seçim yapabilecek kadar eleştirel düşünemedikleri, örtük öğrenmeler neticesinde medyadan öğrendiklerinin korku ve kaygı oluşturabileceği, bu öğrenmelerin duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Çocuğun yaşı, cinsiyeti, tıbbi geçmişi ve afetle ilgili deneyimleri gibi gelişimsel ve kişisel özellikleri doğal afetlerden sonra sağlanacak sosyal destek sistemlerinin etkilerini belirleyen önemli etkenlerdir. Bununla birlikte hasar derecesini tespit edebilmek ve yaşadığı kayıpları bilmek bu destek sistemlerinin sağlıklı çalışabilmesi için gereklidir. Çocukların bu anlamda kayıpları ve hasarları nasıl algıladıkları, iyi oluşları ve psikolojik sağlamlıkları açısından önemli verilerdir. Bulgular incelendiğinde kodlama yapılan 55 bölüm içinde çocuklar en çok ağır hasara yönelik bilgiler vermiştir. Bu hasar kodlamalarına bakıldığında hem kendi evlerini yitirdikleri hem de başkalarının evlerinin yitirilmesine şahit oldukları çocuklar tarafından belirtilmiştir. Bununla birlikte deprem sonucunda oluşan yangınlar da ağır hasar kodlaması altında belirtilmiştir.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan çocukların görüş ve resimlerine kendi ve başkalarının duygularını anlama ve anlamlandırma açısından yansımaları*

Duyguları anlamlandırma kategorisi pandemi teması için incelendiğinde, çocukların başkalarının duygu ve nedenlerine göre, kendi duyguları ve nedenleriyle ilgili daha fazla görüşte bulunmuşlardır. Kendi ve başkalarının duygularıyla ilgili olumsuz ifadelerde bulunurken; duygu nedenleri irdelediğinde kendine dair duyguları daha çok olumlu nedenlerle ifade etmişlerdir. Başkalarına dair olumsuz duygu nedenlerinin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Deprem teması incelendiğinde çocukların kendilerine ve başkalarına dair duyguları, nedenleriyle birlikte anlamlandırma konusunda olumsuz görüşler ilettikleri görülmüştür.

Erken çocukluk dönemi çocukların duygularını iletebilmeyi öğrendiği, duygusal yaşantıları kontrol edebilmeyi ve empati kurabilmeyi deneyimlediği sosyal/duygusal becerileri kazanabileceği labaratuvar niteliğinde bir dönemdir (Bailey, Zinsser, Curby, Denham ve Bassett; 2013). Yapılan çalışmalarda da çocukların yaşadığı farklı durumlara farklı tepkiler gösterdiği ve bu tepkilerin çocukların mizaçlarına göre çeşitlendiği belirtilmektedir. Olumsuz duygulanıma sahip bir çocuğun öfke, kaygı, saldırganlık ya da içe dönüklük gibi farklı tepkiler verebileceği bilinmektedir. Genel kanı mizacın, çocuklarda duyguların yansıtılmasını farklılaştıran, duygusal gelişimi etkileyen bir unsur olduğu yönündedir (Akın, 2018). Doğal afet yaşamış ve pandemi sürecinin sıkıntılarıyla baş etmeye çalışmış çocukların psikolojik sağlığı, dayanıklılığı üzerine yapılan çalışmalarda, çocukların davranışsal tepkiler gösterdiği ve kaygı, korku gibi psikolojik etkileri olduğu tespit edilmiştir (Hansel vd. 2015; Karakaya vd. 2004). Çocuğun yaşı, cinsiyeti ve tecrübelerinin dayanıklılık üzerinde etkisi olduğu gibi kendini anlama, başkalarıyla iletişim kurabilme ve empati geliştirebilmenin de bir etkisi olduğu fakat kişisel kontrol duygularının zamanla geliştiği yönünde açıklamalar bulunmaktadır (Cheng vd. 2018; Felix vd. 2011; Kahuroa et al., 2021). Aynı zamanda ebeveynlerin yansıttıkları kaygı, korku gibi olumsuz duyguların çocukta da aynı duyguları oluşturabileceği; duyguların kaynağını anlayamayan çocuğun bu tür problemlerde daha fazla davranış ve duygu değişimleri yaşayabileceği yapılan çalışmalarla da tespit edilmiştir (Ercan vd., 2020).

Başkalarının eylemleri ardındaki amacı anlama yeteneği daha empatik bir tepkiyi doğurur ve bu da kurulacak iletişimin daha anlamlı olmasını sağlar. Gözlem ve taklit yoluyla çevresindekilere dair bilgi edinen çocuk kendi iletişim repertuvarını oluşturur. Eylemlerin, tepkilerin ve etkileşimlerin sonucunda ortaya çıkan öğrenme çıktıları çocukların yaşanan bu olumsuz olaylara ayak uydurabilmesine ve başa çıkabilmesine destek olur. Geçmiş ya da yaşanmakta olan deneyimlerin çocukların duygu örüntüleri üzerinde süregelen fizyolojik etkilerini anlamak, çocukla birebir etkileşimde olan bireylerin nasıl bir yaklaşım sergilemesi ve müdahale programları oluşturulması gerektiği ile ilgili önemli ipuçları vereceği düşünülmektedir.

- *Pandemi ve deprem sürecini yaşayan çocukların görüş ve resimlerine bu süreçteki yaşantılarının yansımaları*

Pandemi temasına ait aile ile geçirilen yaşantı kategorisi incelendiğinde olumlu yaşantıya dair görüşlerin olumsuz yaşantı ve baba katılımı görüşlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Aile ile olumlu yaşantı görüşleri irdelendiğinde dikkat çekici sonuç ev rutinlerine dahil olan, evcil hayvan sahiplenildiğine dair görüşlerin belirtilmesi ve az sayıda olmasıdır. Aile yaşantılarına dair nitelikli ilgili net bilgiler aile ilgili olumsuz yaşantılara dair verilen görüşlerde tespit edilmiştir. Ebeveynlerden birinin çalışma durumu, ev rutinlerinden dolayı çocuğa ayrılan sürenin kısıtlanması, aile kurallarının değişmesi, alınan tedbirlerden dolayı dışarıya çıkamama ve mahrum kalma, ilgisiz ebeveyn tutumları çocuklar açısından olumsuz yaşantı görüşlerinde ifade edilmiştir. Çocuğun bakım ve sorumluluğunu ebeveynlerden ziyade annelerin üstlendiği algısı olan toplumlarda baba katılımına dair çalışmada bulgular aranmıştır. Bu bulgulara az sayıda bilgi bulunsa da nitelikli ve niteliksiz sayılabilecek yaşantıların olduğu görülmüştür.

Çocuğun bireysel yaşantısı incelendiğinde daha çok oyun oynama ve etkinlik yapma gibi olumlu yaşantıları oluşurken; bunun yanında tek kaldığını ve sıkıldığını, okulu özlediğini belirten çocukların, olumsuz bireysel bir yaşantı geçirdiği görülmüştür. Yeni normal, sosyal izolasyon ve ev karantinasının çocuk üzerinde etkilerini inceleyen araştırmalarda, değişen rutinlerin çocukta duygusal ve davranışsal problemler oluşturduğu, olumsuz davranışlarda artış gözlemlendiği; ebeveynlerin bu süreçte ev kurallarını sürdürmekte zorlandıkları dile getirilmiştir. Bu süreci yönetemeyen ebeveynlerde ve çocuklarında olumsuz duygu durumlarının ortaya çıktığı görülmüştür (Ok ve ark., 2021; Döğer ve Kılınç, 2021). Sosyal çevreden yoksun kalan çocuklar için başa çıkabilme becerilerini desteklemek adına oluşturulan web tabanlı uygulamalar hem ebeveynlerin süreci yönetmelerine destek olmuş hem de çocukların psikolojik sağlık ve iyi oluşlarını desteklemiştir (Pınar, 2021). Çalışmaya paralel olarak farklı bir çalışmada da evdeki süreçte etkinlikler yaptığını ifade eden çocukların ailelerinin, online çalışma hayatına geçiş yaptığı ve hala bu süreci yaşadıkları görülmüştür (Döğer ve Kılınç, 2021; Dikmen ve Gültekin, 2021). Yine aynı çalışmada süreçte babaların çocukları ile zaman geçirme ve sorumluluk üstlenme açısından değişiklikleri gözlemlenmiştir. Baba çocuk arasında değişen dinamikleri derinlemesine araştırmak ve bu değişime neden olan etkenleri irdelemek önemlidir. Olumsuz durumların yanında artan aile içi etkileşim ve babaların da sürece katılımının olumlu değişimler olduğunu ifade eden çalışmalar da olmuştur (Başaran ve Aksoy, 2020).

Çocukların yaşantılarında teknoloji kullanımıyla ilgili artış dikkat çekmektedir. Ebeveynleriyle de bu kontrolsüz teknoloji kullanımının çocukların yaşantılarında olduğu görülmüştür. Hindistan'da pandemi döneminde yapılan bu konuyla ilgili çalışmada da kontrolsüz

teknoloji kullanımının bilişsel yan etkileri ve gecikmiş konuşmaya sebebiyet verdiği görülmüştür (John ve ark., 2021; Ok ve ark., 2021).

Bu süreç içinde temel ihtiyaçlarının giderilmediğini özellikle belirten çocuklar olmuştur. Beslenme ile ilgili de değişimler yaşandığı, sağlıksız yiyeceklere yönelim olduğu görülmüştür. Dinlenme ve temizlik ihtiyaçlarının artış gösterdiği çocukların ifadelerinden anlaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda ebeveynler değişen rutinlerin özellikle sosyal aktiviteler, beslenme saatleri, uyku saatleri, hijyen ve elektronik cihazların kullanımı olarak ifade etmişlerdir. Çocukları biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaları, potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve büyümeleri için beslenmeye ihtiyaç duydukları açıktır. Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidinde en temel fizyolojik ihtiyaç olarak ön plana çıkar. Deprem, pandemi ve bu tür süreçlerde hem temel gereksinimleri karşılamak hem de sağlıksız alışkanlıkların normal hale gelmesini engellemek için çocuk, aile politikaları ve kültürel açıdan çoklu müdahalelere ihtiyaç vardır.

5.2 Öneriler

Bu bölümde, pandemi ve deprem sürecini yaşayan okul öncesi çocuklarının sosyal-duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlıklarının incelenmesini araştıran bu çalışmanın sonuçları ilgili alanyazını değerlendirilerek araştırmacılara ve uygulayıcılara öneriler sunulmuştur.

5.2.1 Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Görüşme analizleri yapılırken ebeveynlerin iyi oluşlarıyla çocukların iyi oluşları arasında bir ilişki olduğu belirtilen görüşler tespit edilmiştir. Ebeveyn iyi oluş ve çocuğun psikolojik iyi oluş ile ilgili nicel ve nitel boyutlarıyla pandemi ve deprem etkilerini ortaya koyan geniş kapsamlı profil araştırmalarının çok paydaşlı araştırma grupları ile yürütülmesi,
- Çocukların ifadeleri irdelendiğinde, deprem ve pandemi gibi zorlu şartlar nedeniyle değişen yaşam koşullarının farklı değişkenlerle etki, ilişki ve nedenselliklerine yönelik çalışmaların artırılması,
- Pandemi ve deprem çalışmalarının bireyler, yetişkinler, ergenler ve farklı eğitim kademelerinde olduğu gibi okul öncesi dönem çocuklarında da yaygınlaştırılması,
- Sosyal becerilerde yaşanan sıkıntılardan ötürü çocukların duygu düzenleme, duyguları anlamlandırma ve ifade etme, benlik algısı, akran iletişimi, problem çözme becerileri ve adaptasyonu güçlendirme ilgili çocuğu koruyucu faktörler üzerine çalışmalarının yapılması,

- Travma sonrası gelişim üzerine uluslararası çalışmalar mevcut olsa da ülkemizde pandemi, deprem konuları ile ilgili fenomenoloji çalışmalarının yapılması,
- Çocukların kendilerini en iyi ifade ettikleri yollardan biri olan resimler, gelişimlerinin desteklenmesinde de yararlanılan önemli özelliklerden biridir. Özellikle okul öncesi dönem çocukları için kapsamlı bir sanat eğitime yer verilmesi ve bununla ilgili müdahale programlarının araştırılıp, oluşturulması,
- Çocuklarla birebir etkileşimde bulunan kişilerin ne derecede iyi oluş ve sağlamlığa sahip olduklarının araştırılması,
- Aile özelliklerine ilişkin öğrenim ve meslek durumları bu çalışmada bilinmektedir. Daha sonraki çalışmalarda sosyo-ekonomik düzey, yaş ve iyi oluş düzeyleri hakkında bilgi verebilecek açık uçlu sorulara yer verilerek bu çalışmaların yapılması,
- Pandemi ve deprem sürecinde ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocuğun yaşamındaki önemi dikkate alındığında bu ilişkinin nasıl ve nedenselliğini tespit edici çalışmaların artırılması önerilmektedir.

5.2.2 Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Psikolojik sağlamlığın ve iyi oluşun geliştirilmesi ve korunmasına yönelik dijital uygulamalar geliştirilmesi,
- Okullarda görev yapan öğretmenler ve sanat eğitimcilerinin zorlu süreçler yaşayan okul öncesi yaş grubu çocuklarını gerçekçi ve yaratıcı olmalarına ortam hazırlayarak farklı bakış açıları ve düşünceleri kazandırılmaları, bu süreçlerin çocuklar üzerindeki etkilerinin başka sanatsal etkinlikler (drama, heykel, seramik veya üç boyutlu çalışmalar) yaptırılarak da araştırılması,
- Okul öncesi dönem çocuklarının pandemi ve deprem sürecindeki yaşadıklarını yansıttıkları görüşlerin incelenmesi aile, öğretmen, okul idarecileri ve ruh sağlığı çalışanlarına süreç yönetimiyle ilgili gerekli verileri sağlayacağı düşünülmektedir. Çocukların hayatlarında bulunan bu kişilerin rolleri farklı dahi olsa çocuğun güven duygusunu tekrar kazanması, başa çıkma, problem çözme becerilerinin desteklenmesi ve zorlu durumlardan önceki işlevselliği tekrar kazanabilmesi için işbirliğinin yapılması,
- Ailelerin erken çocukluk dönemi gelişimleri ve kriz durumaları halinde sosyal duygusal gelişimi korumak ve geliştirmek adına etkili platformların, kanalların oluşturulması ve rehberlerin hazırlanması,

- Mevcut altyapı ve kaynaklar kullanılarak çocukların öz düzenleme-rutin oluşturma– adaptasyon beceri düzeyini arttırmaya yönelik ebeveyn eğitimlerinin gerçekleştirilmesi,
- Kriz durumlarında çocuğun baş edebilme becerisini geliştirmek adına uyum çalışmalarının çeşitlendirilmesi,
- Eğitim politikalarında bu konuya yer verilmesinin sadece çocuklar için değil toplumun psikolojik refahı içinde önem arz ettiği ve bu konuda yeni girişimlerin arttırılması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

["Deprem Detay". AFAD. \(24 Ocak 2020\). 22 Şubat 2020 tarihinde \[kaynağından\]\(#\) arşivlendi. Erişim tarihi: 25 Ocak 2020.](#)

Abidin, K. (1990). Assessment of child physical and sexual abuse offenders. *Milner, J.S., Murphy, W.D. Family Relations*. Volume: 40, pp: 478-488. (s. 480'deki alıntı).

Adler, A. (2000). *Yaşamın anlam ve amacı*. İstanbul: Say Yayınları.

Ai, H., & Hu, J. (2016). Psychological resilience moderates the impact of social support on loneliness of "left-behind" children. *Journal of Health Psychology*, 21(6), 1066-1073.

Akın Sarı, B. (2018). Mizaç özellikleri ve gelişime etkileri. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 4 (1), 5-9

Akkan B. (2020). Kovid-19'un çocuklar üzerinde etkisi ve çocuk odaklı sosyal politikalar. *TESEV Değerlendirme Notları*. 6.

Akkök, F., Aşkar, P. ve Sucuoğlu, B. (1988). *İlkokul çocuklarının davranışlarının öğretmenler yoluyla gözlenmesi: Öğretmen Gözlem Formu El Kitabı*. Ankara: Şafak Matbaası.

Akoğlu, G. & Karaaslan, B.T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.

Aktaş, B. ve Daştan, N. B. (2021). Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerindeki oyun bağımlılığı düzeyleri ve pandeminin dijital oyun oynama durumlarına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 129-138. doi: 10.51982/bagimli.827756

Alisinanoğlu, F., & Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği). *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*.

Alkan, N.Ü. (1999). 1995 Dinar depremi. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (14), 59-60.

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 5th ed. American Psychiatric Press: Washington DC.

- Anlıak Ş ve Dinçer Ç. (2005). The evaluation of the interpersonal problem solving skills of the children attending to the preschools applying different educational approaches. Ankara University, *Journal of the Faculty of Educational Sciences*. 38:149-66
- Aras, N. (2021). *Yeni koronavirüs hastalığını (covid-19) yenmiş bireylerde travma sonrası büyümede travma sonrası stres belirtileri, psikolojik sağlamlık ve umudun rolü*. Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Ardni, P. P., Arifin, I. N., Syahputra, H., & Pupala, B. (2020). The development of earthquake risk reduction curriculum for 4-6 years old children in Gorontalo. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 589(1). <https://doi.org/10.1088/1755-1315/589/1/012028>
- Astini, B. N., Rachmayani, I., & Jannati, R. (2020, July). *The development of educational tools (APE) based on the environment for scientific learning on the type of play development for teachers of earthquake victims in west Praya sub-district*. In International Conference of Early Childhood Education (ICECE 2019) (pp. 142-146). Atlantis Press.
- Atalay, B. (2014). Türkiye’de afet farkındalığı ve afetlere hazırlık araştırması. Ankara.
- Atkinson, R. L. (1995). *Psikolojiye giriş*. (Çev. Kemal Atabay ve ark.). Sosyal Yayınevi: İstanbul.
- Aydın, M. & Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Bailey, C. S., Zinsser, K. M., Curby, T.W., Denham, S.A. ve Bassett, H.H. (2013). Consistently emotionally supportive preschool teachers and children’s social-emotional learning in the classroom: Implications for center directors and teachers. *Dialog*, 16(2), 131-137.
- Bartlett, J. D., Griffin, J., and Thomson, D. (2020). Resources for supporting children’s emotional well-being during the COVID-19 pandemic. *Child Trends*.
- Başal, H. (2018). *Gelişim ve psikoloji*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Başaran, M., & Aksoy, A. (2020). Anne-babaların korona-virüs (covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13(71), 698–678.
- Baytar, S. (2020). *Sağlık sektörü çalışanlarının mutlulukları üzerine bir araştırma: bir üniversite hastanesindeki pilot çalışma* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Benard, B. (1991). *Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school, and community*.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar: Doğum öncesinden orta çocukluğa*. (Çev. Ed. Nesrin Işıkoğlu Erdoğan). Ankara: Nobel Publication.

- Berument, S. K., Sayıl, M., ve Uçanok, Z. (1999). Depremden etkilenen çocuklarınıza nasıl yardımcı olabilirsiniz? Anne-baba el kitabı. *Türk Psikoloji Bülteni*. 5 (14). 78-88.
- Yersel, Ö.B., Akbaş, A., Durualp, D. (n.d.). Pandemi sürecinde özel gereksinimli çocukların günlük yaşam aktiviteleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*.
- Bilici, R., Tufan, E., Turhan, L., Uğurlu, G. K., Tan, S., & Kaşan, T. (2013). Klinik araştırma deprem sonrasında bireylerin anksiyete düzeyleri ve etkileyen faktörler: Elazığ merkezli bir ön çalışma. *Fırat Tıp Dergisi*, 18(1), 15–19.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bruner, J. (2010). *The culture of education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Brunton, P. & Thornton, L. (2010). *Science in the early years: building firm foundations from birth to five*. UK: Sage Publications.
- Budak Y, Kurt D, Kula SS. (2018). Bilişsel gelişimde farklı görül geliştiren Henry Wallon ve Jean Piaget'in görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*48, 415-436, doi:10.21764/mauefd.425918
- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerinde etkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (28).
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Atıf İndeksi, 2017, 1-360.
- Caricasole, V., Di Bernando, I., Varinelli, A., Galimberti, C., Zanello, R., Bosi, Dell'Osso, B. (2019). Anxiety disorders anticipate the diagnosis of bipolar disorder in comorbid patients: Findings from an Italian tertiary clinic. *Journal of Affective Disorders*, 257, 376-381.
- Cevizci, O., & Müezzini, EE (2019). Sağlık çalışanlarında psikolojik belirtilerin ve psikolojik dayanıklılığın incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* , 1 (3), 166-172.
- Cheng J., Liang Y., Fu L., & Liu Z. (2018). Posttraumatic stress and depressive symptoms in children after the Wenchuan earthquake. *European Journal of Psychotraumatology*, 9(1), 1- 12.
- Coffman S., (1998). Children' s reactions to disaster. *Journal of Pediatric Nursing*. 13(6): 376-382.
- Content, S. (2021). *Learning during lockdown: Did prior attendance at a Forest School programme alter children's home learning experiences, during the COVID-19 pandemic?*

- (Doctoral dissertation, Tavistock and Portman NHS Foundation Trust/University of Essex).
- Cömert, S., Özbey, S. (2021). Türk müziği destekli psikolojik sağlamlık programı: okul öncesi dönemdeki çocukların psikolojik sağlamlık düzeyleri üzerine etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*. (11). 366-393.
- Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Lapp, A. L. (2002). Family adversity, positive peer relationships, and children's externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child development*, 73(4), 1220-1237.
- Cross, Z. R., Kohler, M. J., Schlesewsky, M., Gaskell, M. G. ve Bornkessel-Schlesewsky, I. (2018). Sleep- dependent memory consolidation and incremental sentence comprehension: Computational dependencies during language learning as revealed by neuronal oscillations. *Frontiers in Human Neuroscience*. 12(18). <https://doi.org/10.3389/fnhum.2018.00018>
- Çapan, B. E. (2018). Secure attachment and forgiveness: The mediating role of psychological resilience. *Hacettepe University Journal of Education*, 33(2), 280-292. doi:10.16986/HUJE.2017030459
- Çelik, I., Dur, D., & Bayar, M. E. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarında deprem algısı (ağrı ili örneği)/perception of earthquake in children in pre-school period (agrı city example). *TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 8, 63.
- Dalton, L., Rapa, E., Ziebland, S., Rochat, T., Kelly, B., Hanington, L., Bland, R., Yousafzai, A. & Stein, A. (2019). Communication with children and adolescents about the diagnosis of a life- threatening condition in their parent. *The Lancet*, 393(10176), 1164-1176.
- de Almondes, K. M., Costa, M. V., Malloy-Diniz, L. F. ve Diniz, B. S. (2016). The relationship between sleep complaints, depression, and executive functions on older adults. *Frontiers in Psychology*, 7(1547), 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01547>
- de la Fuente, J., Zapata, L., Martínez-Vicente, J. M., Sander, P., & Cardelle-Elawar, M. (2015). The role of personal self-regulation and regulatory teaching to predict motivational-affective variables, achievement, and satisfaction: a structural model. *Frontiers in Psychology*, 6, 399.
- Deering, C. G. (2000). A cognitive developmental approach to understanding how children cope with disasters. *Journal of Child & Adolescent Psychiatric Nursing*, 13(1), 7-16.
- Demiral, Ö. (1986). *Okul öncesi dönemde fen ve doğa çalışmaları*. Ya-Pa 4. Okul Öncesi Eğitimi Yayınlaştırma Semineri. Ankara: Ya-Pa Yayınları.

- Dewi, C., Putri, P., Antara, P. A., & Astawan, I. G. (2020). The earthquake disaster preparedness instruments to support disaster response learning in kindergartens. *Indonesian Journal Of Educational Research And Review*, 3, 171–178.
- Di Giorgio E, Di Riso D, Mioni G, Cellini N. (2020). The interplay between mothers'and children behavioral and psychological factors during Covid-19: An Italian study, *Preprint*, doi. org/10.31234/osf.io/dqk7h
- Dias, P. C., & Cadime, I. (2017). Protective factors and resilience in adolescents: The mediating role of self-regulation. *Psicologia educativa*, 23(1), 37-43.
- Dikmen, Ş. A., & Gültekin, B. K. (2021). Covid19 pandemi sürecinde evde kalan ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinin incelenmesi. *Education & Youth Research*, 1(1), 31-48.
- Doğan, F. (2016). *Okul öncesi çocuklarda (4-6 yaş) depresyon, yangın ve tahliye konusunda durum tespiti*. Üsküdar Üniversitesi.
- Döğrer, S. S., & Kılınç, F. E. (2021). Okul öncesi dönemdeki çocukların covid-19 pandemisinde ev karantinası yaşamları. *Journal of Health Research*.
- Duran, M. (2021). Reflection of COVID-19 pandemic on the drawings of pre-school children: a phenomenological study. *African Educational Research Journal*. 9(1), 86-99.
- Edelbrock, C. S. ve Achenbach, T. M. (1984). The teacher version of the child behavior profile: I. Boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 207-217.
- Ekici S., Tuncel G., (2015). Göç ve İnsan, Birey ve Toplum. 5(9), 9-22
- Eraslan Çapan, B., & Korkut Owen, F. (2017). Çocukların kendilik değerini geliştirmede kendilik değeri geliştirme programı ve sosyal ve duygusal eğitim programının etkililiği. *Electronic Journal of Social Sciences*, 16(62).
- Ercan, E. S., Arman, A. R., Emiroğlu, N. İ., Öztop, D. B., & Yalçın, Ö. (2020). Covid-19 (korona) virüs salgını sırasında aile, çocuk ve ergenlere yönelik psikososyal ve ruhsal destek rehberi. *Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği*.
- Erden G., Erman H., Öztan N., (2011), Çocuklar ve ergenlerde travmatik yaşantılar ve başatme. *Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliğı*, Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı, ss.97-141
- Erden G., Gürdil G., (2009), Savaş yaşantılarının ardından çocuk ve ergenlerde gözlenen travma tepkileri ve psiko- sosyal yardım önerileri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(24), 1- 13.
- Erkan, S. (2010). Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 28(28), 55–66.

- Ertürk, Y. D., & Akkor, A. G. (2006). *Çocuğunuzu televizyona teslim etmeyin: Medya okuryazarı olun*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Fantuzzo, J., Sutton-Smith, B., Atkins, M., Meyers, R., Stevenson, H., Coolahan, K. & Manz, P. (1996). Community-based resilient peer treatment of with drawn maltreated preschool children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(6), 1377.
- Felix E., Hernandez L.A., Bravo M., Ramirez R., Cabiya J., & Canino G. (2011). Natural disaster and risk of psychiatric disorders in puerto rican children. *Journal of Abnormal Child Psychol*, 39(4), 589-600.
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annu. Rev. Public Health*, 26, 399-419.
- Forrest, C. L., Gibson, J. L., Halligan, S. L., & St Clair, M. C. (2018). A longitudinal analysis of early language difficulty and peer problems on later emotional difficulties in adolescence: Evidence from the Millennium Cohort Study. *Autism & Developmental Language Impairments*, 3, 2396941518795392.
- France, K., Hall, S., & Dorahy, M. (2010). Tips for coping with distress in young children after the earthquake.
- Fraser, M. W., Kirby, L. D., & Smokowski, P. R. (2004). Risk and resilience in childhood. *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*, 2, 13-66.
- Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). *Educational research: An introduction*. Longman Publishing.
- Gelgör, F. Z. (2016). *Anne, baba ve çocuk tarafından algılanan ebeveyn kabul-red ve kontrolünün çocuğun duygu düzenleme becerisi ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep).
- Gizir, A. C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 28 (3):113-128.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş* (3. Basım). A. Ersoy ve P. Yalçınoglu (Çev. Edt.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Guralnick, M. J. (1990). Social competence and early intervention. *Journal of early intervention*, 14(1), 3-14.
- Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkiler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82-93.
- Günaydın, G., Karaoğlu, N. D. E., & Günaydın, M. Afet kavramı konusunda görüşlerin resim çizme yoluyla incelenmesi. *Hastane Öncesi Dergisi*, 4(2), 67-77.

- Güvercin A. (2006). *Depremzede Anneler ve Çocuklarının Depresyon Düzeylerinin çeşitli değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı.
- Güzen, M. (2021). *Covid-19 pandemi öncesi ve pandemi sürecinde 4-6 yaş çocuklarının dijital oyun bağımlılık eğilimleri ve ebeveyn rehberlik stratejilerinde görülen farklılıkların incelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi.
- Hanesova, D. (2021). Young children's concepts of Good and evil before and during the covid-19 pandemic: qualitative research study. *Religions*, 12(714), 1–24.
- Hansel T.C., Osofsky J.D. & Osofsky H.J. (2015). Louisiana state university health sciences center katrina inspired disaster screenings (KIDS): Psychometric Testing of the National Child Traumatic Stress Network Hurricane Assessment and Referral Tool, *Child & Youth Care Forum*, 44(4), 567-582.
- Henderson Grotberg, E. (2001). Resilience programs for children in disaster. *Ambulatory Child Health*, 7(2), 75–83.
- Hotar, N., Omay, R. E., Bayrak, S., Kuruüzüm, Z. ve Ünal, B. (2020). Pandeminin toplumsal yansımaları. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2). 211-220. doi: 10.24988/ije.202035201
- Hunter, J. A. and Chandler, E. G. (1999). Adolescent resilience. *Journal of Nursing Scholarship*. 31 (3): 243-247.
- Imran N, Zeshan M, Pervaiz Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic, *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36 (COVID19-S4) doi:10.12669/ pjms.36.COVID19-S4.2759
- İnan, H. Z. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde okul öncesi eğitimin yeniden yapılandırılması araştırma. *Milli Eğitim*, 49(1), 831–849. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.754307>
- İşmen E., (2001), Deprem yaşantısına bağlı travma ve çocuklar üzerindeki etkisi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 80-104.
- Jenson, J. M., & Fraser, M. W. (2016). A risk and resilience framework for child, youth, and family policy. *Social policy for children & families: A risk and resilience perspective*, 118.
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M. & Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221, 264-266.
- John, J. J., Joseph, R., David, A., Bejoy, A., George, K. V., & George, L. (2021). Association of screen time with parent- reported cognitive delay in preschool children of Kerala, India. 1–8.

- Kahuroa, R., Mitchell, L., Ng, O., & Johns, T. (2021). Children's working theories about Covid-19 in Aotearoa New Zealand. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29(1), 6–20. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1872672>
- Kapusuz, H. (2017). Türkiye’de çocuk haber programı geliştirme üzerine bir öneri: Logo! Die Welt Und Ich. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | *Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 53, 65–101. <https://doi.org/10.17064/iuifd.364952>
- Karaaslan, Ü. K. (2012). *Okul öncesi eğitimin ve diğer değişkenlerin ilköğretim 1. sınıf öğrencilerinin duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karakaş M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40 (1), 541-573.
- Karakaya I., Ağaoğlu B., Çoşkun A., Şişmanlar Ş.G. & Yıldız Ö.Ö. (2004). Marmara depreminden üç buçuk yıl sonra ergenlerde TSSB, depresyon ve anksiyete belirtileri, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(4), 259-263.
- Karancı NA. (2007). Deprem zararlarını azaltmak ve hazırlıklı olmak: Halk katılımının önemi. *ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Ankara.
- Kaştan Y. (2015), Türkiye’de göç yaşamış çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216-229.
- Kaufman, J. (2000). Exposure to violence and early childhood trauma. *Handbook of infant mental health*, 195-208.
- Kımtır R, N. (2020). Covid-19 günlerinde bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 574-605.
- Kıratlı D. (2001). *Depremzede olan ve olmayan gençlerin kaygı ve depresyon düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kim-Cohen, J., & Gold, A. L. (2009). Measured gene–environment interactions and mechanisms promoting resilient development. *Current Directions in Psychological Science*, 18(3), 138-142.
- Konca, A. S., & Çakır, T. (2021). Pandemi sürecinde uzaktan eğitim ile okul öncesi eğitimden ilkökula geçiş hakkında veli görüşleri. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 520-545.
- Korona virüsü (covid-19) salgını döneminde aileler için çocuklarına destek olma rehberi. (2020). Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. Nisan-2020. (n.d.).

- Kuckartz, U. ve Rädiker, S. (2019). *Niteliksel verilerin MAXQDA ile analiz edilmesi*. İsviçre: Springer Uluslararası Yayıncılık.
- Kumar, N., & Quisumbing, A. (2014). *Gender and resilience*. Resilience for food and nutrition security, ed. S. Fan, R. Pandya-Lorch, and S. Yosef. 155-168.
- Kutluer, G. (2015). Gelişim süreçlerinde çocuk resminin yeri. *Ekev Akademi Dergisi*, 19 (63), 403-410.
- Kuzucu, Y. (2006). *"Duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik bir psikoeğitim programının, üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık düzeylerine, duyguları ifade etme eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi oluşlarına etkisi"*. (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Lengua, L. J. (2002). The contribution of emotionality and self-regulation to the understanding of children's response to multiple risk. *Child development*, 73(1), 144-161.
- Lieberman, A. F., Chu, A., Van Horn, P., & Harris, W. W. (2011). Trauma in early childhood: Empirical evidence and clinical implications. *Development And Psychopathology*, 23(2), 397-410.
- Limoncu, S., & Atmaca, A. B. (2018). Çocuk Merkezli Afet Yönetimi. *Megaron*, 13(1).
- Maier, M.F., Vitiello, V.E. ve Greenfield, D.B. (2012). A multilevel model of child- and classroom-level psychosocial factors that support language and literacy resilience of children in Head Start. *Early Childhood Research Quarterly*, 27(1), 104-114.
- Makila, L. M., Marecia, S., & Wasanga, C. (2017). Influence of self-regulation on resilience in school adaptation in post war context, Mt. Elgon Subcounty, Bungoma county, Kenya. *International Journal of Education and Evaluation*, 5(10), 30-46.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 56(3), 227.
- Masten, A.S. ve Barnes, A.J. (2018). Resilience in children: Developmental perspectives. *Children*, 5(7), 98.
- Matsubara, H., Ishikuro, M., Kikuya, M., Chida, S., Hosoya, M., Ono, A. & Kure, S. (2016). Design of the nationwide nursery school survey on child health throughout the Great East Japan earthquake. *Journal of Epidemiology*, 26(2), 98-104.
- Mayr, T., & Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings–PERIK: an empirically based observation scale for practitioners. *Early Years*, 29(1), 45-57.

- McGregor, K. K. ve Alper, R. M. (2015). Sleep disorders as a risk to language learning and use. *EBP briefs*, 10(1), 1–21.
- Mcloyd, V. C. (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. *American psychologist*, 53(2), 185.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2016). Meteorolojik karakterli doğal afetler 2016 yılı değerlendirme raporu. Ankara.
- Mihaela, T.I. (2015). Promoting the emotional wellbeing of preschoolers. *Social and Behavioral Sciences*. 209, 509 – 513.
- Miljević-Ridički, R., Plantak, K. ve Bouillet, D. (2017). Resilience in preschool children – The perspectives of teachers, parents and children. *International Journal of Emotional Education*. 9(2), 31-43.
- Miller, T. W., ve Başoğlu, M. (1992). Posttraumatic stres disorder: The impact of life stres events on adjustment. *Integrative Psychiatry*, 7, 209-217.
- Milli Eğitim İstatistikleri. (2020-2021). *Örgün Eğitim*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Morens, D. M., Folkers, G. K., & Fauci, A. S. (2009). What is a pandemic?. *The Journal of Infectious Diseases*, 200(7), 1018-1021. <https://doi.org/10.1086/644537>.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. ve Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social development*. 16(2), 361-388.
- Mustafa, A. B., & Mazari, A. A. (2020). The psychological and physiological responses in population exposed to COVID-2019 pandemic. *Curr Tre Biosta & Biometr*, 3(1). doi: 10.32474/CTBB.2020.03.000155.
- Newman, T. ve Blackburn, S. (2002). *Transitions in the lives of children and young people: Resilience factors*. Edinburgh: Scottish Executive Education Department.
- NICE (2012). Social And Emotional Wellbeing: Early Years.
- Norwood, A. E., Ursano, R. J., & Fullerton, C. S. (2000). Disaster psychiatry: principles and practice. *Psychiatric Quarterly*, 71(3), 207-226.
- Ok, B., Torun, N., & Yazıcı, D. N. (2021). Yeni normalin erken çocukluk dönemi üzerindeki etkilerinin ebeveyn görüşleri alınarak incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(2), 640–654. <https://doi.org/10.33308/26674874.2021352308>

- Oktay, A. (2003). *Okul öncesinde temel kavramlar, okul öncesi eğitimin amaçları ve temel ilkeleri- özel öğretim yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Ono, A., Isojima, T., Yokoya, S., Kato, N., Tanaka, T., Yamagata, Z. & Hosoya, M. (2018). Effect of the Fukushima earthquake on weight in early childhood: a retrospective analysis. *BMJ paediatrics open*, 2(1).
- Osofsky, H. J., Osofsky, J. D., Kronenberg, M., Brennan, A., & Hansel, T. C. (2009). Posttraumatic stress symptoms in children after Hurricane Katrina: Predicting the need for mental health services. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79, 212–220.
- Osofsky, J. D. ve Osofsky, H. J. (2018). Challenges in building child and family resilience after disasters. *Journal of Family Social Work*, 21(2), 115-128.
- Ozana, U., Güven, G., Sezer, T., Azkeskin, K. & Yılmaz, E. (2015). *Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal.
- Önder, A., Ögelman, G.H (2020). *Çocuk ve psikolojik dayanıklılık*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Öngider N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440. doi: 10.5455/cap.20130527
- Özbey, S. (2019). Okul öncesi çocuklar için sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğinin (PERİK) geçerlik güvenirlik çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 10(17), 756- 786. DOI: 10.26466/opus.518062
- Özdoğan, A. Ç., & Berkant, H. G. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 13-43.
- Özer, E. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zeka ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmesi* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Öztürk, ED, Kuru, G. & Yıldız, C. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? Anne ve çocuklarının pandemi algısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 204–220. www.asead.com
- Pfefferbaum B., Houston J.B., North C.S., Regens J.L., (2008), Youth's reactions to disaster and the factors that influence their response. *Prev. Res. Author Manuscript*, 15(3), 3-6.
- Phelps, C. & Sperry, L.L. (2020). Children and the covid-19 pandemic. *American Psychological Association*, 12 (1), 73-75.

- Pınar, Y. (2021). Pandemi sürecinde sosyal izolasyonun çocuklar üzerine olası etkileri: bir model önerisi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 9(20), 379–395. <https://doi.org/10.7816/nesne-09-20-10>
- Plomin, R. E., DeFries, J. C., Craig, I. W., & McGuffin, P. E. (2003). Behavioral genetics in the postgenomic era (pp. xxiii-608). *American Psychological Association*.
- Rehana, M. (2020). *Homemaker mothers' perception and practice on self-regulation of children age 3-5 in COVID-19 scenario*. (Doctoral dissertation, Brac University).
- Ripple, C. H. ve Luthar, S. (2000). Academic risk among inner-city adolescents: The role of personal attributes. *Journal of School Psychology*, 38, 277-298.
- Rose, J. Louise, G. Richards, V (2021). *Erken çocuklukta sağlık ve iyi oluş*. (çev: Kuru, Erdoğan, Madi) İstanbul: Sola Kidz.
- Rosen, L. D., Carrier, M. ve Cheever, N. A. (2013). Facebook and texting made me do it: Media-induced task-switching while studying. *Computers in Human Behavior*, 29, 948-958
- Said, N., Ompok, C. C., & Missie, P. D. (2021). The development of a covid-19 stem module based on the inquiry approach for early childhood education. *Kne Social Sciences*, 23-31.
- Salami, S. O. (2010). Moderating effects of resilience, self-esteem and social support on adolescents' reactions to violence. *Asian Social Science*, 6(12), 101.
- Sapriyanti, T. (2020). Development of earthquake disaster mitigation learning program for early childhood. *Kolokium*, 8(1), 37-45.
- Sapsağlam, Ö. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarında doğal afet farkındalığı. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 283–295.
- Sarıkaya, A. (2015). *14-18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki*. (Master's thesis, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.).
- Sarman, A. (2012). *Elazığ ili karakoçan ilçesinde yaşanan yıkıcı deprem sonrasında, depremi yaşayan ilköğretim çağı çocuklarda kaygı düzeyi, depresyon belirtileri ve etkileyen faktörler*. Fırat Üniversitesi.
- Schonfeld, D. J. & Demaria, T. (2015). Providing psychosocial support to children and families in the aftermath of disasters and crises. *Pediatrics*, 136(4), 1120-1130.
- Schore, A. N. (2001). The effects of early relational trauma on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 22(1-2), 201-269.
- Schwarzer, R., & Warner, L. M. (2013). Perceived self-efficacy and its relationship to resilience. In *Resilience in children, adolescents, and adults* (pp. 139-150). Springer, New York, NY.

- Seiden, J., Kunz, V., Dang, S., Sharma, M., & Gyawali, S. (2021). Effects of two early childhood interventions on the developmental outcomes of children in post-earthquake Nepal. *Special Issue on Early Childhood Development in Emergencies*, 7(1), 14.
- Simeonova, E. (2009). Out of sight, out of mind? The impact of natural disasters on pregnancy outcomes, CESifo, Center for Economic Studies & Ifo Institute for economic research.
- Singhal, T. (2020). A review of coronavirus disease-2019 (COVID-19). *Indian J Pediatr*, 87, 281-286. doi: <https://doi.org/10.1007/s12098-020-03263-6>
- Sood, S. (2020). Psychological effects of the Coronavirus disease-2019 pandemic. *Research & Humanities in Medical Education-RHIME*, 7, 23-26.
- Speier A. H, Nordboe D. (2005). Psychosocial issues for children and adolescents in disasters. Washington, D.C: SAMHSA's National Mental Health Information Center.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. *Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.
- Stoecklin BS, Rolland P, Silue Y, et al. (2020). Investigation Team. First cases of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in France: surveillance, investigations, and control measures, January 2020. *Euro Surveill* 2020 Feb;25(6):2000094.
- Swanson, J., Valiente, C., Lemery-Chalfant, K., & Caitlin O'Brien, T. (2011). Predicting early adolescents' academic achievement, social competence, and physical health from parenting, ego resilience, and engagement coping. *The Journal of Early Adolescence*, 31(4), 548-576.
- Şahin, C., Sipahioğlu, S. (2002). *Doğal afetler ve türkiye*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Tashakkori, A., & Creswell, J. W. (2007). The new era of mixed methods. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 3-7.
- T.C. Elazığ Valiliği. "Elazığ Depremi Kurumlara Ait Sunumlar". <http://www.elazig.gov.tr/dn-content/download/depremsunu/ilafet.ppt/17.06.2010>.
- Thamarapani, D. (2017). The long-run effects of the yogyakarta earthquake on child health outcomes. *Unpublished Manuscript*, available at, <https://ssrn.com/abstract,2944429>.
- Tierney KJ. (1989). The social and community contexts of disaster. In R. Gist and Lubin (ed.) *Psychosocial Aspects of Disaster*, New York 1989: 11-39.
- Trethowan V, Roberts M. (2020). Possible reactions of students after a natural disaster., 1985. Erişim adresi: <https://education.vic.gov.au/Pages/default.aspx>, Erişim tarihi: 20.07.2020.

- Tuncer, N., Sözen, Ş. & Sakar, Ş. (2021). Okul öncesi eğitimde deprem farkındalığı: “Deprem benden küçüksün” projesi, Tokat ili örneği. *Uluslararası Eğitim Spektrumu Dergisi*, 3(1), 1–27.
- Tunç A, Atıcı FZ. (2020). Dünyada ve Türkiye’de pandemilerle mücadele: risk ve kriz yönetimi bağlamında bir değerlendirme. *Troyacademy*. 5(2), 329-362, doi:10.314454/usb.808685
- Turan, İ. & Kartal, A. (2011). İlköğretimde doğal afetler öğretiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. 20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 8-10 Eylül 2011, Bildiri Özeti. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- TÜİK (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228> / sayfasından erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2021). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Uchenna, E. N., Maximus, M. S., Charity, N. O., & Chiedu, E. (2021). Impact of COVID-19 pandemic on Education in Nigeria: Implications for Policy and Practice of e-learning. *Library Philosophy and Practice*; Lincoln. 1–37.
- UNICEF (2013). Child well-being in rich countries: A comparative overview. *Innocenti Report Card 11*. UNICEF Innocenti Research Centre.
- Ünal, H. (2020). *Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) hakkında aile hekimliği uzmanlık öğrencilerinin bilgi düzeyi, algı ve davranışı*. Tıpta uzmanlık tezi. T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Walker, P., & John, M. (Eds.). (2011). *From public health to wellbeing: The new driver for policy and action*. Macmillan International Higher Education.
- WHO (1948). WHO Definition of Health. Şu bağlantıdan ulaşılabilir: <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>
- WHO (World Health Organization). (2019). Guidelines on physical activity, sedentary behaviour and sleep for children under 5 years of age. *World Health Organization*. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. 13 Haziran 2020 tarihinde <https://apps.who.int/iris/handle/10665/311664> adresinden erişildi.
- WHO (2020). <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200622-covid-19-sitrep-154>
- Witt, A., Ordóñez, A., Martín, A., Vitiello, B., and Fegert, J. M. (2020). Child and adolescent mental health service provision and research during the Covid-19 pandemic: challenges,

- opportunities, and a call for submissions. *Child Adolescent Psychiatry Mental Health*, 14(19). DOI:10.1186/s13034-020-00324-8.
- World Health Organization [WHO] (2020). 2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV): strategic preparedness and response plan. Retrieved from <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/srp-04022020.pdf>
- Yavuzer, H. (2016). *Çocuk psikolojisi, doğum öncesinden ergenlik sonuna*. (39. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, Y. (2013). Ergenlerde saldırganlık ve sosyometrik popülerlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 767-780
- Yersel, B. Ö., Akbaş, A., & Durualp, E. Pandemi sürecinde özel gereksinimli çocukların günlük yaşam aktiviteleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 126-145.
- Yıldız, A. (2004). Çocuk, ölüm ve kayıp. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (7), 125-144.
- Yılmaz Doğan, R. & Aytekin, Ç. (2021). Ekolojik Sistem Kuramı çerçevesinden ebeveyn yabancılaşmasına genel bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 551-572.
- Yokomichi, H., Zheng, W., Matsubara, H., Ishikuro, M., Kikuya, M., Isojima, T. & Yamagata, Z. (2016). Impact of the great east Japan earthquake on the body mass index of preschool children: a nationwide nursery school survey. *BMJ open*, 6(4), e010978.
- Yükçü, Ş. B., & Demircioğlu, H. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının duygu düzenleme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 442-466.
- Yüksek Usta, S., & Gökcan, H. N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(20). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijsser>
- Zartler, U., Dafert, V., & Dirnberger, P. (2021). What will the coronavirus do to our kids? Parents in Austria dealing with the effects of the COVID-19 pandemic on their children. *Journal of Family Research*.
- Zhang, J., Wu, Y., Qu, G., Wang, L., Wu, W., Tang, X., Liu, H., Chen, X., Zhao, T., Xuan, K. ve Sun, Y. (2020). The relationship between psychological resilience and emotion regulation among preschool left-behind children in rural China. *Psychology, Health & Medicine*, <https://doi.org/10.1080/13548506.2020.1849748>.

EKLER

EK-1 Etik Kurul İzin Formu

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARARI

Sayı : E--804.01-2012150026
Konu : Etik Kurul Hak.

Tarih: 15.12.2020

Çalışmanın Türü:	Yüksek Lisans Tezi
Konu:	Anket Uygulama
Başlık:	Pandemi ve Deprem Sürecini Yaşayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlılıklarının İncelenmesi
Yürütücü / Danışman:	Prof. Dr. Nilüfer DARICA
Yazar:	Aşına KALKULOĞLU
Karar:	Olumlu

Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK
Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Osman Tolga ARICAK
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Mazlum ÇELİK
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ömer ÖZKAN
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Levent SUTCIGIL
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Gül Rengin KÜÇÜKERDOĞAN
Etik Kurul Üyesi

Ek: Etik Kurul Başvuru Formu.pdf (Elektronik Ek)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 2ac272e1

Belge Doğrulama Adresi: <http://ebys.hku.edu.tr/Dogrulama/Index>

Adres : Havaalanı Yolu Üzeri 8.Km - Şahinbey / GAZİANTEP
Tel / Fax : +90 342 211 80 91 / +90 342 211 80 92
Kep Adresi : hasankalyoncu.unv@hs01.kep.tr

İrtibat: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Web: sbe.hku.edu.tr
e-Posta: sbe@hku.edu.tr

EK-2 Çocuk Kişisel Bilgi Formu – Google Form

Çocuğun Adı Soyadı *	Annenin Eğitim Durumu *
	☐ Okur - yazar değil
	☐ İlkokul
Çocuğun Doğum Tarihi *	☐ Ortaokul
Tarih	☐ Lise
gg.aa.yyyy	☐ Üniversite
	☐ Diğer:
Çocuğun Ailesindeki Fert Sayısı - Kardeş Sayısı	Annenin Mesleği *
Çocuğun Yaşadığı Ev	
☐ Apartman Dairesi	
☐ Müstakil	
☐ Diğer:	
Babanın Eğitim Durumu *	
☐ Okur - yazar değil	
☐ İlkokul	
☐ Ortaokul	
☐ Lise	
☐ Üniversite	
☐ Diğer:	
Babanın Mesleği *	

EK-3 Çocukla Görüşme Soruları

Pandemi Görüşme Soruları
Görüşme Tarihi:
Okulu:
Çocuğun Adı Soyadı:
1. Pandemi ile ilgili bu resimde neler çizdin? Anlatabilir misin?
2. Pandemi sence nedir?
3. Yasakların olduğu süreçte evde kimler vardı? Kimlerle vakit geçirdin?
4. Evde kaldığın süreçte neler yaptın? Ailen ile neler yaptın?
5. Evde kaldığın süreçte nasıl hissettin? Neden hissettin?
6. Başkaları nasıl hissetmiştir? Neden hissetmişlerdir?
7. Pandemi ile ilgili ilginç bir anını ya da öğrendiklerini anlatabilir misin?

Deprem Görüşme Soruları
Görüşme Tarihi:
Okulu:
Çocuğun Adı Soyadı:
1. Deprem ile ilgili bu resimde neler çizdin? Anlatabilir misin?
2. Deprem sence nedir? Nasıl olur?
3. Deprem anında neler yaşadın?
4. Deprem anında kendini nasıl hissettin? Neden ... hissettin?
5. Başkaları nasıl hissetmiştir? Neden hissetmişlerdir?
6. Deprem ile ilgili ilginç bir anını ya da öğrendiklerini anlatabilir misin?

EK-4 Perik Ölçeği Örneği

	1) İletişim Kurma / Sosyal Performans	Her zaman	Genellikle	Kısmen	Nadiren	Asla
1.		5	4	3	2	1
2.		5	4	3	2	1
3.	Diğer çocuklarla kendi yaşantıları hakkında konuşur, paylaşımında bulunur.	5	4	3	2	1
4.		5	4	3	2	1
5.		5	4	3	2	1
6.		5	4	3	2	1
	2) Öz-Kontrol/ Düşüncelilik	Her zaman	Genellikle	Kısmen	Nadiren	Asla
1.		5	4	3	2	1
2.		5	4	3	2	1
3.		5	4	3	2	1
4.	Yetişkinlerin duygularına empati ile yaklaşır. Örneğin “kendimi iyi hissetmiyorum lütfen biraz sessiz olun çocuklar ”dediğimde ne demek istediğimi anlar.	5	4	3	2	1
5.		5	4	3	2	1
6.		5	4	3	2	1

EK-5 Ölçek Kullanım İzni

"Okul Öncesi Dönem Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)" isimli ölçme aracını, **Prof Dr Nilüfer DARICA** danışmanlığında **Aşina Kalkuloğlu** tarafından yürütülen "**Pandemi ve Deprem Sürecini Yaşayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal- Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlılıklarının Resim Yoluyla İncelenmesi**" konulu çalışmada kullanılması ilgili yerlerde kaynak gösterilme şartıyla uygun bulunmuştur. Adı geçen ölçekler sadece belirtilen çalışma amaçlı kullanılabilir ve başkalarına verilemez.

Prof.Dr.Saide ÖZBEY

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi
Eğitimi Anabilim Dalı

Prof.Dr.Saide ÖZBEY

Gazi Üniversitesi

Kaynak:

Özbey, S. (2019). Okul öncesi çocuklar için sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlamlık ölçeğinin (PERİK) geçerlik güvenirlik çalışması. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(17), 756- 786. DOI: 10.26466/opus.518062

"Okul Öncesi Dönem Çocuklar İçin Sosyal Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (PERİK)" isimli ölçme aracını "**Pandemi ve Deprem Sürecini Yaşayan Okul Öncesi Çocuklarının Sosyal- Duygusal İyi Oluş ve Psikolojik Sağlamlılıklarının Resim Yoluyla İncelenmesi**" konulu çalışmamda yukarıdaki kaynaklar gösterilerek kullanacak, bu çalışmam dışında başka bir araştırmada izin alınmadan kullanılmayacak ve tarafımdan elektronik ortamda veya baskıyla başkalarına verilmeyecek veya paylaşılmayacaktır. Ayrıca ölçekte yer alan maddeler çalışmamda açık olarak sunulmayacaktır.

Tarih: 06.11.2020 ~ V ~

Adı Soyadı: Aşina KALKULOĞLU

Çalıştığı Kurum: Hacı Kalyancı Üniversitesi